

BANKA VE

EKONOMİK YORUMLAR

AYLIK DERGİ • EYLÜL/EKİM 1993 • YIL: 30 • SAYI: 9/10 • 30.000 TL (KDV DAHİL)

Okurlara Mektup / 3

Ekonomik Göstergeler (İç) / 4

EKONOMİK YORUMLAR / 5

Tevfik Altınok

Ertuğrul Kumcuoğlu

Prof. Dr. Dündar Sağlam

Özelleştirme Sorunsalı ve Bir Öneri / 27

Prof. Dr. Naci Kepkep

Sermaye Piyasası / 37

Doç. Dr. Mehmet Bolak

Vergilendirme Yetkisi ve Kamu

Kaynaklarının Etkin Kullanımı / 51

Ahmet Burçin Yereli

Metin Meriç

Diş Basından / 63

Doç. Dr. Nilfen Altıntaş

Ekonomik Göstergeler (Diş) / 66-67

Türk Bankacılığının Sorunları ve

Bankacılık Sisteminde Öneriler / 69

Dr. Gülden Ülgen

Ayın Ekonomik Olayları / 75

Dr. Yıldırım Kılıç

Yeni Yayınlar / 78

M. Tarık Yaşa

TÜRKİYE'DE
KAMU BORÇLANMA POLİTİKASININ
DEĞERLENDİRİLMESİ

HER YERDE YANINIZDAYIZ.

Türkiye'nin neresinde olursanız olun, güçlü bir dost eline ihtiyaç duyduğunuz zor anlarda, yanınızdayız.

İsterseniz şimdi, size ne kadar yakın olduğumuzu görmek için küçük bir yürüyüşe çıkın. Yakınlarda bir yerde mutlaka bir Anadolu Sigorta acentesi ya da İş Bankası şubesi göreceksiniz. Ve iyisi mi, içeri girin. Orada, yaşamınızdaki değerli şeyleri güvenceye almak için yardıma hazır dostlar bulacaksınız.

Çünkü biz, 67 yıllık tecrübemiz, bir İş Bankası kuruluşu olmamızdan gelen güçlü sermaye tabanımız ve tüm yurda yayılmış 1400 acentemizin yanı sıra tüm İş Bankası şubeleri aracılığıyla, Türkiye'nin en yaygın, en hızlı hizmet veren sigorta şirketiyiz.

Gelin, zor anlarda hızla yardımınıza koşacak, zararınızı en kısa zamanda, eksiksiz ödeyecek gerçek bir dost kazanın.

ANADOLU SİGORTA

"Eksiksiz öder. Hemen öder."

Denim
by
ordenim®

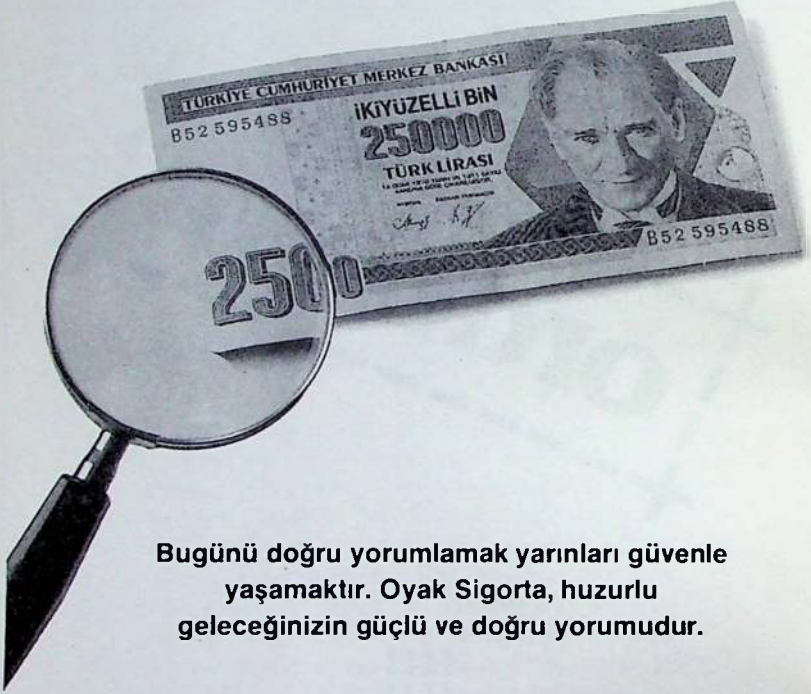

ORTA ANADOLU
TİCARET ve SANAYİ İŞLETMESİ T.A.Ş.

Yapı Kredi Plaza Büyükdere Caddesi C. Blok Kat 11 80620 Levent-İstanbul
Tel: (1) 272 83 79-9 Hat Telex: 26749 Orma Tr Fax: (1) 268 30 70

Fabrika: P.K. 31 Kayseri Tel: (35) 362680 Telex: 49540 Fax: (35) 362685

DOĞRU YORUM... GÜVENLİ YARIN

Bugünü doğru yorumlamak yarınları güvenle yaşamaktır. Oyak Sigorta, huzurlu geleceğinizin güçlü ve doğru yorumudur.

OYAK SİGORTA

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Adına İmtiyaz Sahibi
BÜLEND ÇORAPÇI

Yazı İşleri Müdürü
DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Dr. Öztin Akgüç •
Prof. Dr. Erdoğan Altın • Prof. Dr. Güven Alpaya •
Dr. Orhan Altan • Prof. Dr. Osman Fikret Arkun •
Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Prof. Dr. Ömer Faruk
Batirel • Dr. Metin Berk • Prof. Dr. Ünal Bozkurt
• Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuhi
Bursal • Ege Cansen • Halûk Ceyhan • Mehmet
Gün Çalık • Şinasi Çelikkol • Özer U. Çiller •
Bülend Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Döşlüoğlu
• Necdet Durakbaşı • A. Aydın Dündar • Kaya
Erdem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof.
Dr. Cumhur Ferman • Prof. Dr. Atilla Gönenli •
Prof. Dr. Emre Gönensay • Doç. Dr. Seyfettin Gür-
sel • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Erhan Işıl
• Prof. Dr. Halûk A. Kabañoğlu • Prof. Dr. Müh. Ke-
mal Kafalı • Adnan Başer Kafañoğlu • Y. Doç. Dr.
Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yıl-
dırım Kalkış • Prof. Dr. Tamer Koçel • Kemal Kur-
daş • Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Prof. Dr. Erol
Manisalı • Prof. Dr. Orhan Morgil • Prof. Dr. Er-
doğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin Neng •
Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Özazlan • M. Celâ-
lettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay Özilhan • Se-
lâhattin Özmen • Prof. Dr. Ergun Özsunay • Doç.
Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha Poroy • Prof. Dr.
Dündar Sağlam • Halit Soydan • Prof. Dr. Mehmet
Şükrü Tekbaş • Osman N. Torun • Fikret M. Tun-
cer • Nezih Tunçşiper • Prof. Dr. Gül G. Turan •
Doç. Dr. Şeref Türen • Doç. Dr. T. Güngör Uras •
İbrahim Ülkem • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan
Yalın • M. Tarık Yaşa • Doç. Dr. Göksele Yücel
• Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Yazı Kurulu

DR. ÖZTİN AKGÜÇ
DOÇ. DR. SEYFETTİN GÜRSEL
DOÇ. DR. MERİH PAYA
PROF. DR. DÜNDAR SAĞLAM
DOÇ. DR. T. GÜNGÖR URAS

Basım-Yayın Danışmanı
M. TARIK YAŞA

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

Geçtiğimiz aylar içinde Danışma Kurulumuzun üç de-
ğerli üyesini yitirmiş bulunuyoruz: A. Ü. Siyasal Bilgiler
Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Lâtlif Çakıcı,
İ. Ü. İşletme Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr.
Kemal Tosun ve işadamlarımızdan Nuh Kuşçulu. Prof.
Çakıcı, öğretim üyeliği ile birlikte, uzun süre, Siyasal
Bilgiler Fakültesi İşletmecilik Bölüm Başkanlığı ve
A. Ü. Rektör Yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur.
Prof. Tosun, öğretimi üyeliğinin yanı sıra, aralıklı ola-
rak, İşletme Fakültesi Dekanlığı ve İşletme İktisadi
Enstitüsü Müdürlüğü görevlerini yürütmüştür. Ortak
yanları, zamanlarının tümünü öğrenci yetiştirmeye ada-
mış, işletmecilik kitaplığına değerli yapıtlar kazandı-
rılmış olmalarıdır. Nuh Kuşçulu, Türk ticaret ve sanayi
âleminde, işletmeler kurup yöneterek başarıya ulaşmış
renkli bir iş adamıdır. Ayrıca, İstanbul Ticaret Odası'n-
ın aralıksız on yıl Yönetim Kurulu Başkanlığını yap-
mıştır. Danışma Kurulumuzun ebediyete intikal eden ve
toplumdaki yerleri hiçbir zaman doldurulamayacak
olan her üç üyesinin manevi huzurlarında saygı ile eğili-
yoruz. Kendilerine Tanrı'dan rahmet ve mağfiret; aile
biricilerine, yakınlarına sabır ve baş sağlığı diliyoruz.

Bu sayının «Ekonomik Yorumlar» bölümünde, «Türki-
ye'de Kamu Borçlanma Politikasının Değerlendirilme-
si» yapılmaktadır. Metinde ifade edildiği gibi; Türkiye
ekonomisinde acil çözüm bekleyen temel sorunun yük-
sek enflasyon, onun da ana nedeninin hızla artan kamu
açıkları ve borç stokları olduğu konusunda, âdeta bir-
lik birliği vardır. Bilindiği gibi, kamu borçlanma gere-
ği, devletin gelirlerinin giderlerini karşılamaması so-
nucu doğmaktadır. Bütçe dengesini sağlamak ve açığı
kapatmak için kullanılabilen araçlar ise; vergi gelirle-
rini artırmak, devlet harcamalarını kısarak, para bas-
mak ve yurt içinde ya da dışında borçlanmaya başvur-
mak; olarak özetlenebilir. Türkiye'de giderek artan iç
ve dış borçlar nasıl oluşmuştur? Yeniden borçlanmayı
önmek ve bütçe dengesini sağlamak için ne gibi politi-
kalar izlenmelidir? Yürüttükleri görevler gereği geniş
bilgi ve deneyim sahibi olan değerli konuşmacılarımız,
konuyu çok yönlü tartışıyorlar; yukarıdaki soruları net
olarak cevaplandırıyorlar. Dergi'nin diğer bölümlerinde
yer alan yazıların da, her zaman olduğu gibi ilginizi
çekeceğini umuyoruz. Onları ve de özellikle «Özelleştir-
me Sorunsalı ve Bir Önerisi» başlıklı yazıyı okumanızı sa-
lık veriyoruz.

Saygılarımızla,

Ekonomik Göstergeler (İç)

Eylül – Ekim/1993

	1991	1992	1993		
			Nisan	Mayıs	Haziran
T. C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	6626.0	7564.0	8242.0	8448.0	8274.0
Banknot Miktarı (milyar TL)	21288.5	36838.1	42381.0	56207.8	48789.9
T. C. Merkez Bankası Kredileri (milyar TL)	22976.1	51528.3	67470.2	72161.2	71434.4
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL)	13605.4	30983.1	42411.7	46605.6	45258.6
BANKALAR (milyar TL)					
Toplam Mevduat	114526.6	192987.5	231274.0		
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	21615.3	36247.5	33731.8		
Tasarruf Mevduatı	57307.2	90906.0	104546.9		
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	7293.6	12173.6	12811.4		
Vadeli Tasarruf Mevduatı	50013.6	78732.4	91735.5		
Mevduat Serüflüğü	3389.7	3708.7	3654.4		
Resmî Kuruluş Mevduatı	3151.3	6612.9	12608.6		
Bankalar Mevduatı	8281.6	20433.0	39751.3		
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	20781.6	35079.4	36981.0		
Döviz Tevdatı	54083.5	112501.5	130137.8		
Toplam Krediler	130749.0	231532.1	278963.5		
Tarım	18116.1	39221.8	43573.8		
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13579.7	22692.4	26984.1		
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkar)	3470.0	5354.0	5799.8		
Gayrimenkul	8524.84	16515.2	21951.1		
Denizcilik	120.67	66.6	56.2		
Turizm	1928.64	2431.5	2337.3		
Diğer İhtisas Kredileri	269.97	186.1	261.7		
Ticari, Sınal, Sair	84739.46	145064.1	177999.5		
PARA ARZI (milyar TL)	43395.06	81493.0	81397.0	94200.0	90424.0
FİYATLAR (DİE Toptan Eşya 1981 = 100, Tüketici Fiyatları 1987 = 100)					
Toplan Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	805.0	1299.3	1543.6	1588.0	1625.2
Tarım (Genel)	795.0	1186.6	1660.7	1595.5	1532.3
İmalat Sanayii (Genel)	807.8	1320.0	1479.4	1558.5	1625.5
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	957.0	1588.3	1901.6	1991.4	2027.9
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	934.2	1525.0	1780.7	1840.8	1888.5
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	21038.3	22871.5	8789.0	11313.4	13696.2
Dışsatım (FOB)	13597.9	14715.4	4931.3	6269.1	7150.8
İşçi Dövizleri	2819.0	3008.0	857.0	1116.0	1367.0

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışı dahilidir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Para arzı (M₁) dar tanımıdır. (4) Toplan eşya fiyatları, 1991 Ocak ayından itibaren «1987=100» olarak verilmektedir.

Ekonomik Yorumlar

AÇIK OTURUM

Türkiye'de Kamu Borçlanma Politikasının Değerlendirilmesi

bütçe dengesini sağlamak ve açığı kapatmak için kullanılabilecek araçlar nelerdir? Türkiye OECD ülkeleri içinde borçlanma rasyosu bakımından hangi gruba girmektedir?

SAĞLAM — Toplantımıza hoş geldiniz. Bugünkü açık oturumumuzun konusu «Türkiye'de Kamu Borçlanma Politikasının Değerlendirilmesi» olarak saptanmıştır. Türkiye ekonomisinde acil çözüm bekleyen temel sorunun yüksek enflasyon olduğu, onun da ana nedeninin hızla artan kamu açıkları ve kamu borç stokları olduğu konusunda âdeta bir fikir birliği mevcuttur. Bilindiği üzere kamu borçlanma gereği devletin gelirlerinin giderlerini karşılamaması sonucu doğmaktadır. Hükümetlerin bütçe dengesini sağlamak ve açığı finanse etmek için ellerinde şu gibi araçlar

KATILANLAR:

- Tefvik ALTINOK
- Ertuğrul KUMCUOĞLU

YÖNETEN:

- Prof. Dr. Dündar SAĞLAM

mevcuttur: (1) Vergi gelirlerini arttırmak, (2) Devlet harcamalarını kısıtlamak, (3) Para basmak, (4) Yurt içinde ve yurt dışında borçlanmaya başvurmak. Demokrasilerde yeni vergiler çıkarmak oy kaybına neden olduğu için hükümetler ya emisyonu (para basmaya) başvurmakta –özellikle bizim gibi gelişmekte olan ülkeler– veya sık sık borçlanma politikasına ağırlık vermektedirler. Ancak, gerek emisyonu gerek borçlanmaya başvurmanın nihai olarak enflasyonu hızlandırdığı da açık bir gerçektir. Türk ekonomisinde de gözlemlediğimiz gibi, hızla iç borçlanmanın yarattığı bir sürü kötülükler, ekonomide bir sürü sapmalar kendini göstermektedir.

«Açık bütçe politikasının ve aşırı biçimde borçlanmanın sonucunda doğan ekonomik hastalıklar nelerdir?» dersiniz, bunların başında, hepinizin bildiği gibi, iktisat teorisinde uzun süredir işlenen «Kalabalıklaştırma» dediğimiz «Crowding out» etkisi gelir. Burada

özel kesim elinde daha üretkif kullanılabilir fonların, borçlanma yoluyla kamu kesimine transferi söz konusudur. Tabiatıyla ülkede borçlanılan paranın, devletçe nasıl harcandığı da önemlidir. Türkiye'de devlet, borçlanma kanalıyla sağladığı kaynakları geniş ölçüde borç servisinde, kalanı da cari harcamalarda kullanmaktadır.

Aşırı borçlanmanın yarattığı ikinci ekonomik sakınca, devletin, mevcut tasarruf fonlarını talep etmesi nedeniyle faiz oranlarını yükseltmesidir. Faiz oranlarının yükselmesi ise yatırımları kısıtlayıcı rol oynamaktadır. Borçlanma demek oluyor ki, «kalabalıklaştırma» etkisi dışında faizleri yükseltme gibi ekonomide bir diğer aksama yaratıyor; artı enflasyonu kamçılایıcı bir etki yaratıyor.

Borçlanmanın ekonomide yarattığı bir diğer rahatsızlık, gelir dağılımını bozarak, rantıye sınıfının, yani emek gelirleri yanında giderek büyüyen rant gelirlerinin doğmasına yol açmasıdır. Yüksek reel faizlerin son yıllarda yarattığı bir diğer olay da, ekonomiye dışarıdan sıcak para akımını başlatmış olmasıdır. Kısa vadeli spekülایif para akımları ülkedeki ekonomik istikrarı bozucu etkiler yaratmaktadır. Sıcak para girişi ve çıkışı ülkedeki döviz kurlarını, gelir dağılımını, yatırımları ve diğer birçok parametreyi etkileyerek, ekonomide belirsizliği arttırmaktadır. Bugün ülke ekonomisi spekülایif şokların ve dalgalanmaların etkisi altındadır.

Elimde biraz önce Sayın Altınok'a bahsettiğim bir inceleme var. OECD ülkelerinde bütçe politikası ve kamu borçlanması mukayeseli olarak incelenmiş.

Bu incelemede borçlanma rasyosuna, yani toplam kamu borçlarının GSYİH içindeki oranlarına göre ülkeler üç ana gruba ayrılmış. Bunlardan birinci gruptakilere «aşırı biçimde borçlanmış ülkeler» diyoruz. OECD ülkelerine bakıldığında dört ülke bu gruba giriyor. Bunlar Belçika, İtalya, Yunanistan ve İrlanda'dır. Türkiye bu gruba yeni girdi ve başa doğru rekor bir hızla yürümektedir. Aşırı biçimde borçlanmış ülkelere toplam kamu borçlarının GSYİH içindeki oranı % 60 ve daha yukarıdır. Bu ülkeler arasında Belçika'nın 1974 yılında borçlanma rasyosu sadece % 47 iken, 1992'de % 124 olmuş. İtalya'nın % 44 imiş, % 106 olmuş. İrlanda'nın % 57 iken % 97 olmuş. Yunanistan'ın % 20 iken % 81 olmuş. Türkiye'ye baktığımızda, Türkiye Odalar Birliği Raporu'na göre bu oran 1992 yılında % 72.2 olarak gösteriliyor. Ancak, konuya biraz daha yakından eğilip kapsamını gözden geçirdiğimiz zaman, bu oranın % 85'leri kolayca aştığını görebiliyoruz. Yani Türkiye çok hızlı bir biçimde aşırı borçlanan ülkeler arasında yerini almış bulunmaktadır.

İkinci gruptaki ülkeler orta düzeyde borçlanmış ülkelerdir. Bu ülkelere borçlanma rasyosu % 30 ile % 60 arasında değişmektedir. Bu ülkeler arasında Hollanda, Kanada, Avusturya, A.B.D., İspanya, İngiltere gibi ülkeleri sayabiliriz. Bunların borçlanmalarında da hızlanma olmakla beraber, bu ülkelerde aşırı biçimde bir borçlanma, yani % 60'ları aşan düzeyde bir borçlanma görünmemektedir. Ama mesela İspanya'nın 1979 yılında borçlanma rasyosu % 5.8 iken, bu oran 1992'de % 35'e fırlamıştır. Onlarda da hızlı bir biçimde

AÇIK OTURUMA KATILANLAR: Yukarıdaki fotoğrafta soldan sağa doğru: **Tevfik Altınok** (Koç Holding Başkan Yardımcısı, Hazine ve Dış Ticaret eski Müsteşarı), **Ertuğrul Kumcuoğlu** (Toprakbank Yönetim Kurulu Başkanı, Maliye Bakanlığı eski Müsteşarı) ve **Prof. Dr. Dündar Sağlam** (İktisatçı); «Türkiye’de Kamu Borçlanma Politikasının Değerlendirilmesi» konulu toplantıda bir arada görüşüyorlar.

borçlanma söz konusudur. İşin garip tarafı, İngiltere’de borçlanma rasyosu Thatcher’in şiddetli mücadelesi sonucu düşme göstermiştir. Hakikaten İngiltere’de 1974 yılında % 60 olan bu oran, 1979’da % 47’ye, 1989’da ise % 30’a düşmüştür. Bu konuda İngiltere çok nadir bir ülke. Bütün diğer ülkelerde borçlanma rasyosu büyür iken, yalnız İngiltere’de bu başarı sağlanmıştır. Ancak, İngiltere’de de bu oranın 1992’de tekrar % 35.6’ya çıktığını görüyoruz.

Düşük düzeyde borçlu bazı mutlu ülkeler var. Bunlar arasında Japonya, Norveç, Danimarka, Fransa, Almanya gibi ülkeleri sayabiliriz. Fakat bu ülkelerde de, kısıtlayıcı bütün önlemlere rağmen borçlanma rasyosu büyümeye devam etmektedir. Ekonomik durgunluğun hâkim olduğu dönemlerde borçlanma rasyosunda yükselme kendini göstermektedir. Çünkü, milli gelirden,

yani borçlanma rasyosunun paydasında durgunluk dolayısıyla bir değişim olmaz iken, borç toplamı arttığından oran yükselmektedir.

Bütün bu açıklamalardan sonra ben bugünkü açık oturumumuzun birinci bölümünde, geçmişe dönerek evvelâ kamu borçlanmasının ülkemizde nasıl bir seyir izlediğini ve hangi nedenlerle hız kazandığını incelemeyi öneriyorum. Ayrıca, Türkiye’deki borçlanma politikasının diğer ülkelerle farklılıklarına –eğer varsa– işaret edelim. Oturumun ikinci bölümünde ise borçlanmanın frenlenmesi ve devlet bütçesi üzerindeki yükünün hafifletilmesi için ne gibi önlemlere başvurulması gerektiği üzerinde duralım. Yani iki ana bölümde inceleyelim konuyu diyorum. Önce Sayın Altınok’tan başlayalım. Türkiye’de uygulanan kamu borçlanma politikasının ortaya çıkardığı yüksek kamu açıkları

ve yüksek borç stokları konusunda genel olarak düşüncelerinizi, bunun gelişmesi ve bugüne gelinceye kadarki durumu hakkında bilgi vermenizi rica ediyorum. Buyurunuz Sayın Altınok.

kamunun borçlanması düzenleyen özel bir yasa yoktur; kamunun hangi esaslar ve sınırlar içinde nasıl borçlanacağı belirlenmemiştir; bu eksiklik giderilmelidir; değerlendirilirken, önce kamu kesiminin borçlanma gereğini ortaya çıkartan olay tespit edilmeli, bunun bir yerde kesilmesinden sonra mevcut sıkıntının giderilmesine çalışılmalıdır

ALTINOK — Önce bana böyle bir fırsat yarattığınız için size teşekkür ediyorum. Aslında önemli bir konu olduğunda hiçbirimizin kuşkusu yok. Kamu kesiminin borçlanması ile ilgili konuları değerlendirmeye alırken, öncelikle benim üzerinde duracağım bir husus var. O da, belki biraz fazla mevzuata yatkınlığımdan olsa gerek, bir eksikliğin, bir noksanlığın, üzerinde uzun süreden beri durulmuş olmasına rağmen giderilememiş olmasıdır. O da şudur: Yasal bir düzenleme maalesef kamu borçlanmasında halen mevcut değildir. Daha doğrusu mevcut olan hükümlere göre kamunun borçlanması, Muhasebe Umumiye Kanunu hükümleri çerçevesinde bir kanunun yetki vermiş olmasına bağlanmıştır. Ya Muhasebe Umu-

miye Kanunu'nun hükümlerine göre özel bir kanun çıkartılacak, ya da bugün olduğu gibi Bütçe Kanunu'ndaki esaslar çerçevesinde işlemler yapılacaktır. Biz zaman içerisinde hep kolayına kaçıp Bütçe Kanunu'nun içerisine koyduğumuz hükümlerle kamu borçlanmasını düzenlemiştir. Bu da zamanla Anayasa Mahkemesi'nin denetimi çerçevesinde sorun olmaya başlamıştır. Bugün kamu borçlanmasının nasıl yapılacağı, hangi esasların uygulanacağı, miktarının, vadesinin ne olacağı belirlenmemiştir, Bütçe Kanunu gibi muvakkat bir kanuna hükümler eklemek suretiyle çözümlenmektedir. Tabii bu yolla Bütçe Kanunu'na süreklilik arzeden hükümlerin konulup konulamayacağı da tartışmaya açılmıştır. Bu nedenle, bir an önce bizim bu noksanlığı gidermemiz gerekmektedir. Konu Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın bilgisinde, Maliye Bakanlığı'nın da bilgisinde olmasına rağmen, bu eksiklik bir türlü giderilememiştir.

SAĞLAM — Yani kamunun borçlanmasını düzenleyen özel bir yasa yok; değil mi Sayın Altınok?

ALTINOK — Maalesef yok. Dolayısıyla «Devlet adına nasıl borçlanılır?», veya «Kamu kesimi nasıl borçlanır? Hangi esaslara uyar? Hangi sınırlar içinde borçlanması gerekir?» sorularının cevapları ortada kalmaktadır. Konu bugün Bütçe Kanunu'ndaki hükümlere bağlanmıştır, bir yerde. Bu da her yıl yenilenmek zorundadır. Her yıl yenilediği için de önce Sayıştay, arkasından da Anayasa Mahkemesi bu konuda iptal kararı alabilir. Böyle bir tehlikenin mevcut olduğu, en azından otoriteler tarafından bilinmektedir.

Diyeceksiniz ki, «Siz bu görevlerde bulundunuz. Niye değiştirmediniz?» Hazırlanan bazı taslaklar belki yeterli olmadı. Belirli yerlere kadar çıktı. O yerlerden daha öteye geçemeyince, taslaklar yasallaşamadı. Konu halen bir eksiklik olarak duruyor. Bu hususu belirtmemin nedeni şu: Kamu borçlanmasının değerlendirilmesi yapılırken, bunun çerçevesinin çizilmesi, daha başlangıçta bilinmesi gereken en önemli konulardan bir tanesidir. Muhasebe Umumiye Kanunu'nda esasen bir hüküm var: «Devlet adına yapılacak borçlanmalarda kanunu mahsusunda beyan...»; o zamanın tabiri ile Muvazene Umumiye Kanunu'nda mutlaka özel hüküm bulunması lazım. Bu sorun geçmişte, özel kanunlar, istikraz kanunları çıkartılarak çözümlenmiş de bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Fakat sonradan biz bir kolaylığı bulmuşuz, belki bunda benim de dahlim vardır. Bütçe Kanunu'ndaki hükümlerle bir yerde devleti veya kamu kesimini çok daha rahat borçlanır hale getirmişiz. Devlet adına garanti verilmesini çok daha basit hale getirmişiz. Miktar sınırlamaları konusunda genel miktarlarla olayı biraz değiştirmişiz. Bugün de halen bunlar devam ediyor. Acaba bu devam etmeli mi, etmemeli mi? Elbette tartışmaya açık olan bir konu, ama bir çerçevesinin çizilmesinde yarar olduğunu zannediyorum.

Kamu borçlanmasının değerlendirilmesi yapılırken, üzerinde herhalde en öncemle durulacak husus, kamu kesiminin borçlanma gereğini ortaya çıkartan olayın tespit edilmesi –ki Sayın Sağlam konuşmasında buna değindiler–, bunun bir yerde kesilmesinden sonra da mevcut sıkıntının giderilmesidir. Söyle-

mek istediğim şu: Eğer sizin borçlanma gereğiniz devam ediyorsa, yani kamu kesiminin finansman tablosuna baktığımızda sizin borçlanma gereğiniz varsa, hâlâ açık veriyorsanız; siz istediğiniz kadar mevcut borçlarla ilgili sorunları çözümlen, onları ortadan kaldırın; belirli bir süre sonra aynı sorunlarla yeniden karşı karşıya kalıyorsunuz.

TEVFİK ALTINOK

Bunu ben görevde bulunduğum süre zarfında iki kez yaşadım. İki kez tahkim kanunuyla ilgili çalışmalarda bulundum. Bir tanesi, 1982–1983 yıllarında hazırlıkları yapıp 1984'de yürürlüğe giren tahkim kanunu idi. Bir de en son olarak 1992 yılında yürürlüğe giren tahkim kanunu var. Her ikisinde de amaç, mevcut borçların bir kısmını en azından kamu kesiminin kendi içerisindeki borç-alacak ilişkisini tahkim kanunu ile ortadan kaldırmak ve yeniden başlamak. Ama her iki olayda da görüldü ki,

tahkim yasaları kısa bir süre kuruluşlara rahatlık sağlıyor. Ondan sonra borçlanma yeniden hızlanarak devam ediyor.

kamu borçları sorununu çözmek için, öncelikle borçlanmayı engelleyecek ve yeniden borçlanmayı durduracak politikalara yönelmek gerekir; bu arada kamu ve borç derken ne anlaşıldığı da doğru olarak tanımlanmalı ve hesaplamalar buna göre yapılmalıdır

Dolayısıyla biz eğer kamu kesiminde borç meselesini konuşacak ve bunun çerçevesini doğru dürüst çizecek isek, öncelikle üzerinde durmamız gereken husus, sanıyorum ki, mevcut borcun meselelerini çözmekten ziyade, dönüp önce bu borcun ortaya çıkmasına engel olacak, yeniden borçlanmayı durduracak politikalara yönelmektir. O da Sayın Sağlam'ın belirttiği gibi, ya gelirinizi attıracağız, ya giderinizi azaltacaksınız. Böylece denge bir yerde sağlanmış olur. Bir üçüncü husus, zannediyorum yine bu çerçeve içerisinde tanımlamalar çok büyük önem kazanıyor. Kamu kesiminin borcu derken, kamudan ne anlıyoruz, borçtan ne anlıyoruz? Bunun tanımlamasının yapılması lazım. Dolayısıyla o % 70'ler, % 80'ler, % 85'ler veya % 10'lar gibi rakamlarla biz borç stokunun GSMH'ye oranını hesaplayabiliriz. Kamu kesimi borçlanma gereği oranını da yine aynı tarzda

hesaplama şansına sahip olabiliriz. Önemli olan bir tanımlamanın yapılması. Ben şahsen bu tanımlamanın da yapıldığı kanaatinde değilim.

SAĞLAM — Sayın Altınok, burada bir soru sormak istiyorum. Biz OECD ülkeleri içerisinde olduğumuza göre, bu standartlaştırılmadı mı? Bu konuda bir ölçü birliğine varılmadı mı?

ALTINOK — Var. Aslında bizdeki kamu borç tanımlamalarını Devlet Planlama Teşkilatı'ndaki arkadaşlarımız yapmaktadır. Onlar da bu işi IMF tarafından öngörülen bir tanımlamayı esas alarak yapıyorlar. «Bunun içerisinde şunlar noksan, bunlar fazladır; o hesap öyle yapılıyor ya da şöyle yapılıyor...» konusuna girmek istemiyorum. Bu tamamen teknik bir konudur. Ama benim üzerinde durduğum husus, uluslararası standartlar içerisinde ortaya konulan tanımlamalara uygun bir hesap tarzının ortaya çıkmış olmasıdır. Konsolidasyon yapılırken de, kamu kesiminin kendi içerisindeki borç—alacak hesaplarının sıfır olduğu kabul edilecektir. Bunun aksini düşünmek mümkün değildir zaten. Yani Sosyal Sigortalar Kurumu'nun, mahalli idarelerin, bir iktisadi devlet teşekkülünün, bir katma bütçeli kurumun, diyelim ki bir vergi borcu var, genel bütçeye. Bunun neticesi sıfırdır. Çünkü birinin borcu, öbürünün de alacağıdır. Bunlara girmek istemiyorum. Bunlar çok teknik hususlar. Fakat neresinden bakarsanız bakın, kamu borçlanmasının değerlendirilmesi yapılırken, önce rakamları doğru hesaplamamız, bunu da işte hangi rasyoları alacaksak, hangi oranları alacaksak, o oranları tespit ederken doğru hesaplamamız gerekir. Buna inandığım için söylüyorum.

Şu aşamada borcumuz nereden geldi, nereye gidiyor? Bunlar zaten Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın yayınladığı raporlardan bilinen konular. İç borçlarımızın 1987 yılı değeri 17.2 trilyon TL, 1992 yılı sonuna geldiğinde bu rakam 181.9 veya yaklaşık 182 trilyon liradır. Biliyorsunuz, Ağustos 1993 rakamı da yayınlandı, gazetelerde yer aldı; o da yaklaşık 278 trilyon liradır. Bunlar iç borçlarla ilgili rakamlar. Tabii burada söz konusu edilen iç borçlar, hiçbir yanlış anlamaya meydan vermemek açısından söylüyorum, Hazine'nin borçlarıdır. Bu 278 trilyon TL'yi sadece Hazine'nin borçları oluşturmaktadır. Unutmayalım ki, kamu kesimi borçlanması dediğimiz zaman, artık tek bir otorite söz konusu değildir. Kamu adına borçlanma yetkisine sahip durumda olan başka kuruluşlar da var. Örneğin belediyeler, böyle bir borçlanma içerisine girebiliyorlar; KİT'leri de -çğer onların iktisadi işletme olduklarını kabul ediyorsak - bu olayın dışında düşünmememiz lazım. Çünkü bir iktisadi devlet teşekkülü, eğer iktisadi işletme ise, Hazine'nin veya başka bir kimse'nin talimatı ya da tasvibi ile borçlanma politikasını uygulayacak bir işletme olmalıdır. Bu işletmeler aslında iktisadi gereklerin neticesinde ortaya çıkacak tabloya göre borçlanacak veya borçlanmayacaktır.

SAĞLAM — Bir saplama yapabilir miyim? Şimdi bu söylediğiniz borçlanmanın, tahvil çıkararak borçlanma, hatta yurt dışından borçlanma uygulamasının Ankara Belediyesi önderliğini yaptı. Bu tatbikatın diğer belediyeler tarafından da ölçüsüz biçimde benimsenerek uygulanması halinde, hele Hazi-

ne'nin kontrolü dışına çıkarak da yapılması halinde, ülkede tam bir kaos yaşanabilir. Belediyeler özerktir, KİT'ler bağımsızdır derken, ipin ucu tamamen kavrılabilir.

ALTINOK — Onu dikkate alarak, geçen sene özellikle dış borçlanmayla ilgili bir tebliğ yayınlandı, biliyorsunuz. Hazine'nin izni olmadan bu tür borçlanmaların yapılamayacağına ilişkin bir kambiyo tebliği yürürlüğe konuldu. Bunun temelinde yatan, neden şudur: Bir kamu kuruluşu hiçbir zaman dışarıdaki alacaklılar açısından devletin dışında düşünülüyor. Borç - alacak ilişkisinde devleti temsil eden de devletin Hazine'si olduğuna göre, siz devletin garantisini vermiş olsanız da olmasanız da, karşı taraf durumu değerlendirirken; «A Belediyesi, B Belediyesi mademki borçlandı, borcunu ödememezlik edemez. Borcunu ödemez ise zaten buna Hazine müdahale edecektir.» yaklaşımı içinde olacaktır.

SAĞLAM — Bu konu çok önemli. Çünkü, ben son zamanlarda Türkiye'deki en ciddi, en önemli tehlikeyi yerel yönetimlerin ölçsüz biçimde borçlanma eğilimlerinde görüyorum. Bu eğilim hele böyle tahvil çıkarma özgürlüğüne ve sınırsız borçlanmaya dönüşürse, bu takdirde gelecekte büyük bir tehlikenin ortaya çıkacağını düşünmekteyim. Yerel yönetimlerimiz ayağını yorganına göre uzatmayı, bütçe disiplini henüz öğrenmiş değiller. Açıklarının eninde sonunda devletin kapatacağı düşüncesindedir.

ALTINOK — Bu konuda fazla bir şey söylemek istemiyorum. Çünkü, eğer gerçekten herhangi bir belediye gelir ve gider dengesini yaparak bir borç-

lanma gereği duymuşsa, içinde bulunduğu yılın ötesindeki yıllarda elde edeceği gelirlerle harcamaları arasında bir denge sağlayabilmişse, meslele yok. Bu borçlanmalara başvuranların da bu tür dengeleri yaptıkları varsayılmak zorunda.

SAĞLAM — Ben bu noktada kötümserim.

ALTINOK — Ben bu konuda yorum yapmıyorum. Bilindiği gibi bir de dış borçlar var. Şimdi dış borçlarımıza dönüyorum. 1989 yılında dış borç stoğu 41 milyar dolardı. Bunu 1980'lere indirmiyorum; ama biliyorsunuz, 1981-1982 yıllarında, benim görevde bulunduğum sıralarda, dış borç miktarı 16 milyar dolar civarında idi. 1993 yılının ilk üç ayının sonundaki rakama baktığımız zaman, dış borç toplamının 56.8 milyar dolara çıktığını görüyoruz. Bunlar hep yayınlanmış rakamlar. Dolayısıyla herhangi bir gizliliği olmayan rakamlar. Dış borç 56.8 milyar dolar deyince, burada da söz konusu edilen Hazine'nin veya kamu kesiminin borç rakamıdır. Büyüklükler itibarıyla benim söyleyeceklerim bunlar. Ama özel, spesifik bir soru varsa, onu da cevaplandırmak isterim.

SAĞLAM — Ben geçmişe dönerek bir şey sormak istiyorum. 1970'li yıllara baktığımızda, Bütçe Açığı/GSMH oranına baktığımızda, çok düşük ve Avrupa standartlarına yakın ras-yolar görüyoruz. Yani % 1'ler, % 0.5'lere yaklaşan oranlar görüyoruz. Türkiye 1980'lere kadar bütçe açığı konusunda dikkatli davranmış. Yalnız 1977 yılında ilk defa olarak Türkiye'de Bütçe Açığı/GSMH oranı % 4.5 gibi bugünlere yaklaşan bir düzeye yükselmiş. 1977

yılındaki bu sıçramayı nasıl izah edersiniz? Bu gelişme, acaba o yıllarda kurulmuş bulunan Milli Cephe Koalisyon Hükümeti'nin verdiği tavizlere bağlanabilir mi? Gerçi bu çok geriye giden bir soru ama...

ALTINOK — Eğer aklımda yanlış kalmadı ise o yıl, yani 1977'de bir tanımlama değişikliği yapılmıştı. Zannediyorum onun etkisi oldu. Değişik bir bütçe açığı hesaplama tarzı getirilmişti. Ona denk gelmiş olabilir.

KUMCUOĞLU — 1978'de düzelmiş mi görülüyor?

SAĞLAM — Evet. 1978'de % 2.

KUMCUOĞLU — Bunun csastan mütevellit bir olay olmaması ihtimali daha yüksektir. Ben de Sayın Altınok'un haklı olabileceğini düşünüyorum.

ALTINOK — Aradan 15 yıl geçmiş. Ama bir yıl böyle tanımlama değişikliği yapılmıştı. Hangi yıl olduğunu şimdi bilemiyorum.

SAĞLAM — Konsolide Bütçe Açığı/GSMH oranı 1980'li yıllarda % 4 düzeyine yükseliyor ve öyle devam ediyor. Ancak, 1991 yılında bu oran % 7.4 gibi görülmemiş bir yüksekliğe tırmanıyor. Bu tırmanış 1992 yılında da sürüyor.

KUMCUOĞLU — 1980'li yıllarda hep % 4 ile mi gidiyor?

SAĞLAM — % 4, % 4.1, % 4.3, % 4.2 gibi devam ediyor... Bütçe Açığı/GSMH oranı 1987'de % 4.5, 1988'de % 4, 1989'da % 4.5, 1990'da % 4.2, 1991'de % 7.4, 1992 yılında ise % 7.3 olmuş.

ALTINOK — Burada yılların bir-

birlerine kaymalarını da dikkate almak gerekir. Bazı hesaplamaları düzelterek dikkate almak lazım. Ayrıca, fazla rakamdan da kaçmak gerekir.

SAĞLAM — Ben de aynı düşünce-
deyim Sayın Altınok. Sayın Kumcuoğlu,
sizin bu yüksek borç stokları, yüksek
borçlanma ve kamu açıkları konu-
sundaki düşüncelerinizi alabilir miyim?
Buyurun efendim.

1985'den başlayarak
üç temel olgu devlet
giderlerine alışılmışın
üstünde bir yüklenme
getirmiştir: GAP, otoyolları
gibi altyapı projelerinin
finansmanı; güvenlik
masraflarındaki büyük
artışlar; nüfus patlaması
sonucu doğan istihdam
ihtiyacının karşılanmasından
kaynaklanan harcamalar

KUMCUOĞLU — Müsaade eder-
seniz, Sayın Altınok ile hep aynı şeyleri
söylüyor olmamak için konuyu biraz
başka bir istikamete çevirelim. Konu-
nun gelişimi gereği en son noktadaki
düşüncelerimi açıklamak istiyorum.
Türkiye'de bütçe açıklarının GSMH'ye
olan oranıyla ilgili elimizdeki rakamları
değerlendirirken, birkaç hususun üye-
rinde durmamız lazım. Bunlardan birin-
cisi, Sayın Altınok'un değindiği husus.
Zaman içerisinde bazı değişiklikler, sıç-
ramalar bir trend niteliği arzlemiyorsa,
muhtemelen bir tanım değişikliğinden
kaynaklanmış olabilir. Buna dikkat et-
mek lazım. İkincisi, bazı hallerde ger-

çek şekilde bütçe açığı, bütçenin zorlan-
dığı yılda değil, bir sonraki yılda daha
çok görünür. Buna da dikkat etmek la-
zım. Üçüncüsü, Türk bürokrasisinde
bütçe ve nakit açıklarıyla ilgili rakamları
ellerinde bulunduran kişilerin, bu ge-
çişler sırasında bazı oynamalar yapması
sonucu, rakamlarda bir yıldan öbür yıla
birtakım değişiklikler görülebilir. 1980'
li yıllarda bu rakamların seyrinde şu hu-
susun da göz önünde bulundurulması
lazımdır: Türkiye'de belli bir zamana
kadar kamu iktisadi kuruluşlarının her
türlü finansman ihtiyaçları merkezi büt-
çeden sağlanıyordu. Zaman içerisinde
bazı köklü politika değişiklikleri nede-
niyle söz konusu kuruluşlar doğrudan
doğruya banka sistemine borçlanır hale
geldiler.

ALTINOK — 1985 yılından itiba-
ren.

KUMCUOĞLU — Bu durumda,
rakamlar, bütçe açıkları, zannedildiğinden
küçük görünmüş olabilir. Çünkü
eğer eski politika devam etseydi, yani
kamu iktisadi kuruluşlarının finansman
açıkları devlet bütçesinden karşılan-
sa, kamu finans gereksinimi oranı da-
ha yüksek düzeye yükselirdi. Görüldü-
ğü gibi tanımlar çok öncmli. Bunun da
göz önünde bulundurulması gerekir. Sı-
rası gelmişken, bir noktaya daha değin-
eyim. Bu konuda araştırma yapacak
bilim adamlarının ve araştırmacıların
da olayın inceliklerine çok hâkim olma-
ları lazım. Aksi takdirde birtakım yan-
lış değerlendirmelere varabilirler.

SAĞLAM — Sayın Kumcuoğlu, iş-
letmeciler KİT'lerin borçlanmasının GSMH
içindeki oranına baktığımızda, DPT'nin
1993 Yılı Programı'ndan aldığımız ra-
kamları söylüyorum, işletmeciler KİT'le-

rin kamu kesimi borçlanma gereği 1987'de % 4.4, 1988'de % 2.7, 1989'da % 2.6 iken, 1990'da % 5.5'e çıkmıştır. 1990'da bir önceki yıla göre âdeta % 100'ü aşan oranda bir artış var. Sayın Kumcuoğlu, evvelce KİT'lerin «genel yatırım ve finansman programı» dediğimiz bir program içinde finansmanları disipline edilirken, 1990 yılında «para programı» dediğimiz bir program uygulandı. Sayın Güneş Taner'in bakan olduğu dönemde. Ve uygulanan bu para programında KİT'lere; «Siz borçlanmanızı kendiniz yapabilirsiniz. Artık devlet sizin açıklarınızı karşılamakla yükümlü değildir. Sizler özerksiniz, direkt olarak bankalarla muhatap olabilirsiniz.» denildi.

ALTINOK — Bu politikanın uygulanmaya başladığı tarih 1985'tir. O yıllarda KİT'lerin yatırım ve finansman programlarında mevcut marjların kullanılmaya başlandığı ilk yıllar olması nedeniyle ağırlığı hissedilmemiştir. Birikmiş, birikmiş, 1990 yılında patlak vermiştir.

SAĞLAM — 1990 yılında % 5.5. Ondan sonra zaten 1991'de % 4.7 gibi yüksek düzeyini koruyor. Yani KİT açıkları bu değindiğimiz serbest borçlanma politikası sonucunda yüksek boyuta çıkıyor. Buyurun Sayın Kumcuoğlu.

KUMCUOĞLU — Efendim, burada ben de Sayın Altınok ile mutabakat halinde olacağım, zamanlama açısından. Çünkü Türkiye'nin bu borç girdebına kapılmasıyla ilgili gelişmelere baktığımız zaman, meselenin nedenlerine indiğinizde, zamanlamanın 1985'lerden denk geleceğini göreceksiniz. Müsade ederseniz, madem konu buradan

açıldı, ben projektörleri oraya çevireyim. Türkiye'de söz konusu olan o tarihlerde, veya o tarihlerden birkaç yıl öncesinde, çok köklü bazı politika değişiklikleri olmuştur. Bunları ben üç grupta toplayacağım ve kısa keseceğim. Kamu gelirlerine ilişkin politika değişiklikleri, gider politikalarına ilişkin değişiklikler, administratif yapıya ilişkin değişiklikler.

ERTUĞRUL KUMCUOĞLU

1980'li yılların ortalarında Türkiye'de kamu gelirlerine, yani merkezi hükümet gelirlerine ilişkin iki temel politika değişikliği müşahade ediyoruz. Bunlardan birincisi, fon uygulamaları sebebiyle ademi tahsis prensibinin dışına çıkılması ve dolayısıyla devlet gelirlerinin bir kısmının devlet bütçesinin dışında belli amaçlarla tahsis edilmesi. Bunların hangi maksatla konduğuna ve bu şekilde elde edilen kaynakların han-

gi amaçla harcadığına ayrıca girmek istemiyorum.

İkinci husus, yine o dönemde kamu kesiminde gelir kaynakları mahalli idareler lehine yeniden dağılıma tabi tutulmuştur. Kamu gelirlerinin mahalli idareler lehine yeniden dağılıma tabi tutulmasında iki noktanın altını çizmek gerekir. Bunlardan birincisi, Emlak Vergisi gibi bazı devlet gelirlerinin harcama yetkisi ve toplama mekanizmasının mahalli idarelere devredilmesi, dolayısıyla merkezi idarenin bu kaynaklardan mahrum kalmasıdır. İkincisi, merkezi idarenin toplamış olduğu gelirlerden mahalli idarelere ayrılan payların belli ölçüde arttırılmasıdır. Dolayısıyla 1980'li yılların ortalarından itibaren klasik kamu gelirlerinde belirli bir azalma şu veya bu miktarlarda, istenerek, bilerek gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca bu dönemde, iki temel olgu devlet harcamalarına mutadın üstünde bir yüklemeye getirmiştir. Hatta buna üç temel olgu da diyebiliriz. Bunlardan birincisi, başta GAP ve otoyollar gibi birtakım kamu projelerinin, altyapı projelerinin çok yoğun biçimde üzerine gidilmesidir. Daha önceki yıllarla mukayese edildiğinde, burada birdenbire bir sıçrama görülmektedir. İkincisi, Türkiye'nin güvenlik masraflarının, bilinen sebeplerle, 1980'li yılların sonlarına doğru çok hızlı bir şekilde artma eğilimine girmiş olmasıdır. Bir üçüncüsü, Türkiye'de 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren kendisini bariz şekilde hissettiren nüfus artış hızı ve bu nüfus artış hızının getirdiği istihdam ihtiyacından doğan birtakım harcamalardır. Bu arada 1984 yılından itibaren Maliye Bakanlığı'nda yapılan temel bir yapı değişikliği

ile denge bakanlığı konsepti de kaybedilmiştir. Bu konudaki görüşlerimi Finans Dergisi'nin Ağustos sayısında açıkladığım için, burada ayrıntılarına girmek istemiyorum. Dolayısıyla 1980'li yılların ortalarından itibaren Türk kamu bütçesi veya merkezi bütçesi ciddi bir açık vakıası ile karşı karşıya kalmıştır. Bundaki temel etkenler bunlardır ve bunda şaşılacak bir şey yoktur.

türkiye ekonomik yapısı bakımından tasarruf açığı veren bir ülkedir; bu nedenle öteden beri dışarıdan borç alma durumunda kalmıştır; bunu normal karşılamak gerekir; ancak, giderek bazı büyük projelerle ilgili harcamalar dış kaynaklardan karşılanamayınca, iç borçlanmaya geçilmiştir

Buradan ikinci bir hususa dikkatini zi çekmek istiyorum. Yani devlet bu harcamaları yapmasın mı? Yapsın; Türkiye gelişmekte olan bir ülke olarak, belli imkânlar içinde bu harcamaları yapmak durumundadır. Burada üzerinde özellikle durulması gereken bir başka husus da şudur: Türkiye bizatihi ekonomik yapısı itibarıyla tasarruf açığı veren bir ülkedir. Ekonomi tasarruf açığı verdiği için de öteden beri dışarıdan borçlanagelmiştir ve bu doğaldır. Dünya ekonomisine baktığımız zaman, tasarruf açığı veren ülkelerin tasarruf fazlası veren ülkelere borçlanması normaldir.

Tasarruf açığı veren bir ülke olarak Türkiye, refah seviyesini artırmak için verdiği mücadeleyi kazanabilmek için dışarıdan borçlanma yolunu seçmiştir. Bakınız burada bir incelik vardır. Burada iki husus nazarı dikkatimi çekiyor. bunlardan birincisi, GAP (Güney Anadolu Projesi). Diğeri de güvenliğimize yönelik harcamalardır. Biliyorsunuz, Türkiye pek çok altyapı ve enerjiye yönelik yatırım projelerini dış kaynaklardan finanse etme yolunu tercih etmiştir. Bunda da belli bir ölçüde haklıdır. Fakat bu Güney Doğu'daki su kaynaklarına dayalı projelerin dış kaynaklardan, özellikle Dünya Bankası ve uluslararası kuruluşlardan finanse edilmesi imkânı, bulunamamıştır.

SAĞLAM — Politik nedenlerle.

KUMCUOĞLU — Evet. Türkiye Güney Doğu Anadolu'da öyle büyük bir projeye girmiştir ki, bu projeyi dış kaynaklardan finanse etme şansı az olmuştur. Güvenlik harcamalarında da aynı durumla karşı karşıya kalınmıştır. Eskiden Türkiye NATO konsepti dahilinde birtakım güvenlik ihtiyaçlarını yabancı kaynaklardan hibe veya borçlanma suretiyle karşılayabilir iken, özellikle iç güvenlik ile ilgili harcamalarını aynı şekilde finanse edememiştir. Bunlar ufak ayrıntılar gibi görünebilir. Ancak, projelerin büyüklüğü nedeniyle son derece ciddi ayrıntılardır ve Türkiye bu tür masraflarını dış kaynaklardan finanse edemez duruma düşmüştür. «Düşerse düşer, o zaman bunun karşılığı yurt dışından sağlanamıyor ise yurt içinden sağlanır.» gibi bir düşünce akla gelir ama, eğer bu masraflarınızı vergi gelirleri ile veya vergi yükünü ağırlaştırmak suretiyle karşılayamıyorsanız, dış borç-

lanmaya yönelirsiniz. Yukarıda açıkladığım nedenlerle dış borçlanma yolu kapanmış ise, iç borçlanmaya yüklenmek zorunda kalırsınız.

Bu noktada Türkiye'nin bir açmazı daha vardır. O da Türkiye'deki reel faiz hadlerinin, uluslararası reel faiz hadlerinin çok çok üstünde olmasıdır. Yani 1980'lerde şu konseptten hareket edilmiştir: «Türkiye genelde tasarruf açığı veren bir ülkedir. Dolayısıyla bunu tasarruf fazlası veren ülkelere karşı sağlama kaynağıyla telafi etmesi tabiidir.» Böyle denmiştir ama, biraz önce değindiğim projeler için bu tez geçerli olmayınca, iç piyasaya dönmüş ve yüksek oranda borçlanılmıştır. «Bu olay ne zaman başlamıştır? Türkiye'de kamu borçlanmasının GSMH'ya oranı ne zaman artmaya başlamıştır?» ya da «Bu spiral olay ne zaman, nereden başlamıştır?» dendiğinde, dikkatlerimizi yukarıda belirttiğim iktisadi ve temel nedenlere çevirmemiz gerekmektedir.

türkiye, yüksek faiz ve çok kısa vade ile borçlanma durumunda kalmıştır; reel faizin giderek % 30'ları bulması, sıcak para denilen olayı yaratmıştır; yeni hükümetin faizleri aşağı çekme arzusu ise döviz rezervi politikası ile çatışmaktadır

SAĞLAM — Efendim, ben konuyu yine bir başka yöne doğru götürmek istiyorum. Bizim kamu borçlarına baktı-

ğımız zaman, OECD ülkeleri ile karşılaştırdığımızda bir özellik göze çarpıyor. O da bizim borçlanmamızın, borçlanma politikamızın bazı özelliklerinin oluşudur. Bunlardan birincisi, bizim çok yüksek faiz oranları ile borçlanmamızdır. Bitişimizdeki Yunanistan da borçlanıyor. Oradaki borçlanma rasyosu bizden yüksek. Rakamlar bunu doğruluyor. Fakat faiz oranları çok düşük. İkincisi, vadeler çok uzun döneme yayılıyor. bu borç yapısı üzerinde, Sayın Altınok siz ne düşünüyorsunuz? Türk borçlanması neden yüksek faiz ve çok kısa vade ile yapılmak durumunda kalmıştır. Çiller Hükümeti'nin, bu günlerde vadeyi yaymak, faizleri düşürmek konusundaki politikası, bu sefer de bir başka fasit daireye takıldı, rezerv politikası ile çatıştı.

ALTINOK — Türkiye'de kısa vadeli borçlanmanın ne zaman başladığına bakmak lazım. Bunun için 1984 yılına gitmemiz gerekir. Hazine bonusu ile devlet tahvili arasındaki fark nedir? Bu fark ne zaman ortadan kalkmıştır? Biliyorsunuz, Hazine bonusu, tanımı itibarıyla, devlet bütçesinin mevsimlik dalgalanmalarından oluşan finansman açığını kapatmak için yıl içinde kullanılması gereken, sadece ve sadece yerel piyasalardan borçlanmayı icap ettiren bir finansal araçtır. Bu uygulama 1983 yılının sonuna kadar böyle devam etmiştir. Bankalara bono verilir, milyar veya milyon -o zaman trilyon yoktu- olarak borçlanılırdı. Hiçbir Hazine bonusunun piyasada satıldığını görmeniz söz konusu değildi. Bunlar doğrudan doğruya mali müesseselere verilen, onlarla borç-alacak ilişkisinde kullanılan bir araçtı.

Devlet tahvili de bildiğiniz gibi bir yıldan daha uzun vadeli, devletin piyasadan, doğrudan doğruya para piyasasından demeyelim de sermaye piyasasından, tasarruf sahiplerinden borçlanmasına aracılık eden bir kâğıt olarak yürürlükte idi. Fakat bu konsept 1984 yılında yıkıldı. Nasıl yıkıldı? Önce müteahhitlere istihkak alacaklarını ödeyebilmek için Hazine bonoları verilmeğe başlandı. Bu alışkanlık tabii devleti, başlangıçta 3 aylık, 5 aylık, 6 aylık gibi vadelerle bir meseleyi çözme rahatlığına kavuşturuldu. Bu uygulama hızla artarak yıllar boyunca sürmüştür. 1990 yılına gelindiğinde artık sınırlarına ulaşmıştır.

Olaya «kartopu etkisi» dediğimiz etki ile bakarsanız, bu yıl aldığınız 100'lük bir rakam, % 60 ya da % 70 ile borçlanırsanız ve bir yıllık vadede bunu üç sefer çevirdiğinizi düşünürseniz, karşınıza çok büyük rakamlarla geliyor. Bir yılı düşünün, 10 yıl sonrasını düşünün, Hazine'ye bir tek kuruş girmemiş olması kaydıyla sizin aym olayı döndürebilmeniz için mutlaka % 100'ün üzerinde bir faizle yeni borçlanma yapmanızı gerektirecek bir hale geliyor. Bunu derleyip toparlamak veya meseleyi çözmek istiyorsanız, vadeyi 3 ay, 6 ay gibi kısa vadelerden çıkartıp, yani yılın içindeki bütçe işleminden çıkartıp, daha uzun vadeye taşımamız gerekir. Bunun kuralı, arz ve talepte dengeyi sağlayan faiz ise, faizle oynamakla mümkündür. Nitekim bugün karşımıza çıkan tablo da sanıyorum bu şekilde izah edilebilir. Bu, olayın birinci bölümü.

Sorunuzun ikinci kısmına gelince... Olayı belirli bir vade itibarıyla, örneğin bir yıllık bir süre içinde düşündüğünüz

zaman, bir alternatifin net ya da reel getirisi, diğer alternatif getirilerin çok üzerine çıkabilir. Bunun faizlerini hesapladığınız zaman, öyle dönemler vardır ki, % 100'ü aşan faiz getirisi söz konusu olmuştur. Enflasyonun % 65, % 70 olduğu bir ortamda % 30'ların üzerine çıkan reel faiz getirilerinin cazibesi, Türk parasının değer kazandığı bir ortamda, ekonomide «sıcak para» dediğimiz bir olayı da yarattı. Dolayısıyla kişiler bu kez dışarıdan döviz getirip, içeride bunu Türk parasına çevirip, yüksek faizli kamu kâğıtlarına plase etmeye başladılar. Bu şekilde, açık pozisyon tutmalarla çeşitli bankaların olsun, kişilerin olsun, bir kazanç yaratma mekanizması ortaya çıktı ve giderek vazgeçilemez hale geldi.

SAĞLAM — Bugünkü Çiller Hükümeti'nin faizleri düşürmek, vadeyi daha geniş zamana yaymak politikası, biraz önce sözünü ettiğimiz sıcak para girişi ile çatışır hale gelmiştir. Diğer bir deyişle, rezerv politikası ile çatışır hale gelmiştir. Bugünkü döviz rezervlerimizin yüksekliğine bakıp şunu söylemek mümkün: Döviz rezervlerimiz iyi görünüyor ama maliyeti çok yüksek. Uyguladığımız çok yüksek reel faizler sonucu bu rezervler oluşmuştur. Ayrıca içeride faizleri büyük oranda düşürdüğünüz takdirde, sıcak para girişine değil çıkışına tanık olabilirsiniz. Bu konuda sizin ekleyeceğiniz başka bir husus var mı, Sayın Kumcuoğlu? Yoksa geçebiliriz.

KUMCUOĞLU — Geçebiliriz. Ben nasılsa daha sonra konuşacağım.

SAĞLAM — Peki. Demek oluyor ki çok kısa vade ve çok yüksek faizle

borçlanmış bir ülkeyiz. En basit iktisat kitaplarının maliye bilimi ile ilgili giriş derslerinde, istikrar kavramına bakıldığında, borçlanmanın bir ülkenin cari harcamaları için değil, uzun vadeli istisnai bazı özel projelerinin gerçekleştirilmesi için düşünülmesi gerektiğini anlarsınız. Türkiye ne yazık ki bu en temel konuda korkunç bir hataya düşmüştür.

ALTINOK — Sayın Sağlam, müsaade ederseniz, burada olay belki de teoriden başlayarak ele alınmak zorunda. Kısa vadeli ve uzun vadeli borçlanma niye yapılır? Siz eğer cari harcamalarınızı finanse etmek için kalkar borç alırsanız, bunun altından kalkmaya imkân ve ihtimal yoktur. Dolayısıyla kamu kesimi cari harcamalarını finanse etmek için borç alıyorsa...

SAĞLAM — Temelde bir sorun var demektir.

ALTINOK — Dolayısıyla bunu çözmemiz lazım ki, biz ileriye dönük meselelere daha rahat bakabilelim. Yoksa siz «Nasılsa cari harcamalarımı buradan kapatıyorum.» diyorsanız, bu iş çıkmaza girer.

KUMCUOĞLU — Efendim, burada bir algı yanlışlığına düşmemek lazım. Bugün Türkiye kısa vadeli ve yüksek faizle borçlanıyor. Binaenaleyh bu yanlış. Yalnız bu bir tercih değildir. Bu bir sonuçtur. Aksi takdirde birtakım kimselerin kafası karışabilir. «Türkiye ne yapıyormuş? Hata yapıyormuş. Nasıl bir hata yapıyormuş? Kısa vadeli borçlanıyormuş, bir de yüksek faizle borçlanıyormuş. Eğer uzun vadeli ve düşük faizli borçlanırsak, problemi çözmüş oluruz.» gibi bir sonuca varırız. Aslında burada yanlış olan Türkiye'nin ki-

sa vadeli ve yüksek faizli borçlanması değildir. Bizatihi borçlanmasıdır ve de çok borçlanmasıdır. Sayın Altınok bunu değişik bir şekilde ortaya koydu. Burada asıl önemli olan borçtur. Başka türlü yapamazsınız ki. Borçlanma ihtiyacınız giderecek çoğalıyorsa, mecbursunuz kısa vadeli ve yüksek faizli borçlanmaya.

ALTINOK — Bakınız siz biraz evvel ifade ettiniz. Dediniz ki, «Bazı politika değişiklikleri yapıldı.» Ben bunu 1985 yılından sonra finansman politikasında çok büyük bir değişme biçiminde yorumluyorum. Daha evvelki yıllarda bütçe açık verirdi. KİT'ler de açık verirdi. Ama bunun finansmanı hiçbir zaman piyasadan borçlanarak yapılmazdı. Çünkü yurt dışından yapacağınız borçlanmalarda bu sınırın olduğunu hep birlikte kabul etmek zorundayız. Biliyoruz ki, dışarıdan yapacağımız borçlanmada her bankanın veya ülkenin belirli limitleri vardır ve bu limitler içerisinde size verilecek borç miktarı bellidir. Bunları toplarlarsanız ortaya ülkenizin alabileceği borç çıkar. Ama bu borçlanmayı, daha fazlasını gerçekleştirmek için gündeme getirirseniz, bu yıl olmasa bile bir iki yıl sonunda zaten sizin o şansınız da sona erer.

Biz «Finansman politikasını değiştirdik.» derken, Merkez Bankası kaynağından vazgeçip «İçeride nasıl borçlanabiliriz? İçerideki tasarrufları kamu kesimine nasıl aktarabiliriz?» şeklinde bir düşünceye ve uygulamaya döndük. Dolayısıyla biz şimdi hortumla kamu kesimine içerideki tasarrufları aktarmaya başladık. Bu nasıl olacak? Biraz önce söylediğim gibi, «Mesele arz ve talep yolu ile çözülecek.» dediğiniz zaman,

faizi tutmanıza imkân ve ihtimal yoktur. Peki faiz artarsa ne olur? Burada öyle bir fasit daireye giriyorsunuz ki, biraz önce söylediğim gibi, kamu kesiminin bugün 100 olan borcu, Hazine'ye 1993, 1994 ya da 1995 yılında, kasaya hiç nakit girmediği, bir tek kuruluş taze para girmediği halde, siz aynı borcu devam ettirebilmek için, yeniden borçlanmak zorunda kalırsınız. Ve bu hakikaten kartopu etkisiyle büyüyerek geliyor.

SAĞLAM — Bir hususu ekleyebilir miyim, biraz önceki görüşlerinize etki yapar diye? 1984 yılında Sayın Özal'ın bir cümlesini hatırlıyorum ben. Biz gerçekten hayatını iktisat bilimine adanmış kişiler olarak bu sözleri duyunca tebessüm etmiştik.

PROF. DR. DÜNDAR SAĞLAM

Sayın Özal diyordu ki; «Yüksek faiz politikasını izleyeceğiz. Serbest faiz

politikasını izleyeceğiz. Bu yolla tasarrufları arttıracamız.» Yüksek faiz politikası ile tasarrufların arttırılabileceğini ümit ediyordu. İkinci olarak, «Mevduata yüksek faiz vererek ülkedeki gelir dağılımını değıştireceğiz.» diyordu. Hepimiz teoriden çok iyi biliyoruz ki, tasarruflar faizin değil gelirin bir fonksiyonudur. Kısa dönem için tasarrufları arttırmada yüksek faizden yararlanılabılır. Ama uzun dönemde yüksek faiz politikası ekonomiye zarar verir. Ölçüsüz biçimde yüksek faizle borçlandık. Âdetta Bağdat perisini şişenin içinden biz çıkardık. Bu olay ekonominin normal kuralları içerisinde, normal gerekleri icabı oluşmadı. İdari bir kararla, âdetta aşağıdan yukarıya doğru faiz oranlarını şok olarak yükselttik. Bu konuda kişisel yargımı söyleyeyim: O zamanki yöneticilerin temel konularda kavram hatası yaptıklarını zannediyorum. Bu hatanın bedelini Türkiye çok ağır olarak ödemektedir.

gerekli önlemler alınır, gelir ve gider dengesi sağlanırsa, borçların tasfiyesi konusunda formüller oluşturmak olasıdır; kamu kesiminin piyasadan borçlanması azaldığında, faizler kendiliğinden düşer; bunun ekonomiye ve enflasyonun azalmasına olumlu etkileri zaman içinde görülür; aksi halde başarıya ulaşamaz

Şimdi konuyu değıştiriyorum. 1994 Yılı Bütçesi'nin hazırlıklarının gündemde olduğunu biliyorsunuz. Bu durumda borçların azaltılması ya da daha genel bir deyişle borç politikası konusunda nasıl önlemler alınabilir? Bu konudaki fikirlerinizi rica edebilir miyim? Buyurun Sayın Altınok.

ALTINOK — Efendim, ben borç stokunu azaltma ve yeniden borçlanma gereğini ortadan kaldırma konularını birbirinden ayırt ederek gerekli tedbirlerin ona göre alınmasından ve borç sorununun bu şekilde çözümünden yanayım. Eğer bugün biz kamu kesiminin borçlanma gereğini durdurabilecek tedbirleri alıp bu yılın bütçesini sıfır bütçe olarak düşünürsek, diğer bir deyişle gelir ve gider dengesini sağlayabilirsek, zannediyorum mevcut borçların tasfiyesi konusunda formüller oluşturmak mümkündür. Ama bu sorun çözülmeden, yani o denge sağlanmadan, siz ne kadar mevcut borçları hallederim diye çaba gösterirseniz gösterin, başarı sağlayamazsınız.

Bu tedbirler alındığı takdirde, faizler de zaten kendiliğinden aşağıya çekilmeye başlayacaktır. Kamu kesiminin piyasadan borç isteme talebi azaltılır ise, zaten faiz kendiliğinden aşağılara çekilir. Bunun ekonomiye olan etkileri, enflasyona olan etkileri zaten zaman içinde müspet olarak görülür. Fakat biz kalkıp da bu borçlanma gereğini, örneğin 1994 yılının borç alma gereğini sıfırlayamıyorsak, veya sıfıra yakın noktalarla getirmiyorsak, her geçen yıl bu trend büyüyerek bizim karşımıza geliyorsa, sorunun çözümü imkânsızdır.

Rakamları daha önce verdim. 1987 yılında 17 trilyon, 1992 yılında 182 trilyon. 5 yıl içerisinde tam 10 katı artmış. Hatta 10 katından biraz daha fazla. 17'den 28'e, 28'den 42'ye, 42'den 57'ye, 57'den 93'e, 93'den 180'e ve Ağustos ayı itibarıyla da 278 trilyon TL'ye çıkmış. Yıl sonunda ne olacağı da aşağı yukarı belli. Dolayısıyla bu trend katlanarak gidiyor. Örneğin, 92 trilyondan 182 trilyona; hemen hemen % 100'e yakın bir artış. Enflasyonun ötesinde bir büyüme var. Faiz oranının ötesinde bir büyüme var. Niçin? Çünkü, siz yıl içerisinde de açık veriyorsunuz. O açığı kapatmak için de borcun üzerine ilave yapıyorsunuz. Ama biz bunu bir yerde durdurabilirsek, borç artışındaki bu büyümeleri daha makul düzeylerde tutma şansına sahip oluruz. Bunu tutabilmenin yolunun da, ben şahsen, öncelikle bütçede gelir-gider dengesini sağlamadan geçtiğine inanıyorum. Onu sağlamadan faizleri düşürmeye kalkmak, temeli yapmadan inşaat yapmaya benzer. Bu konuda ben çoğu kez şöyle bir benzetme yapıyorum. Bir yerde yangın var. Alevler çıkıyor. Oraya su serpiyorsunuz, sönmüş gibi görünüyor; fakat için için yanıyor; sonra başka bir yeri söndürürken orası yeniden alev alıyor. Bunu çözebilmenin yolu, mevcut bütçede denge sağlamaktan geçiyor. Ondan sonra mevcut borç stokuna ilişkin sorunları çözecek tedbirleri almanın daha kolay ve daha rahat olacağına inananlardanım. Bunun da yolunun ne olduğunu hepimiz biliyoruz.

SAĞLAM — Sayın Altınok, bunu Sayın Süleyman Demirel çok güzel ifade etti. Hani «beş kara delik»ten söz etti. Neydi bu beş kara delik? Konsolide

bütçe açıkları, KİT açıkları, sosyal güvenlik kuruluşları açıkları, kooperatif işletmeleri ve birliklerin açıkları, yerel yönetimlerin açıkları. Bu konulara bakıldığında ben giderek iyimserliğimi yitiriyorum. Sebep şu: Resmi Gazete'de her gün yeni daireler, yeni teşkilatlar, yeni masraf arttırıcı kuruluşların kurulduğunu görüyorum. Geçen gün Kadın İşleri Müsteşarlığı'nın kurulduğunu okudum. Galiba geçen yıldır, Aileyi Koruma Müsteşarlığı gibi yeni bir müsteşarlık kurulmuştu. Deniz Müsteşarlığı'nı kurduk. Tabela üniversiteler, büyük şehir statüleri vermek, yeni il ve ilçeler kurmak, başlıca işlerimiz arasındadır. Teşkilatlanma konusunda ölçü tanımıyoruz. Bu konuda temelde bir yanlışımız var. Teşkilat kurulunca sorunların çözüleceğini zanneden bir görüşümüz var. Oysa her yeni teşkilat aksine işleri daha da karmaşık hale getiriyor, masrafları ve bütçe açığını daha da artırıyor, problemleri çözmüyor.

Sayın Demirel bu beş kara deliği çok güzel söylemiş, fakat bu beş kara deliğin en fazla genişlediği yıllarda kendisi iktidar olmuş; Türkiye'nin geçmiş 30 yılına baktığımızda, kendisi hep işin başında olmuş. Ben son zamanlarda bir diğer tehlike daha müşahade etmeye başladım. Yerel yönetimler için; «Bunlar demokrasinin atölyeleridir.» diyoruz. Yerel yönetimler desteklenmelidir ama, her belediye kurulmasını mütca-ki -ki Resmi Gazete'nin her sayısında yeni yeni belediyelerin kurulduğunu görüyorum - hemen ertesi günü Hazine'ye geliyor ve «Bana para ver.» diyor. Yani gelirleriyle giderlerini ayarlamayı, ayağını yorganına göre uzatmayı hiçbir zaman öğrenmiş değil bu beledi-

yeler. Bazıları banka kurmak istiyor, kimisi fabrika yönetmek istiyor.

ALTINOK — Teşkilatlanma ile ilgili olarak benim çok kısa bir değerlendirmem olacak. Devlet yapısı apayrı bir olay. İcraçı bakanlıklar, devlet bakanlıkları, başbakanlığın yapısı; zannediyorum kamu yönetiminin düzeltilmesi, yeniden şekillendirilmesi açısından gerçekten çok önem taşıyan bir husus. Bunun içerisine ekonominin yönetiminin nasıl olması gerektiği konusu da giriyor. Devlet Planlama Teşkilatı 7. Beş Yıllık Plan'la ilgili olarak bu konuda önemli çalışmalar yapıyor, benim bildiğim kadarıyla. Bu konudaki tavsiyeler, bu komisyonun çalışmaları sonucu ortaya çıkacaktır. Devlet borçlanmaları veya kamu kesimi borçlanmalarıyla ilgili bir sohbet sırasında ben bu konulara pek fazla girmek istemiyorum. Ama inancım o ki, yapı anayasal düzen içerisinde veya anayasadaki çerçeveye içerisinde ele alındığı zaman, «Başbakanlığın konumu ne olmalıdır? Bakanlıkların konumu ne olmalıdır?» sorularını gündeme getiriyor. Bir konuya ilişkin olarak bir müsteşarlığı her zaman kurabilirsiniz. Ancak, böyle bir kuruluşun size neler getireceğinin ve sizden neler alacağını hesaplamayı iyi yapmak zorundasınız. Bu hesap yapılmadan kurulduğu takdirde, yararı mı yoksa zararı mı oluyor? Oturup iyice tartışmak lazımdır.

SAĞLAM — Sayın Altınok, şunu da ekleyeyim. Bugün elime geçen Resmî Gazete'de, sizi yakından ilgilendiren Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na verilen yeni biçimle ilgili kanun hükmünde kararname yayınlandı. Orada genel müdürlükler daha da artırıl-

yor, teşkilat yapısı daha karmaşık bir biçimde genişletilmiş.

ALTINOK — Eğer Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na bu fonksiyonları veriyorsanız, onun teşkilatını da kurmak zorundasınız.

SAĞLAM — Hayır. Yeni eklemeler yapılmış. Kadrolar verilmiş. Kendi haline bırakılırsa bürokrasi büyür. Buna bürokraside Parkinson Yasası diyoruz.

ALTINOK — Ben de diyorum ki, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın yeri orda mıdır, başka bir konum mudur? O ayrı bir tartışma konusu.

SAĞLAM — Evet, o ayrı bir tartışma konusu. Geçen hafta DPT'nin yeniden teşkilatlanması konusunda bir kanun hükmünde kararname yayınlandı. Bilmem gördünüz mü? DPT aşırı biçimde organlaşmış bürokratik bir daireye dönmüş. Geçen gün Tefvik Güngör arkadaşımızın Dünya Gazetesi'nde yazdığı yazıyı bilmiyorum okudunuz mu? Diyor ki; «Böyle 3500 kişiye varan insan sayısıyla bir planlama teşkilatı, ancak yıkılan Sovyetler Birliği'nde ve diğer benzer ülkelerde mevcuttur.» Buyurunuz Sayın Kumcuoğlu, şimdi de sizin görüşlerinizi alalım.

KUMCUOĞLU — Bazı genel konulara ben de temas etmek istiyorum. Birincisi, Sayın Altınok'un görüşüne katılıyorum. Bütçe dengesini sağlayamadığınız müddette Türkiye'de borç olayını çözmemiz mümkün değildir. Türkiye'de bizim; «Kamu borçlarını çözüyoruz.» veya «Kamu borçları sorununu çözmeye karar verdik.» deyebilmemiz için, evvela bütçe dengesini makul bir yerde tutmamız, dengeye getirmemiz la-

zım. Ondan sonra borç stokunun uzun vadeye yayılması suretiyle çözülmesi mümkündür. Çünkü bütçe dengesini sağladığınız anda, faizler de otomatikman düşecektir.

mevcut idari yapılanma içinde, sorunlara rasyonel teşhisler koymak, bunlara dayanarak köklü kararlar almak, sonra da bu kararları etkin bir şekilde uygulamak kabiliyetini yitirmiş bulunuyoruz; sorunların çözümüne öncelikle yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkileri yeniden düzenlemekle başlamak gerekiyor

Türkiye'nin çıkmazı nerededir? Türkiye bu toz duman içerisinde belli algı yanılgıları ile malûldür. İster tayinle gelmiş, ister seçimle gelmiş olsunlar, Türkiye'nin kaderine hâkim olan kamu görevlileri, belli algı yanılgılarından kendilerini kurtaramaz duruma düşmüşlerdir. Konuyla ilgili olan bu algı yanılgılarından birincisi şudur: Birtakım konjonktürel anomalilere karşı kullanacağınız aletlerle yapısal sorunların çözülebileceğini zannetme yanılgısı içindeyiz. Konjonktürel bazı anomaliler o işe uygun aletlerle çözülür. Fakat o işe mahsus aletlerle yapısal sorunlarınızı çözmeye kalktığınız vakit, kendinizi farkında olmadan birtakım ciddi sıkıntılar içinde bulursunuz. Biraz önce de

söyledim, Türkiye bugün borç girdabı içindedir. Spiral kelimesini burada kullanmak istemiyorum. Spiral genellikle yukarıya doğru gelişir. Halbuki girdap sizi aşağıya doğru çeker. Bu nedenle girdap kelimesinin kullanılması daha isabetlidir. Çünkü aşağıya doğru çekiyor.

İkincisi de, benim konuşmamda özetle üzerinde durduğum, yani «Türkiye kalkınmasını nasıl finanse edecek?» sorununun cevabını ararken düşünülen tuzaktır. Şu normaldir. Türkiye genelde tasarruf açığı veren bir ülkedir. Dolayısıyla kalkınma sorununu tasarruf fazlası veren ülkelere borçlanmak suretiyle finanse etmek durumundadır. Bir ekonomi genelde tasarruf fazlası veriyorsa, orada faizler zaten küçük olacağı için, bu söz de kendi içinde tutarlıdır. Türkiye'de sorun yapısalıdır. Burada bir de miktar olgusuna çok dikkat etmek lazımdır. Sayın Altınok genelde bundan bahsetti, fakat o tarafına değinmediği için ben değiniyorum.

Herhangi bir ülkenin bana sınırsız borç vermesi de problemi çözmez. Yani Türkiye yurt dışına gidip borçlanırken kredibilitesine bakmak durumundadır. Çok borç verseler bile ülke kendisini bir tuzaktan özenle korumak durumundadır. O da şudur: Eğer sizin bir yıl içerisinde ödeyeceğiniz dış borç faizi, o yıl içinde yarattığınız ekstra, ilave GSMH'yı aşarsa, fakirleşmeye başladınız demektir. Türkiye halen bu tuzağa düşmek üzeredir. Faraza fert başına düşen milli gelirimiz 2500 dolardır. Ne eder toplam? 150 milyon dolar eder. Farzedelim dış borçlarımız 100 milyar dolarsa, 150 milyardan % 5 kalkınma

hızı ile 7,5 milyar dolarlık ekstra bir gelir yaratırken, kazara 100 milyar dolar üzerinden ortalama % 8'den 8 milyar dolar dış borç ödemeye kalkarsanız, derhal fakirleşme sürecine girmişsinizdir demektir. Bu girdaptan çıkmak da son derece güç bir iştir. Olay sadece karşınızdakinin size borç veriyor olması demek değildir. Bu noktaya çok dikkat etmek gerekir.

Şimdi burada çare nedir? Birincisi, bütçeyi denkleştirmek. Bütçe nasıl denkleştirilir? Ben geçen gün Hükümet'in çok samimi çabalarının aksettği iki metin gördüm. Bunlardan birisi Maliye Bakanlığı teşkilatına ilişkin kanun hükmünde kararnemeye yeni yapılan ilavelerle ilgili idi. Diğeri Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ile ilgili.

SAĞLAM — DPT'nin de var.

KUMCUOĞLU — Evet var. Ama ben bu ikisi üzerinde duracağım. Her iki kanun hükmünde kararnemeyi açtığımız vakit, Türkiye'de fon uygulamalarını zapturapt altına almak için, hem Maliye Bakanlığı'nın hem de Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın çok yoğun çabalar ve kararlılık içinde olduğunu görüyorsunuz. Kanaatimce, aslında bu yine de bataklık kurutmak yerine sıvrisinek mücadelesi yapmak gibi bir olaydır. İnsanoglunun insanlık tarihi boyunca bütçe sistematığı ile ilgili olarak ademi tahsis, bütçede birlik kurallarına ulaşması kolay olmamıştır. Fon uygulaması Türkiye'de nakit idaresinde çok ciddi sıkıntılar yaratmıştır. Bir yerlerde büyük miktarlarda nakit blokaajları olurken, devlet o nakit blokaajlarını kontrol edemediği veya tasarruf edemediği

için, aynı miktardaki parayı çok yüksek faizlerle borçlanıp bu açığı giderme çabası içinde kalmaktadır. Bu tür yanlışlıklarla bir yerlere varılması mümkün değildir.

İkincisi, garip bir düzen, Türkiye'de harcama eğilimini artırarak gitmektedir. Bugün hiç kimse, «Yahu bu devlet çok para harcıyor. Bunu biraz zapturapt altına almak lazımdır.» anlayışı içinde değildir. Ben eski bir bütçeci olarak, eski bir maliyeci olarak, yıllarını devlete vermiş bir kamu görevlisi olarak, bunu hayretle karşılıyorum. Hiç kimse bu konuya temas etmek lüzumunu hissetmiyor. Mahalli idarelerden katma bütçeli idarelere, döner sermayelerden merkezi hükümete kadar; «Kardeşim siz korkunç bir israf süreci içindesiniz. Biraz aklınızı başınıza toplayıp kendinizi zapturapt altına alın.» denilmiyor. Bunu hayretle karşılıyorum.

SAĞLAM — Bilindiği üzere, vergi yükü olarak tanımlanan, Vergi/GSMH oranı diye bir oran vardır. Aslında toplumun üzerindeki gerçek vergi yükü Kamu Harcamaları Toplamı/GSMH olmak lazım. Çünkü bütçe açığını kapatmak için emisyon yaptığınız takdirde, o da bir vergidir. O zaman yeni vergiler koymaktan çok, harcamaları kısmak daha doğru bir politikadır. Şimdi ben sizin harcamaları kısıtlama konusundaki görüşünüze aynen katılıyorum. DYP-SHP Koalisyon Hükümeti kurulduğunda, bu konuda çok ümitvardım. Türkiye'de ilk defa olarak merkez sol ve merkez sağdaki iki büyük parti bir koalisyon kurmada birleşmişti. Bu koalisyona, Türkiye'nin temel sorunlarını çözmeye acı reçeteleri rahatlıkla uygulay-

bilecek diye bakıyordum. Ancak öyle olmadı. Geçmiş döneme bakıp değerlendirdiğimde, hiçbir dönemde bu kadar harcama çılgınlığı içinde olunmadığını görüyorum. Onun için size aynen katılıyorum.

KUMCUOĞLU — Şimdi tabii «Çare nedir?» sualine geleceğim tek-rar. Bugün devletin mevcut yapılanma içinde rasyonel kararlar alıp uygulayamadığı açık. İster merkezi hükümet, ister mahalli idareler ve kamu kesiminin tamamını alalım, ister Kamu İktisadi Teşebbüsleri'ni de şu veya bu şekilde bu resme monte edelim; mevcut idari yapılanma içinde sorunlara rasyonel teşhisler koymak, sonra bunlara dayanarak köklü kararlar almak, daha sonra da bu kararları etkin bir şekilde uygulamak kabiliyetini yitirmiş bulunuyoruz. Benim kanaatim, bu işe tepeden başlamak lazım. Bugün Türkiye'de temsili demokrasi misyonunu yitirmiş gibi görünüyor. İşe yasama organı ile yürütme organı arasındaki ilişkilerden başlamak gerekiyor.

SAĞLAM — Tepeden aşağıya yeni bir anlayış ve disiplin kurmak gerekiyor.

KUMCUOĞLU — Hadisenin yukarıdan aşağıya, biraz önce söylediğim gibi, rasyonel bir biçimde teşrih ve teşhis edilmesi, sonra yapılacak düzenlemelerle bir dizi rasyonel kararlar alınması ve bunların kararlı bir şekilde uygulamaya konulması lazım.

SAĞLAM — Siyasi irade lazım. Siyasi bilinç lazım.

KUMCUOĞLU — Siyasi irade ve siyasi bilinç lazım derken, bu ülkede yetkiyi sadece seçimle gelmiş yasa organı üyeleri ve onların içinden çıkan hükümete bırakmak da yanlıştır. Toplumun bir bütün halinde iradesini o istikamette göstermesi lazımdır. Yani bugün Türkiye ciddi bir sorun içindedir. Yasama organı, bugüne kadar görülmemesi, alışılmamış bir biçimde, kamu yönetiminin yukarıdan aşağıya yeniden düzenlenmesiyle ilgili yasama yetkisini, çok süratli bir şekilde, enine boyuna tartışmadan hükümete, yani icra organına devredebiliyor. Anayasa Mahkemesi de çok süratli bir şekilde olaya müdahale edip, bunun anayasaya aykırı olduğu tavrı içine giriyor. Fakat öbür taraftan bakıyoruz, illerde ve ilçelerde kadrolara tayinlerde milletvekillerimiz yoğun şekilde etkin olma çabası içine giriyorlar. Yani yasama organı yasama görevini icra organına terk ediyor, fakat öbür taraftan da bir icrai fonksiyonu, kadrolara tayin fonksiyonunu sahiplenmeye çalışıyor. Artık bu konuda toplum çok ciddi bir algı yapılması –ben buna algı yanılması diyorum– içine düşmüş durumda. Bunun süratle aşılması, taşların yerli yerine oturtulması lazım. Yani olay sandığımızdan da önemli. Sadece borç politikalarında şu veya bu şekilde revizyon yapılması suretiyle çözülecek gibi görünmüyor.

SAĞLAM — Toplantıya katıldığınız için teşekkür ederim.

◆ Dürüstlük, iki uçlu bir silahtır.

Grabam Greene

Derğin Notu: Yukarıda sunulan «Açık Oturum», 22 Eylül 1993 tarihinde yapılmıştır.

Hayallerinizin gerçeğe dönüşmesi için Akkredi yeterli...

...Çünkü Akkredi çok

kapsamlı, çok seçenekli.

Elektronik, beyaz eşya ya da mobilya...

İster tatil için, ister çocukların okul tak-
sitleri için... Akkredi ile hayalini kurdu-
ğunuz her türlü ihtiyacınızı karşılamak

şimdi çok kolay. Siz de Akbank'a gelin.

Akkredi/İhtiyaç Kredisi'nin cazip seçe-
nekleri ve uygun koşullarından yararlanın.

Hayalleriniz "hayal" olarak kalsın.

AKKREDİ İLE ÜÇ KREDİYİ

AYNI ZAMANDA KULLANIN

Ödemeleriniz devam ederken, Akbank'ın

diğer tüketici kredilerinden de yararlanı-
labilirsiniz. Çünkü taşıt ve konut ihtiyacı-

nızı karşılamak için

ödemelerinizin bit-

mesini beklemek zorunda

değilsiniz. Akkredi'yi aldığınız Akbank

şubesine uğrayın. Akkredi'nin kapsa-

dığı diğer kredilerden de aynı zamanda

yararlanın. Talebiniz, en kısa zamanda

cevaplanacaktır.

Kredi Miktarı (Milyon TL)	Aylık Taksit Tutarı			
	3 Ay Vadeli	6 Ay Vadeli	9 Ay Vadeli	12 Ay Vadeli
3	1.147.548,-	635.570,-	464.679,-	382.061,-
10	3.825.474,-	2.111.901,-	1.548.932,-	1.273.494,-
25	9.563.735,-	5.279.756,-	3.872.330,-	3.181.712,-
40	15.911.953,-	8.647.610,-	6.195.725,-	5.093.939,-
90	19.127.470,-	10.559.513,-	7.746.661,-	6.367.424,-

Vade : 3-12 ay arası 3 aylık devreler ha-

lindedir. Falz : % 6,5 (Vergi ve fonlar

ilave edilince % 7,215 olmaktadır.)

AKBANK

AKBANK
Güveninizin Eseri

Görüşler

Prof. Dr. NACİ KEPKEP

Özelleştirme Sorunsalı ve Bir Öneri

ÖZELLEŞTİRME, temelde bir ideoloji sorunudur ve üretim araçlarının kamu mülkiyetinde mi yoksa özel mülkiyette mi bulunmasının daha doğru olacağı tartışması çok gerilere gider. Günümüzde «katıksız özel girişimcilik» görüşünün şampiyonluğunu, bayrağı yirminci yüzyılın başlarında İngilizlerden devralan, ABD girişimci kesimi yapmaktadır.

«Katıksız özel girişimcilik» görüşünü savunanlar İkinci Dünya Savaşı sonlarından beri, dünyanın her ülkesinde kendi görüşleri dışındaki her türlü ideolojik görüşe karşı amansız bir savaşım vermektedirler. Bu savaşım, duruma ve yerine göre her tür silah kullanılarak, dünya çapındaki her değişik tür ve düzeydeki destek sağlayıcı örgütlenmeden yararlanılarak, inanılmaz bir sabır ve süreklilik içinde sürdürülmektedir.

«Katıksız özel girişimcilik» bu kesimlerce yapılan propagandalarda kişisel özgürlüğün temel dayanaklarından biri olarak gösterilir. Oysa bu görüşün şampiyonluğunu yapan ülkelerde bile, bu görüşe uymayan herhangi bir görüşü savunan kişilerin bundan zarar görebildiği, dolayısıyla en temel özgürlüklerden olan düşünce özgürlüğünün bile tehlikeye düşebileceği görülmüştür. Savaşımın uğruna verildiği söylenen kişisel özgürlüklerin yanı sıra, vatandaşlarının özgür oylarıyla seçilmiş olan yönetimler de bu ideolojik savaşta saldırıya uğrayabilmektedir. Eğer herhangi bir ülke yönetimi «katıksız özel girişimcilik» dışındaki herhangi bir anlayıştan yola çıkarak başarı sağlar ve böylece başarıya giden tek yolun ancak «katıksız özel girişimcilik» olabileceği anlayışının doğru olmadığı konusunda bir kanıt olmaya başlarsa, başına bin türlü olumsuz şeyle-

rin gelebileceği görülmüştür. Örneğin Güney Amerika tarihi bunun örnekleriyle doludur, en son örneği de Küba oluşturmaktadır. Bindokuzyüzaltmışların başlarında rejim değişikliği yapan Küba'ya uygulanmaya başlanan ambargo, Sovyet İmparatorluğu'nun fiilen ABD'nin yanına sokulmuş olması nedeniyle, belli bir haklılığa sahipti. Ancak, bu imparatorluk çöktükten sonra da aynı politikanın sürdürülmesi «haksız rekabet yönetimi» ile Küba rejiminin başarısızlığa mahkûm edilmesinden başka bir biçimde yorumlanamaz.

Üretim araçları üzerinde kamu mülkiyetinin kurulması her ülkede, o ülkenin tarihsel gelişimine bağlı olarak, değişik bir yol izlemiş ve çoğu kez de buna bağlı olarak, millileştirme, kamulaştırma, devletleştirme gibi, değişik adlar almıştır. Batılı ve sosyalist ülkelerdekinden değişik olarak Türkiye'de ve onu izleyecek bağımsızlığına İkinci Dünya Savaşı sonrasında kavuşan Üçüncü Dünya Ülkeleri'nde üretim araçları üzerindeki kamu mülkiyeti, var olan kuruluşların özelden kamu mülkiyetine geçirilmesiyle değil, devletin kendisinin yatırım yaparak yeni üretim birimleri kurmasıyla oluşmuştur. Bindokuzyüzotuzlarda yürütülmeye başlanan «devletçilik» politikası, saygın işadamlarının da zaman zaman konferanslarında, makalelerinde veya kitaplarında belirttikleri gibi, Türkiye'de endüstrileşmenin temelini atmış ve daha sonra özel girişimlerin başarılarında büyük katkıları olacak nitelikli işgücünü yetiştirmiştir. Ayrıca, bindokuzyüzlenden başlayarak iktidara gelen tüm sağ partiler, devletçiliğe

son verme savlarına karşın, büyük yatırımlara girerek yeni yeni kamu kuruluşları yaratmaktan başka çare bulamışlardır.

Son on yıldır estirilen özelleştirme fırtınası gerçekte yeni bir şey de değildir. Bu konu kırk yılı aşkın bir süreden beri zaman zaman ısıtılarak Türkiye'nin önüne konulmaktadır. Bununla ilgili olarak, örneğin, Dünya Bankası'nın değişik zamanlarda Türkiye'ye önerdiği modeller anımsanmalıdır.

Şu anda ülkemizde özelleştirme için ileri sürülen gerçekler şöyle özetlenebilir: Kamu ekonomik kuruluşlarında aşırı istihdam vardır, kullanılan teknolojiler çok eskidir, dolayısıyla üretim verimsizdir, ürünler çoğu kez özel girişimin ürünleriyle, bunun dışında dışalım mallarıyla rekabet edememektedir. Tüm bunların sonucu olarak bu kuruluşlar zarar etmekte ve bunların zararları devlet bütçesinden karşılanmakta ve bunlar ekonomide kaynak kaybına neden olmaktadır. Tümünü için olmasa bile, birçok kuruluş için bu sav doğrudur.

Son kırk yılın sağcı iktidarları bir yandan devletçiliği kötülerken, öte yandan bu kuruluşları yandaşlarının istihdam alanı olarak kullanmışlar ve teknolojiyi yenilemek için, özellikle son on yılda, gerekli yatırımları yapmamışlardır. Genelde kendi uygulamalarının sonucu olan bu tabloyu şimdiki kendi ideolojik tercihlerine gerekçe olarak kullanmaktadırlar. Ancak, gerekçe ne olursa olsun olumsuz tablo ortadadır ve bunu ortadan kaldıracak bir çözüme gerekmektedir.

Çözüm bazılarına göre çok basit-

tir. Kamu mülkiyetindeki ekonomik kuruluşlar, işlevlerinin ne olduğuna bakılmaksızın, hemen elden çıkarılmalıdır. Üzerinde belki tartışılması gereken konular satışların nasıl bir yöntem uygulanarak yapılacağıdır; blok satışlar mı yeğlenmelidir, yoksa bu kuruluşların pay senetleri hazırlanarak, herkeşe satınalma olanağı mı sağlanmalıdır? Hangi kuruluşlar yabancılara satılmalıdır, bu konudaki bir sınırlama doğru olur mu? Tartışılan bir başka konuda, sanki herşey olmuş bitmiş gibi, bu satışlardan elde edilecek döviz ve Türk lirası cinsinden gelirin hangi alanlarda kullanılacağıdır.

Oysa plansız, programsız ve de ölçüsüz böyle bir özelleştirme, en azından ilk birkaç yıl için işsizliği artıracak, ülkedeki varlık dağılımını olumsuz yönde etkileyecek, ekonominin yönlendirilebilmesi bakımından devletin elinde bulunması gereken bazı kuruluşlar, doğal olarak, sahiplerinin özel çıkarları doğrultusunda kullanılmaya başlanacaklar, stratejik önemdeki bazı kuruluşlar yabancılara eline geçecektir.

Herkesce bilinen tüm bu gerçeklere karşın, giderek artan dış borçların, dış siyasal konjonktürün baskı aracı olarak kullanıldığı, yoğun bir propaganda ile beyinlerin yıkıldığı bir ortamda yöneticilerimiz bir an önce bundan kurtulmaya karar vermiş olabilirler. Hükümetin DYP kanadı, sonuçta DYP ortanın sağında bir parti olması nedeniyle, ideolojik yönden pek de suçlanamaz. Ancak, hükümetin SHP kanadı ve onların siyasal dayanağını oluşturan SHP Meclis Grubu bu özelleştirmeye 'olur' vermeden önce, ön-

celikle kendi vicdanlarında, daha sonra kamuoyuna ve özellikle de kendilerine oy vermiş olanlara bazı şeyleri açıklamak zorundadırlar.

Şu andaki SHP'li bakanlardan bazıları ve şu andaki SHP'li milletvekillerinden bazıları 1980 öncesinde CHP' de bulunmaktaydılar ve bu partinin programının bir yerinde «Devletin Ekonomiyle İlgili Ödevleri ve İşlevleri» başlığı altında;

Devlet ekonomik ödev ve işlevlerini yerine getirebilmek için gerekli altyapıları ve kamu hizmetlerini sağlar, başlıca kamu hizmetlerinin gereği olan işletmeleri kendi elinde bulundurur ve ekonominin temel gereksinmelerini karşılayabilmek, ekonomiye yön verebilmek, demokratik plan disiplini sağlayabilmek için gerekli ekonomik işletmeleri kurar ve işletir.

.....
Ekonomide devletin temel görevleri arasında yer alan kamu hizmetleriyle ilgili işletmelerden ve geleneksel devlet tekellerinden başka;

- önemli doğal kaynakların işletilmesinde,
- özel tekelliliği önlemek için gerekebilecek alanlarda,
- stratejik açıdan önem taşıyan sanayilerle savunma sanayiinin dışpolitikayı etkileyebilecek veya iç ve dış güvenlik bakımından tehlike doğurabilecek dallarında devlet tekeli kurulur.

Bunlar dışında devlet;

- ağır sanayi,
- ekonomiyi yönlendirme bakımından önem taşıyan ara mallar ve yatırım malları sanayi,

- *ve insan sağlığı ile ilgili sanayi*

dallarında etkinlik taşıyor ve ülke yararının gerektirdiği durumlarda özel kesimin bu alanlardaki girişimlerini sınırlayabilir.

denilmektedir. Bu saygıdeğer bakanlardan veya milletvekillerinden herbiri 1980 öncesinde kabul ettikleri bu görüşleri ne zaman ve hangi nedenlerden dolayı değiştirmişlerdir? Toplum düzenine ve devletin ekonomik alanındaki işlevlerine ilişkin yeni görüşleri nedir?

Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin 1985 yılı programının «Ekonomide Devletin Üretici İşlevleri» başlığı altında;

SHP, kalkınmayı hızlandırmak, ekonomiyi yeniden yapılandırmak, ekonominin işlevliliğini sağlamak ve geliştirmek için gerekli gördüğü alanlarda devletin doğrudan üretim işlevlerini yüklenmesinin toplum yararına olduğuna inanır.

SHP, aşağıdaki üretim alanlarına devletin doğrudan girmesini öngörür:

- *Temel sosyal ve ekonomik altyapıyı sağlamak için,*
- *Toplumca gereksinim duyulan ve çeşitli nedenlerle özel girişimciler tarafından sağlanmayan mal ve hizmetlerin üretilmesi için,*
- *Bölgelerarası dengesizlikleri gidermek amacıyla yönelik yatırımları gerçekleştirmek için,*
- *Tekelci eğilimleri üretim yoluyla önlemek için,*
- *Gerek ülke savunması, gerekse taşıdıkları diğer özellikler nedeniyle stratejik nitelikli mal ve hizmetlerin üretilmesi ve doğal kaynakların işletilmesi için,*

- *İleri teknolojilere öncülük etmek için.*

SHP, kamu ekonomik kuruluşlarında, sosyal amaçlar ve salt ekonomik amaçların birbirlerinden ayırıldığını ve bu ilkelerin kuruluşların yönetimlerine ve kaynakların dengelerine yansıtılmasını sağlayacaktır.

Devlet, üretimini esas olarak KİT'ler aracılığıyla geliştirecektir. Bu işletmelerde verimlilik esastır. KİT'lerde çalışanların yönetime katılımı gerçekleştirilecektir. Esnek bir personel ve fiat politikası uygulanacaktır.

SHP, devletin üretim işlevlerini, kamu ekonomik kuruluşlarının yanı sıra, yerel yönetimler ya da bunların birlikleri yoluyla da gerçekleştirmeyi yararlı görür.

denilmektedir. Şu andaki SHP programında ise bu görüşlerden bazı sapmalar görülmektedir. Örneğin, yukarıda devletin doğrudan girmesi istenilen üretim dalları sıralanırken yer alan

«Gerek ülke savunması, gerekse taşıdıkları diğer özellikler nedeniyle stratejik nitelikli mal ve hizmetlerin üretilmesi ve doğal kaynakların işletilmesi...»

maddesi programdan çıkarılmıştır. Ayrıca, yerel yönetimlerin de ekonomik kuruluşlara sahip olmalarını öngören madde de yeni programda yer almamaktadır. SHP'li bakan ve milletvekilleri bu en son program değişikliğini hangi nedenlerle benimsemişlerdir? Programlarında şu anda da yer alan ve dolayısıyla kendilerini bağlayan bu görüşlere inanmakta mıdır? Eğer artık bu görüşlere inanmıyorlarsa, niçin programları değiştirmemektedirler? Eğer hem bu görüşlerine bağlılıklarını sürdürüyor, hem de kendi kişisel görüşlerine ters düşecek bir özel-

leştirmeye onay vereceklerse, bunu nasıl açıklayacaklardır?

Görünen odur ki, bu işsizlik ortamında ne KİT'lerde istihdam edilmek için vatandaşın politikacı üzerindeki baskısı dinecektir, ne de politikacının profiline yakın gelecekte değişmesi söz konusudur. Birşeyler yapılmadığı durumda bugünkü tabloda bir değişiklik olmayacaktır. Politikacı kamu kaynaklarını kendi politik çıkarları doğrultusunda kullanmayı sürdürecektir, çıkarlarıyla çeliştiği durumlarda rasyonelliğe izin vermeyecektir. Yani kaynakların akılcı kullanımı, kaynak kullanımına ilişkin kararı veren kişi veya kişilerin çıkarları akılcılıkla aynı doğrultuda ise, olasıdır. Bu durumda yapılması gereken şey KİT kaynaklarının akılcı kullanımını karar verenlerin özel çıkarlarıyla çakışır duruma getirmektir.

Uygulanacak yeni politika saptanırken, kuşkusuz, bazı ilkeler göz önünde bulundurulacaktır. Bu ilkeler öncelikle şunlardır:

- Ekonomi politikası genel politikanın bir altıdadır. Bu nedenle saptanacak yeni politika genel politikanın herhangi bir amacıyla çatışmamalıdır.
- Saptanacak yeni politika ekonomi politikasına ilişkin bir uygulama olacaktır. Bu nedenle bu yeni politika ekonomi politikasının bilinen öteki amaçlarıyla da çatışmamalıdır.
- Saptanacak yeni politika kısa-dönemli yararlar sağlayorsa bile ülkenin uzun-dönemli çıkarlarına ters düşmemelidir.

- Hiç kuşkusuz, bu yeni politika kısa-dönemde de verimsizliğe son vermeli, dolayısıyla kaynak kaybını önlemelidir.

Bu ilkeler doğrultusunda saptanacak olan politikanın temel stratejisi söz konusu kuruluşlarda kararların, herhangi bir özel girişimde olduğu gibi, öncelikle bu kuruluşların sahiplerinin çıkarı doğrultusunda alınmasını sağlayacak ortamı oluşturmak olmalıdır.

Yine bu temel strateji, tüm ulusca daha az tüketmek ve olabildiğince çok artırmak yoluyla ve özellikle de devletten maaş alan sabit gelirlielerin daha az pay almaları pahasına oluşturulan ve tüm ulusun malı olan kamu ekonomik kuruluşlarının özelleştirilmesinin bu kuruluşların daha akılcı yönetilebilmelerinin dışında, hiçbir mantıksal nedeninin olmadığı ve yalnızca ideolojik bir nedene dayandığı, bu söz konusu ideolojinin de ulusumuzun büyük çoğunluğunca kabul edilmeyen bir ideoloji olduğu, bizim insanımızın kişiler arasındaki eşitsizliği doğal ve gerekli gören, bunun da ötesinde eşitsizliğin tam ve sürekli olarak etkin olduğu bir dünyaya özlem duyan bir ideolojiyi kesinlikle benimsemeyeceği gerçeğini dikkate almalıdır.

Ayrıca bu temel strateji, olabildiğince hızlı büyüme, giderek daha fazla gelir bölüşümü, tam istihdam, fiat istikrarı, olumlu bir dış ödemeler ilişkisi, optimal tüketim yapısı, coğrafi bölgeler arasındaki dengesizliğin hızla azaltılması gibi, ulusumuzun ortak özlemini yansıtan bazı ekonomi politikası amaçlarına erişebilmemiz için devletin etkin elinin ekonominin üstünde ol-

ması gerektiği, bize devletin ekonomiden elini çekmesinin daha doğru olduğu, ekonominin kendi yasalarına göre gelişmesine izin verilirse herşeyin daha iyi olacağı öğüdünü veren ülkelerde de devletin geniş bir müdahale yetkisini olduğu ve gerektiğinde bu yetkilerini rahatlıkla kullandığı, bu ülkelerin çoğunda kamunun ekonomide önemli bir paya sahip olduğu, görece olarak daha az gelişmiş olan ekonomimizin devletin yönlendirmesine daha çok gereksinme duyduğu anlayışını içermelidir.

Kamu ekonomik kuruluşlarımız çok sayıdaki birbirinden değişik üretim alanlarına aittir. Bu çok sayıdaki, irili ufaklı şu veya bu üretim kesimindeki kuruluşları üç ana gruba ayırabiliriz.

Birinci grupta sosyal faydası özel faydasından yüksek olan kamu kuruluşları yer alacaktır. Bu sosyal faydanın hesaplanması kısa-dönemi kapsayan ve hemen para birimi ile belirtilen bir hesaplama olarak düşünülmemelidir. Burada daha geniş bir açıdan bakılmalı ve ekonomi politikasının genel politikanın bir alt dalı olduğu gerçeği anımsanmalıdır. Örneğin demiryolları işletmesi özel bir işletmenin hiçbir zaman yatırım yapmayacağı, zarar edeceği başından belli olan bir alana yatırım yaparak demiryolu ağını belli bir coğrafi bölgede genişletme gereğini duyabilir. Bu gibi kuruluşların tümüyle kamu mülkiyetinde kalması gerekir.

İkinci grupta ekonomide öncü olma işlevini yitirmiş olan veya değişik nedenlerle artık kârlı olmayan, değişik

zamanlarda değişik nedenlerle; örneğin özel ellerde iken zarar ettiklerinden ve sosyal faydası yüksek olduğu için değil, özel kişileri bu bataktan kurtarmak amacıyla kamulaştırılan kuruluşlar yer almaktadır. Bu gibi kuruluşlar özelleştirilmelidir.

Üçüncü grupta yer alan kuruluşlar kârlı olan veya iyi yönetilmeleri durumunda, şimdi zarar ediyor olsalar bile, kârlı işletmeler olabilecek olan ve/veya yeni teknolojilerin yurda transferinde veya yurtdışında üretilmelerinde öncü rolü oynayabilecek olan kuruluşlardır. Bunlardan bazıları sahip oldukları kapasite ve ürettikleri malların türleri bakımından ekonominin tümü üzerinde önemli etkileri olan kuruluşlardır. Örneğin temel yatırım mallarının yerli veya yabancı tekellerin (oligopollerin) eline geçmesi ekonomik yıkıma dönüşebilir. Bunun küçük ve sınırlı bir örneği çimento endüstrisinin bir bölümünün yabancı bir kuruluşun eline geçmesinin ülkenin bazı yörelerinde çimento fiatlarının alıcıyı isyan ettirecek kadar yükselmesi sonucunu doğurmasıdır. Örneğin ileri teknolojinin uygulandığı üretim alanlarında çalışan işletmelerin özellikle yabancılara satılması ülkenin uzun-dönemli gelişmesini engelleyecek bir sonuca varabilir. Buna örnek olarak da Teletaş'ın bir yabancı kuruluşa satılması gösterilebilir. Uzmanların belirttiğine göre, bir kamu kuruluşu olarak Teletaş dünyadaki iletişim alanındaki gelişmeleri izleme ve ülkeye kazandırma ve bu alanda uluslararası piyasada uluslararası kuruluşlarla yarışma ve sonuç olarak Türkiye'yi bu alanda ileri ülke durumuna getirme işlevini yüklenmiş-

ken, yabancı kuruluşa satılmasından sonra yalnızca onların çıkarları doğrultusunda çalışacak bir birime dönüşmüştür.

Bu gibi kuruluşların özelleştirilmesi ekonominin tümü üzerindeki etkileri dikkate alındığında yanlıştır. Ayrıca, bunların tüm ulusun yıllardır katlanmak zorunda kaldığı özverilerle oluşturulan kaynaklarla yaratılabilemiş oldukları gerçeği dikkate alındığında, elden çıkarılmaları kamu vicdanını yaralamaktadır. Bu durumda yapılması gereken, bu kuruluşların akılcı bir biçimde yönetilmelerini güvence altına alan, ancak ulusun ortak malı olma niteliklerini de koruyan bir model oluşturmaktır.

Önerdiğim modelde bu kuruluşlardaki kamu mülkiyeti üçlü mülkiyete dönüştürülmekte ve her bir böyle kuruluş, her biri üçte bir oranında olmak üzere, devletin, özel kişilerin ve niteliğini ana çizgileriyle aşağıda sunacağım «ulus kesimi»nin mülkiyetine geçmektedir.

Devlet mülkiyetinden üçlü mülkiyete geçirilecek kuruluşların pay senetlerinin üçte biri, üretim dalının özellikleri ve ülke çıkarları dikkate alınarak, duruma göre borsada satılmak yoluyla veya blok olarak satılarak özel kişilerin mülkiyetine verilecektir. «Ulus kesimi» adını verdiğim üçte bir pay da bu kesimi yönetecek organın (veya kuruluşun) eline geçecektir. Pay senetlerinin satışı bir ödeme karşılığı gerçekleşince, devlet her bir kuruluşun toplam değerinin üçte iki oranındaki bir kaynağı bu satışın karşılığı olarak elde etmiş olacak ve bunu kendi istediği alanda kullanabilecektir.

Üçlü mülkiyete geçirilecek böyle bir kuruluşun yönetimi herhangi bir anonim ortaklığın yönetimi gibi olacaktır. Her kesimin gerektiği kadar temsilcisinin yer aldığı ve saydamlığın sağlandığı yönetim kurulunda alınacak kararlar ülke çıkarlarına ters düşmeyen akılcı kararlar olacaktır. Böylece bu kuruluşlar ne politikacının partizanca çıkarlarına, ne de özel çıkarlara alet edilebileceklerdir.

Dürüst yönetimin güvencesi yönetim kurullarında 'ulus kesimi'nin temsil edilmesi olacaktır. Bu kesimin bu modelde belirtildiği gibi kurulması ve işlemesine izin verilmesi durumunda, yöneticilerin veya onların amiri durumundaki politikacıların paydaş özel kesimle işbirliği yaparak söz konusu kuruluşu, dolayısıyla kamuyu zarar ettirmesi söz konusu olmayacaktır.

'Ulus kesimi'nin sahibi olacağı üçte bir oranındaki pay bir ödeme karşılığı devredileceğinden, öncelikle bu kaynağın nasıl sağlanacağı açıklığa kavuşturulmalıdır. Bilindiği gibi, ülkemizde memurlar ve işçilere yıllardır, 'Zorunlu Tasarruf Yasası' gereği, kendi istekleri dışında (=zorla) artırım (tasarruf) yaptırılmaktadır. Bu yolla elde edilen fonlar, bu artırım yapanlar açısından bakıldığında, hiç de akılcı bir biçimde kullanılmamaktadır. Burada açık bir haksızlık söz konusudur; ancak temelde daha da büyük bir haksızlık yapılmaktadır. Devlet vatandaşlarının bir bölümüne zorla artırım (tasarruf) yaptırmakta, bir bölümü için ise böyle bir şeyi gerekli görmemektedir.

'Ulusal kesim'in kendisine ayrılan payı satınalabilmek için gereksindiği fonlar bu zorunlu artırım yoluyla biriken fonlar olacaktır. Ancak, yalnızca memura ve işçiye zorunlu artırım yaptırılmayacak, bu tür artırım en var-sıl işadamından en yoksul işçiye kadar herkes yapacaktır. Başka bir deyişle, 'zorunlu artırım'ı, türü ve niteliği ne olursa olsun, gelir elde eden her kişi yapacaktır. Böylece 'zorunlu artırım' işadamaı, çiftçi, rantiyeye, memur, işçi herkese yaygınlaştırılacaktır.

Bu artırımın her kesimi kapsayacak bir biçimde gerçekleştirilmesi, bir dizi ekonomik yararlarının yanı sıra, söz konusu 'ulusal kesim'in ülkedeki her tür toplumsal katmanın çıkarlarını eşit bir biçimde koruyan bir anlayışla işlev görmesi bakımından da yaşamsal öneme sahiptir. Bu savı açıklayabilmek için oluşacak 'ulusal kesim'in mantıksal dayanağını ve önerilen örgütsel yapısını ortaya koymak gerekir.

Bilindiği gibi, kırk yılı aşkın bir süreden beri bazı Batı Avrupa ülkelerinde neo-korporatist bir yönetim anlayışı giderek güç kazanmış ve bazı ülkelerde bu günümüzde tam olarak yerleşmiştir. Bu görüş son birkaç yıldır ülkemizde de tartışılır olmuş ve bu konuda bazı araştırmalar yayınlanmıştır. Özellikle TÜSİAD'ın güçlü bir biçimde savunduğu bu yönetim anlayışı, özetle, ülkede uygulanacak ekonomik ve toplumsal politikaların toplum katmanlarının uzlaşmaları yoluyla belirlenmesini savunur. Uygulandığı ülkelerde toplumsal barışın sağlanma-

sı, toplum katmanlarının gerektiğinde özverili davranmaları bakımından büyük yararlar sağlayan bu yönetim anlayışı ülkemizde henüz ne yeterince tanıtıldı, ne de yeterince tartışılabildi.

İşte 'ulusal kesim'in yönetimi için gerçekleştirilecek örgütlenme ülkemizdeki bu toplumsal katmanlar arasındaki uzlaşmayı gerçekleştirecek ve bunların izlenecek politikaları birlikte saptamalarını sağlayacak örgütün ilk uygulaması olabilir.

İşverenlerin, işçilerin, çiftçilerin, memurların, küçük esnafın çıkarlarını savunan örgütlerin temsilcilerinden oluşacak örgüt 'ulusal kesim'in yönetimi için, yine her katmanına eşit bir biçimde temsil edildiği bir «Ekonomik Kuruluşlar İzleme Merkezi» (EKİM) oluşturacaklardır. Bu merkez ekonomik kuruluşlardaki 'ulusal kesim'in sahip olduğu pay senetlerini yönetim kurulunda temsil edecek kişileri belirleyecek ve bu kişiler aracılığı ile her bir kuruluştaki gelişmeleri izleyeceklerdir. 'EKİM' içinde çıkarları çelişen katmanların temsilcileri birlikte karar almak zorunda olduklarından, alınacak kararlar ancak ulusun ortak çıkarı doğrultusunda olabilecektir. 'EKİM' için söz konusu olan bu davranış, doğal olarak, onun denetimindeki her bir kuruluş için de geçerli olacaktır. Bu savın gerçekleştirilebileceği çok sayıda örneklerle kanıtlanabilir. Burada yalnızca birkaç noktaya değinmekle yetinilecektir. Her işletme için yatırım, girdilerin sağlanması, üretim, pazarlama, fiyat saptama, işyeri seçimi, finansman, istihdam ortak konulardır. Yönetim ku-

rulunun alacağı aşağı yukarı her karar bu alanlardan birisi ile ilgilidir. Kamu ekonomik kuruluşlarında izlenen yanlış yönetim de, gerek özel çıkar sağlamak amacıyla, gerek politik baskı sonucu, bu alanlardan birinde veya birkaçında yanlış karar almak ve uygulamakla kendini göstermektedir. Önerilen yönetim biçimi gerçekleştirildiğinde bu alanların herhangi biriyle ilgili bu tür yanlış bir kararın alınması 'EKİM' içinde temsil edilen bir veya birkaç toplumsal katmanın çıkarına ters düşecektir, dolayısıyla buna karşı çıkılacaktır. Bu durumda siyasal güç ile herhangi bir ekonomik kuruluşta pay sahibi olan özel kişilerin toplumun çıkarlarına aykırı olan bir işbirliğine gitmeleri de olanaksızdır, çünkü 'EKİM'in karşı çıkacağı bir kararı almak o kararın alınması için özel kişilerle işbirliği yapan politik gücü yıpratmaktadır.

Kamu ekonomik kuruluşlarının 'ulusal kesim'e düşen payları, yukarıda da belirtildiği gibi, ülkedeki her gelir sahibinin gelirinden aynı oranda ayrılan miktarlardan oluşan bir fondan yapılacak ödeme karşılığı, toplum kesimlerinin ortaklaşa oluşturduğu söz konusu örgütün yetkisine devredilecektir. Ülkede 'zorunlu artırım' yoluyla bu fona katkıda bulunan her kişi kendi artırımını ölçüsünde tüm kamu ekonomik kuruluşlarının ortağı olacaktır ve bu ortaklığın doğal sonucu olarak da, bu kuruluşların kârlarının toplamından kendine düşen payı alacaktır. 'Ulusal kesim'de sahip olduğu payı kişiler bir başkasına devredemeyecekler veya bu paylar haczedilemeyecektir. Bu paylar ancak kalıt (miras) yo-

luyla başkasının mülkiyetine geçebilecektir.

Bu modelin uygulanması, ülkemizde yetersiz düzeylerde kalan artırım (tasarruf) oranının bu yolla artmasının sağlanmasının yanı sıra, yükün hakça bölüştürülmesi ve elde edilecek kârin da hakça paylaşılması sonucunu doğuracaktır. Bu ve benzeri olumlu katkılarının yanı sıra, bu modelin uygulanmasının belki de en önemli yararı, toplumdaki çıkar temsilcisi örgütlerin ekonomi ile daha yakından ilgilenmeye başlamaları olacaktır.

banka ve
ekonomik
yorumlar
Aylık Dergi

●
Ciltlenmiş
eski sayıları:
●

1989 Yılı Cildi: 70.000 TL
1990 Yılı Cildi: 90.000 TL
1991 Yılı Cildi: 110.000 TL
1992 Yılı Cildi: 120.000 TL
(Öğrencilere % 50 indirim)

●
İSTEME ADRESİ:

Binbirdirek Mahallesi
Suterazisi Sokak No. 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon: 518 17 32

A

Tek bir harf bir bankanın başarısını anlatmaya yeter mi? Eger dünyanın en önemli derecelendirme kuruluşlarından biri size uzun vadeli "A" notu veriyorsa, evet.

Capital Intelligence, Garanti'nin mali yapısını ve performansını inceledi. Uzun vadeli "A" notu verdi.

Bu not, Garanti'nin Türk bankacılığındaki yerini göstermekle kalmıyor. Türk ekonomisinin geleceği ve Garanti'nin bu gelecekteki yeri hakkında gurur verici bir durumu belgeliyor.

Bugün kendimizi anlatmak için tek bir harf yeter diyoruz. Yarın bizimle çalıştığınızda, o bir harfe de gerek kalmayacak.

GARANTİ

Sermaye Piyasası

Doç. Dr. MEHMET BOLAK

EYLÜL/1993

AĞUSTOS ayının ortalarına kadar durgun bir seyir izleyen ve aşağı-yukarı küçük dalgalanmalar gösteren borsa, Ağustos'un ikinci yarısında hızlı bir tırmanışa geçmiş ve ayın son iki haftasındaki 10 seans boyunca indeks sürekli yükselerek, «27 Ağustos 1993, Cuma» günü 12.020.62 puana ulaşmıştır. Böylece, Temmuz ayı başlarında yaklaşılmakla beraber geçilememiş olan 12.000 barajı aşılmıştır. İndeksteki yükselmeye birlikte, işlem hacminde de canlanma başlamış, 400-500 milyar lira civarlarına düşen günlük işlem hacmi yeniden 1 trilyon lira mertebelerine yükselmiştir. Borsadaki bu gelişmenin temelinde, şirketlerin 6 aylık bilançolarının oldukça iyi çıkması, üretim indeksleriyle ilgili olumlu rakamların açıklanması, sermaye piyasasına ilişkin tebliğlerin ve açıklamaların ardarda gelmesi, Eylül ayı başlarında Hazine bonusu itfalarıyla piyasaya büyük miktarda para çıkacağı beklentisi, faiz oranlarının çok fazla yükselmeyeceğinin anlaşılması gibi nedenler yatmaktadır. Özellikle bazı sektörlerde 9 aylık bilanço rakamlarının daha da parlak olacağı düşüncesi, Merkez Bankası Başkanı Rüşdü Saracoğlu'nun istifasından sonra döviz fiyatlarının hiç de beklendiği gibi büyük bir hızla yükselmemesi ve yabancı yatırımcıların yeniden alım yapmaya başlamaları da borsanın yükselmesine yardım eden etkenler arasında yer almışlardır. Yıllardır gözlenenin aksine, mali kesim hisselerinin çok daha hızlı yükselmesi ve Sanayi indeksi ile Mali indeks arasındaki farkın giderek kapanması da ilginç bir gelişmedir. Bu gelişmede İş Bankası hisseleri baş rolü oynamakta, % 40'lık kamu payının özelleştirilmesi için karar alınan ve Hazine ve Dış Ticaret Müsteşar Vekili Osman Ünsal tarafından tümüne 2 milyar dolar (yaklaşık 24 trilyon lira) değer biçilen İş Bankası'nın hisseleri hızla değer kazanıp diğer hisseleri de sürüklemektedir.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi'nin Ağustos ayı artışı % 10.99 olmuş, «27 Ağustos 1993, Cuma» günü kapanış fiyatları itibarıyla indeks değeri

27.193.90 puana yükselmiştir. Bu artış borsa indeksindeki % 19.28 oranındaki artışın yanında düşük kalmıştır. Dergi indeksi kapsamındaki hisselerden 34'ünün fiyatı yükselir, 4'ününki gerilerken, uzunca süredir işlemleri durdurulmuş olan Koruma Tarım ve Rabak hisselerinin fiyatlarının sabit kaldığı varsayılmıştır. Değer kaybeden hisseler, Sarkuysan (% 7.69), Good-Year (% 7.41), Ege Bira (% 5.26) ve Güney Bira (% 4.81) şeklinde sıralanmış, ayın en çok değer kazanan hisseleri ise İş Bankası B (% 100.00) olmuştur. Ay içinde % 30'dan fazla değer kazanan diğer hisseler ise Anadolu Cam (% 88.73), Makina Takım (% 45.45), Kartonsan (% 44.74), Olmuksa (% 42.86), İzdaş (% 41.86), T. Şişe Cam (% 40.74) ve Gübre Fabrikaları (% 38.71) olmuşlardır. Diğer hisseler arasında da Kütahya Porselen (% 6.00), Turcas (% 3.19), Ege Endüstri (% 2.91), Abana Elektromekanik (% 2.77) ve Köytaş (% 2.38) küçük değer kayıplarına uğrarken, dikkat çekici verim artışı sağlayan hisseler olarak Alarko Sanayi (% 74.42), Petrol Ofisi (% 43.59), Garanti Bankası (% 38.18), Aselsan (% 34.38), Ünye Çimento (% 33.33), Yapı-Kredi Bankası (% 32.73), Gentaş (% 31.34) ve Peg Profilo (% 30.43) önde gelmektedirler.

Ağustos ayında 8 şirket tarafından sermaye artırımına gidilmiştir. Bu sermaye artırımları «Tablo 1»de verilmiştir. Ayrıca Pinar Süt'de kayıtlı sermaye tavanının 72.9 milyar liraya yükseltilmesi kararlaştırılmıştır.

TABLO 1
Ağustos Ayında Sermaye Artırımları
(Milyon TL)

<u>Şirket</u>	<u>Önceki Sermaye</u>	<u>Bedelli</u>	<u>%</u>	<u>Bedelsiz</u>	<u>%</u>	<u>Yeni Sermaye</u>
Adana Çim.	199.836	99.918	50	19.984	10	319.738
Banvit	6.500	8.125	125	4.875	75	19.500
Ege Bira	100.800	-	-	100.800	100	201.600
Esbank	650.000	170.000	26.15	80.000	12.31	900.000
Güney Bira	50.400	-	-	25.200	50	75.600
Niğde Çim.	8.500	10.625	125	10.625	125	29.750
Söksa	2.700	15.660	580	8.640	320	27.000
Vakıf Fin.K.	120.000	12.000	10	48.000	40	180.000

Ay içinde halka arz olayları devam etmiş, üç yeni şirketin hisseleri daha borsa-da işlem görmeye başlamıştır.

«Lee Cooper» ticari markası altında Türkiye'de giyim eşyaları üretimi ve satışı yapan Koniteks Konfeksiyon ve Endüstri Ticaret A.Ş.'nin hisseleri bankalar aracılığıyla halka arzdan sonra 2 Ağustos 1993 tarihinden itibaren 2.750 TL baz fiyatla Borsa ikinci pazarında işlem görmeye başlamıştır. Hisselerin ay sonu kapanış fiyatları 10.500 TL olmuş, yaklaşık olarak bir aylık bir süre içinde yatırımcıların kazanç oranı % 281.82 olmuştur. Koniteks hisselerini alanların 1992 yılı kârından hisse başına 195,3 TL pay alacakları açıklanmıştır.

Koç grubu şirketlerinden olan Tat Konserve Sanayi A.Ş. hisse senetleri de 9

Ağustos 1993 tarihinden itibaren 7.500 TL baz fiyatla Borsa ikinci pazarında işlem görmeye başlamış, bu hisselerin ay sonu fiyatı da 16.250 TL olmuştur. Böylece, bu hisseleri alanların 20 günlük kazancı da % 116.67'yi bulmuştur. Tat Konserve'nin yeni hissedarları ilk kâr paylarını 1993 yılı kârı üzerinden alacaklardır. Belirli kişilere dağıtılmış olan 16 adet nama yazılı kurucu intifa senetlerinin dağıtılabılır kârın % 5'ini alma hakları bulunmaktadır.

Ayın üçüncü halka arzında yatırımcılar ilk ikisinde olduğu kadar yüksek kazanç elde edememişlerdir. 9 Ağustos 1993 tarihinden itibaren 3.900 TL baz fiyatla Borsa ikinci pazarında işlem görmeye başlayan Raks Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş. hisse senetleri ay sonunda 4.400 TL'ye ulaşmış, 20 günlük kazanç oranı % 12.82 olmuştur. Bu hissedarlar da ilk kâr payını 1993 yılı kârı üzerinden alacaklardır. Raks'da da 1. tertip A grubu hisseler imtiyazlı olup, yönetim kurulunun yarıdan bir fazlası, bu hissedarlar tarafından gösterilecek adaylar arasından Genel Kurul'ca seçilmek durumundadır.

Yazının başında da belirtilmiş olduğu gibi şirketlerin 6 aylık bilanço sonuçları oldukça parlak gözükmektedir. «Tablo 2»de 100 şirket için kârlılık durumu ile ilgili bazı göstergeler verilmiştir. Söz konusu 100 şirket örnek kütle olarak çok önceden belirlendiğinden, indekste yapılan son değişiklikle birlikte indekse alınan bazı hisseleri kapsamamakta ayrıca işlemleri durdurulmuş olan Bezmen grubu hisselerini içermektedir. Öte yandan bilindiği gibi bilanço yapılarının farklılığı nedeniyle banka hisseleri, ayrı türden hisseleri bulunduğu Adana Çimento, dergimiz kapsamındaki analizlere dahil edilmemektedirler.

Tablonun birinci sütununda şirketlerin 6 aylık kâr rakamları verilmiştir. 100 şirketten 12'sinin ilk 6 ayı zararla kapatmış oldukları görülmektedir. Geçen yıl yapılan benzer analizde 100 şirketin 23'ü zarar göstermekteydiler. Bu açıdan bir gelişme olduğunu söylemek mümkündür. Bunun dışında, Tablonun 1. sütunundaki değerler tek başlarına çok fazla bir şey ifade etmemektedirler.

Tablonun ikinci sütununda kârlardaki büyüme oranı (KBO) verilmiştir. KBO değeri, şirketin 6 aylık bilanço kârıyla 1992 yılı 6 aylık bilanço kârı arasındaki ilişkiyi yansıtmakta olup, aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır:

$$KBO = \frac{K\ddot{A}R_{93} - K\ddot{A}R_{92}}{|K\ddot{A}R_{92}|} \quad | \quad | = \text{mutlak değer}$$

Buna göre, kârını artıran veya zararını azaltan ya da kâra dönüştüren şirketler için KBO değeri pozitif, kârını azaltan ya da zarara dönüştüren veya zararını artıran şirketler için KBO değeri negatif hesaplanmaktadır. KBO değerinin örneğin 1 hesaplanmış olması kârın % 100 artmış olduğunu işaret etmektedir. Tablodaki 100

TABLE 2
Şirketlerin Kârlılık Göstergeleri

Şirket	KÂR (Milyon TL)	KBO	HBK (TL)	FK	Şirket	KÂR (Milyon TL)	KBO	HBK (TL)	FK
Abana Elek.	-7.513	-3.27	-556.52	-3.23	Kordsa	-12.627	-1.34	-83.14	-30.07
Afyon Çim.	-3.128	0.66	-208.53	-93.51	Koruma T.		VERİ YOK		
Akai Tekst.	115.630	1.67	687.93	9.74	Köytaş	1.245	-0.11	81.09	25.90
Akçimento	-17.274	-3.77	-204.05	-53.91	Külâhya P.	12.852	2.42	267.75	18.67
Aksa	369.732	0.69	892.39	12.89	Makna T.	1.150	1.19	30.03	45.79
Alarko Hol.	46.725	2.90	243.36	19.11	Mardin Çim.	33.174	0.46	1.036.69	21.70
Alarko San.	38.676	4.88	1.547.04	13.90	Marel	4.297	-0.33	81.85	62.31
Anadolu C.	20.122	0.32	238.55	7.41	Marm. Martı	507	0.94	16.90	112.43
Arçelik	535.000	0.97	619.21	16.55	Marshall	53.395	2.60	436.23	22.92
Aselsan	43.846	1.02	199.30	16.06	Mensucat S.		VERİ YOK		
Aygaz	79.541	0.43	265.14	27.16	Melaş	126.181	6.49	178.98	9.36
Bağfaş	99.548	4.06	497.74	9.54	Migros	40.986	1.43	2.049.30	43.92
Bekoteknik	168.061	1.26	480.17	14.16	Nel Hol.	41.049	4.37	499.38	4.31
Bolu Çim.	5.022	-0.55	15.38	121.91	Niğde Çim.	18.971	7.77	2.231.88	17.70
Bnsa	57.745	4.44	380.21	23.41	Olmuksa	-18.201	-2.96	-236.38	-8.88
Çanak Çim.	28.464	1.47	59.39	75.77	Otosan	338.748	3.53	3.079.53	17.21
Çelik Hal.	10.152	0.14	235.00	34.47	Peg Prof.	58.152	1.31	139.47	12.37
Çeşme Alt.	-7.581	-1.33	-291.58	-22.98	Pelkim	-779.540	-1.36	-259.85	-3.85
Çimentaş	99.884	1.54	2.774.56	14.78	Petrolent T.	-4.487	-2.28	-129.83	-11.75
Çimsa	67.710	1.80	1.205.66	21.15	Petrol Of.	369.298	1.72	732.71	13.31
Çukurova	353.319	0.47	785.15	14.65	Pınar Et	9.223	2.92	61.49	30.09
Denizil C.	4.192	5.72	364.52	12.48	Pınar Su	-761	0.77	-69.18	-43.36
Deva Hol.	25.024	4.43	446.86	9.96	Pınar Sül	26.092	87.75	1.073.74	13.04
Doğuşan	9.382	6.62	426.45	6.16	Pınar Un	2.049	2.81	273.20	17.94
Döktaş	45.415	1.46	504.61	22.29	Pınarş	13.502	11.71	1.125.17	16.44
Ecz. İlaç	42.964	1.12	119.34	46.09	Rabak		VERİ YOK		
Ecz. Yat.	24.914	1.02	205.97	17.72	Sabah Yay.	28.182	0.12	66.49	24.06
Ege Bira	158.990	0.99	788.64	96.37	Santral H.		VERİ YOK		
Ege End.	23.435	3.63	669.57	15.38	Sarkuysan	43.270	0.47	572.35	34.07
Ege Gübre	22.143	2.94	410.06	11.22	Sılaş	-6.878	0.60	-45.85	-34.13
Enka Hold.	18.129	0.46	604.30	22.75	Sun Elektro.	3.552	0.75	214.49	13.99
Erc Bira	54.592	0.70	727.89	57.01	Teletaş	130.953	3.88	654.77	10.84
Erdemir	129.343	-0.67	56.14	33.40	Tezsan	1.043	1.11	9.66	64.72
Gentaş	7.608	3.64	594.38	11.27	Tire Kut.	14.793	1.96	252.20	24.58
Good - Year	85.156	2.67	1.076.15	18.82	Tof. Oto. F.	1.454.996	16.36	2.425.00	21.24
Gorb.İşli	395	0.23	266.86	24.40	Toprak K.	30.474	0.47	304.44	26.28
Gübre Fab.	25.676	2.39	213.97	14.49	Trakya Cam	102.239	6.70	218.28	17.18
Güney Bira	13.789	0.35	273.59	95.03	Turcas	102.687	0.67	333.40	28.19
Hektaş	12.476	2.61	146.78	15.33	Tüpraş	-182.135	-172.34	-155.94	-28.22
İd. Finan.	41.862	2.18	721.04	9.01	T.D. Döküm	85.455	0.63	341.82	29.99
İntema	973	-0.19	30.03	67.43	T. Siemens	79.530	0.59	631.19	13.47
İzmir D.Ç.	37.825	3.49	42.13	25.51	T. Şişe Cam	98.629	2.09	141.17	19.13
İzocam	31.567	0.77	420.89	21.38	T. Tuborg	22.354	0.47	223.43	68.25
Kartonsan	62.359	4.55	577.40	13.16	Uşak Ser.	3.952	3.69	263.47	6.64
Kav	-10.832	0.24	-173.59	-19.01	Ünye Çim.	22.219	1.43	705.37	21.27
Kelebek M.	9.848	1.16	615.50	13.32	Valof F.K.	56.510	1.26	470.92	8.28
Kent Gıda	17.565	20.71	390.33	25.88	Vestel	29.900	-0.35	53.41	23.87
Kepez Elek.	76.020	0.78	760.20	16.77	Yasaş	26.496	5.65	327.11	18.04
Koç Hol.	462.172	1.19	462.17	34.62	Yünsa	45.276	4.56	452.76	13.69
Koç Yat.	85.503	0.84	712.53	32.98					
Konya Çim.	32.007	0.73	5.122.76	28.31	Ortalama		1.1365	506.64	19.911

şirket için hesaplanan basit aritmetik ortalama 1.1365 olup, şirketlerin yaklaşık olarak % 113.65 oranında kâr artışı sağladıklarını göstermektedir. İki uçtaki aşırı değerleri (Pınar Süt ve Tüpraş) atarak hesaplanan ortalama % 206.06'ya çıkmakta ve daha anlamlı bir gösterge teşkil etmektedir. 14 şirketin KBO değeri negatif olup, kârlarında gerileme veya zararlarında artış olduğu anlaşılmaktadır. Geçen yılın 6 ayını çok cüzi bir kârla kapatıp bu yılın ilk 6 ayında iyi bir kârlılık yakalayan Pınar Süt dışında, önemli kâr artışı sağlayan şirketler olarak, Kent Gıda (% 2071), Tofaş Oto Fabrikaları (% 1636), Pimaş (% 1171), Niğde Çimento (% 777), Trakya Cam (% 670), Doğusan (% 662), Metaş (% 649), Denizli Cam (% 572) ve Yasaş (% 565) dikkat çekmektedirler. Önemli kâr artışı sağlayan hisselerin yatırımcıların gözdesi haline geldikleri bilinmektedir.

Tablonun üçüncü sütununda, 6 aylık kârlara göre hisse başına kâr (HBK) rakamları verilmiştir. Burada hesaplanan ortalama 505.64 TL'dir. Hesaplamalar 30 Temmuz itibarıyla yapıldığından, bilanço düzenleme tarihi olan 30 Haziran ile 30 Temmuz arasında yapılmış olan sermaye artırımları, hisse senedi sayısının hesabında dikkate alınmıştır. Elde edilen ortalama geçen seneki değere (320.05 TL) göre daha iyi bir rakamdır. Hisse başına kârdaki artışın KBO'dan düşük olması, şirketlerin yapmış oldukları sermaye artırımlarından kaynaklanmaktadır. Hisse başına en fazla zarar eden şirketler Abana Elektromekanik (556.52 TL), Çeşme Altinyunus (291.58 TL), Petkim (259.85 TL) ve Olmukş (236.38 TL) olurken, Konya Çimento (5122.76 TL), Otosan (3079.53 TL), Çimentaş (2774.56 TL), Tofaş Oto Fabrikaları (2425.00 TL), Niğde Çimento (2231.88 TL) ve Migros (2049.30 TL) hisse başına 2000 liradan fazla kâr elde etmişlerdir.

Tablonun son sütunundaki Fiyat/Kazanç oranları (FK) 30 Temmuz tarihindeki fiyatların yukarıda hesaplanmış olan HBK rakamlarına bölünmesiyle elde edilmiştir. Bu işlem sırasında, bedelsiz üzerinde işlem görmekte olan hisseler için fiyat düzeltmesi yapılmıştır. Zarardaki 12 şirket için FK değeri de doğal olarak negatif çıkmaktadır. Basit aritmetik ortalama 19.911 hesaplanmakta olup bu değer geçen yıl hesaplanan 16.932 rakamına göre bir parça yüksektir. Ancak, geçen yıl bu zamanlarda borsa indeksinin 4200'ler mertebesinde dolaştığını, şimdilerde ise 12.000'i geçtiğini gözönüne aldığımızda, bu fark pek önemli gözükmemekte, en önemlisi de borsadaki yükselişin fiyatların şişirilmesiyle gerçekleştiğini iddia etmek olanaksız gözükmektedir. Negatif olmamak kaydıyla düşük FK değerine sahip hisseler potansiyel vaatmekte, bu sıralamada Net Holding, Doğusan, Uşak Seramik, Anadolü Cam, Vakıf Finansal Kiralama, İktisat Finansal Kiralama, Metaş, Bağfaş ve Deva Holding başta gelmektedirler.

Sermaye Piyasası Kurulu'nun bir süredir üzerinde çalıştığı yatırım fonlarına ilişkin tebliğ Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu tebliğle esas olarak, A tipi yatırım fonlarının katılım belgelerinin borsada işlem görmesine olanak sağlanmıştır. Tebliğin bazı önemli noktaları aşağıda özetlenmiştir:

- Fon kurucusu, fonun kurulması için tahsis ettiği avansın faizini de geri alabilecektir. Daha önce sadece avans geri alınabilmekteydi.

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Taksim Yılı Kân (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1990	1991	1992	1990	1991	1992	Ağustos 1992	Haziran 1993	Temmuz 1993	Ağustos 1993
				(Milyon TL)	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(Net)	(Net)	(Net)				
1	AKÇİMENTO	150.000	84.656,3	34.959	48.795	87.500	25	30	50	3.950	11.750	11.000	11.750
2	ANADOLU CAM	250.000	84.000	9.177	30	16.847	26	-	15	2.700	1.850	1.775	3.350
3	ARÇELİK	2.000.000	864.000	187.666	367.714	588.565	165	143,60	77	8.700	11.000	10.250	12.250
4	BAGFAŞ	200.000	200.000	21.113	44.738	103.047	50	15	30	1.400	5.400	4.750	6.000
5	BOLU ÇİMENTO	300.000	326.519,16	12.185	32.534	55.787	56,80	41,70	28	1.300	2.175	1.875	2.100
6	BRISA	607.500	151.875	21.024	12.060	104.490	12	6	32,50	2.600	9.750	8.900	11.250
7	ÇELİK HALAT	135.000	43.200	15.959	9.319	22.875	60	20	40	2.800	11.000	8.100	9.300
8	ÇİMSA	200.000	56.160	16.415	37.433	101.528	20	32	85,50	8.000	23.500	25.500	27.500
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	1.500.000	450.000	123.636	202.004	514.857	120	80	100	7.500	12.250	11.500	12.250
10	DÖKTAŞ	250.000	100.000	19.120	34.476	63.764	70	56	87	6.900	14.000	11.250	13.000
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	250.000	120.960	8.315	16.414	38.368	50	50	30	5.000	4.900	3.650	4.200
12	EGE BİRACILIK	315.000	201.600	46.146	96.459	220.582	130	500	100	240.000	74.000	76.000	38.000
13	EGE GÜBRE	54.000	54.000	(2.758)	(6.029)	16.971	-	-	5	525	4.600	4.600	5.200
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	2.500.000	2.304.000	430.977	762.738	693.214	30	40	40	3.900	2.100	1.875	2.150
15	GOOD-YEAR	360.000	79.130	(32.095)	50.587	79.925	-	25	60	11.750	16.750	20.250	18.750
16	GÜBRE FABRİKALARI	240.000	120.000	10.515	4.664	4.369	-	-	1	725	2.850	3.100	4.300
17	GÜNEY BİRACILIK	100.000	75.600	13.564	31.500	37.686	75	240	40	71.000	29.500	26.000	16.500
18	HEKTAŞ	200.000	85.000	7.119	5.492	11.931	71	19,15	20,25	900	2.300	2.250	2.500
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	1.000.000	897.750	(31.223)	(16.305)	52.437	-	-	-	475	1.675	1.075	1.525
20	İZOCAM	150.000	105.000	17.242	42.259	50.780	82,50	87,50	75	10.750	9.500	9.000	10.000
21	KARTONSAN	108.000	108.000	21.950	22.012	48.428	35	20	30	1.750	8.900	7.600	11.000
22	KAV	62.400	62.400	8.458	722	(7.863)	64	12	-	2.300	4.500	3.300	3.850
23	KOÇ HOLDİNG	1.000.000	1.000.000	139.062	346.596	445.676	32,60	53,50	35	12.000	17.250	16.000	16.250
24	KOÇ YATIRIM	400.000	120.000	26.219	61.683	106.253	60	100	100	16.000	27.500	23.500	24.500
25	KORDSA	300.000	151.875	39.345	73.987	59.393	21	25	20	3.600	3.400	2.500	3.000
26	KORUMA TARIM	200.000	33.412,5	3.699	3.628	5.109	35	7,47	11	875	1.900	2.000	2.000
27	MAKİNA TAKİM	100.000	38.295	1.038	(5.801)	(11.406)	17	-	-	500	1.250	1.375	2.000
28	MARSHALL	180.000	122.400	17.762	16.875	53.315	83	42	61	-	10.000	10.000	10.500
29	MİGROS	100.000	20.000	1.946	11.205	40.933	16	37,50	100	-	77.000	90.000	100.000
30	OLİMUKSA	100.000	77.000	214	4.371	11.008	-	4	10	1.600	2.250	2.100	3.000
31	OTOSAN	500.000	110.000	101.989	100.254	221.932	95	90	114	12.500	61.000	53.000	58.000
32	PINAR SÜT	72.900	24.300	909	2.913	8.895	7,50	9,74	27,88	1.600	13.000	14.000	16.000
33	RABAK	225.000	45.000	3.727	(5.639)	(24.586)	20	-	-	600	925	1.100	1.100
34	SARKUYSAN	200.000	75.600	29.187	42.054	70.100	200	70	100	9.800	17.000	19.500	18.000
35	TELETAŞ	250.000	200.000	29.366	47.303	63.091	27	75	15	11.500	6.900	7.100	7.200
36	TÜRK DEMİR DÖKÜM	1.000.000	250.000	31.730	79.465	152.111	50	65	80	9.700	12.000	10.250	12.000
37	TÜRK SİEMENS	300.000	126.000	19.542	24.769	108.370	50	75	60	11.750	10.000	8.500	9.800
38	T. İŞ BANKASI -B-	-	63.000	181.611	477.147	843.397	46,47	74	41,66	4.800	17.500	17.750	35.500
39	TÜRKİYE İŞİÇ VE CAM	3.000.000	698.649,8	29.837	42.538	83.461	20	10	11	1.000	3.350	2.700	3.800
40	YASAŞ	81.000	81.000	3.788	4.374	24.434	17,66	13	25	1.850	6.600	5.900	6.100

- A tipi fonlar için ihtiyat akçesi ayrılabilir. Fon içindeki hisse senetlerinin değeri bir günde % 5'den fazla artarsa % 5'i aşan kısım ihtiyat fonlarına aktarılabilir, % 5'den fazla kayıp olduğunda ise bu ihtiyat fonlarından telafi edilebilir. Ayrılan ihtiyatlar her gün ilan edilecektir.

- Bir banka, aracı kurum veya sigorta şirketi, kurduğu fonların toplamının % 25'ini yabancı menkul kıymetlere yatırabilir.

- Bir fon kurucusu borsada işlem gören katılma belgelerini kendi adına alıp satamayacaktır.

- Borsa indeksli yatırım fonları kurulabilir, bu fonların en az % 95'i borsa indeksindeki oranlarına göre hisse senetlerinden oluşacaktır.

Borsa'ya ilişkin son bir haber de Ekim ayında büyük ihtimalle otomasyona geçilebileceğidir. Hazırlıklar hemen hemen tamamlanmış olup, bilgisayarlı alım satım önce indeks dışında işlem gören 95 şirketin hisseleriyle başlanacak, indeksteki 53 şirket hissesi ise yine tahtalarda işlem görecektir.

EKİM/1993

AĞUSTOS ayı sonundaki, Eylül ayına ilişkin olumlu beklentiler ay içinde büyük ölçüde gerçekleşmiş, ayın son günlerinde İş Bankası'nın bazı tahtalarda yaptığı yoğun satışların olumsuz etkisine rağmen İMKB Bileşik İndeksi «30 Eylül 1993, Perşembe» gününü 15.079 puanla kapatarak, «27 Ağustos 1993, Cuma» günü kapanışına göre % 25.45 oranında artış göstermiştir. Geçen ay faiz oranlarında gözlenen küçük kıpırdanmaların ardından, Eylül ayında yapılan hazine bonusu-devlet tahvili ihalelerinde faiz oranları yeniden bir parça aşağıya çekilmiş, özellikle kısa vadeli iç borçlanma yerine uzun vadeye yönelineceği vurgulanmıştır. Döviz fiyatları geleneksel seyrine uygun olarak artmaya devam etmekte, ancak büyük çapta bir devalüasyon olmayacağı anlaşılmaktadır. Bu gelişmeler, uzun bir süreden beri ilk defa, Milliyet gazetesi tarafından her hafta başı yayınlanmakta olan «Konda» anketinde, borsa dışında en cazip yatırım aracı olarak bankaların yatırım fonlarının yer almasına yol açmıştır. Bu ilgi devam ettiği ve bankalar A tipi yatırım fonlarının değerini ve içindeki hisse senedi oranını korumak amacıyla hareket ettikleri müddetçe, borsanın çok önemli düşüşler yaşamaması zor görünmektedir.

Öte yandan borsada işlem hacminin oldukça önemli boyutlara ulaşmış olması da herhangi bir banka veya aracı kurumun yaptığı işlemlerle indeksin çok fazla etkilenmesi olanağını azaltmıştır. Nitekim, ayın son günlerinde, hem iştirak portföyünün büyüklüğü, hem de yatırım fonları piyasasının % 60'ından fazlasını kontrol etmesiyle borsada önemli bir güce sahip olan İş Bankası 100 milyar lira civarında hisse senedi satışı yaparken, borsa indeksi önce 1000 puan kadar bir düşüş yaşamış, ancak bu olay daha şiddetli bir paniğe dönüşmemiş ve İş Bankası'nın satışları durduktan sonra borsa yoluna devam etmiştir. Günlük işlem hacmi rekoru Eylül

ayı içinde arka arkaya 6 kez yenilenirken, ilk kez «28 Eylül 1993, Salı» günü işlem hacmi 2 trilyon liranın üzerine çıkarak, 2 trilyon 174 milyar 812 milyon lira olmuş, bu rekor, ertesi günü 29 Eylül'de 2 trilyon 778 milyar 439 milyon lira ile yenilenmiştir.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi Eylül ayında % 24.04 oranında artış göstererek 33.729.97 puana yükselmiştir. Uzun süredir tahtları kapalı olan Koruma Tarım ve Rabak dışında, indeks kapsamındaki tüm hisselerin değeri artış göstermiştir. Bu artıştan nasibini en fazla alan hisse Erdemir (% 86.05) olurken, Bolu Çimento (% 59.32), Çelik Halat (% 55.91), Kordsa (% 51.67), Akçimento (% 46.81), Eczacıbaşı Yatırım (% 42.86), Koç Holding (% 32.21), T.D. Döküm (% 31.25) ve Gübre Fabrikaları da (% 30.23) ile % 30'un üzerinde değer kazanan hisseler olmuşlardır.

Dergi indeksinde yer almayan hisseler arasında, ay içinde % 100'ün üzerinde verim sağlayanlar bulunmaktadır. Tüpraş % 189.47 ile başı çekerken Petkim'in aylık verimi de % 141.86 olmuştur. Petrol Ofisi (% 85.71), Turcas (% 81.32), Yapı Kredi Bankası (% 64.38), Enka Holding (% 61.45), Peg Profilo (% 55.56), Köytaş (% 46.34) ve Alarko Holding (% 42.11) ayın dikkati çeken diğer hisseleridir. Kepez Elektrik, Petrokent Turizm, Santral Holding ve Tofaş Oto Fabrikaları ise ay içinde değerleri değişmeden kalan hisseler olmuşlardır.

TABLO 3
Eylül Ayında Sermaye Artırımları
(Milyon TL)

<u>Şirket</u>	<u>Eski Sermaye</u>	<u>Bedelli</u>	<u>%</u>	<u>Bedelsiz</u>	<u>%</u>	<u>Yeni Sermaye</u>
Burçelik	6.750	-	-	6.750	100	13.500
Enka Hol.	30.000	6.000	20	30.000	100	66.000
Erciyas Bira	75.000	15.000	20	60.000	80	150.000
Good-Year	79.130	-	-	39.565	50	118.695
Marbank	200.000	200.000	100	-	-	400.000
Mardin Çim.	32.000	8.000	25	8.000	25	48.000
Sun Elek.	16.650	16.650	100	1.656	10	34.776
Tüpraş	1.168.000	350.400	30	350.400	30	1.868.800
Ünye Çim.	31.500	19.845	63	31.500	100	82.845

Eylül ayında 9 şirket sermaye artırımına gitmiş, bu sermaye artırımları «Tablo 3»de gösterilmiştir. Kayıtlı sermaye tavanını 4 trilyon liraya yükselten Koç Holding'te de yıl sonundan önce sermaye artırımı olması muhtemeldir.

Ay içinde bir büyük halka arz olayı daha yaşanmış, Doğan Holding'in iştiraklerinden, Türkiye'nin en yüksek tirajlı gazetesi Milliyet'in % 15 hissesi 20 Eylül tarihinden itibaren Türk Ekonomi Bankası Merkez Şubesi ve İş Bankası'nın elektronik hizmet veren tüm şubeleri aracılığıyla 25.500 TL fiyatla halka arzedilmiş, hisseler aynı gün tükenmiştir. Geçen yılın 6 aylık kârına göre 1993 yılı ilk 6 aylık kârını 10 katına

yükseltmiş olan Milliyet'in hisseleri, 27 Eylül günü borsada işlem görmeye başlamış, «30 Eylül 1993, Perşembe» gününe kadar 35.000 liraya yükselmiştir.

Geçen sayımızda bazı değerlerine yer verilmiş olan 100 şirket için «Tablo 4»de defter değeri, piyasa değeri ve piyasa değeri/defter değeri oranları verilmiştir. Defter değerleri, 6 aylık bilançolardaki özvarlık toplamları olup, Temmuz ayı içinde sermaye artırımı yapan şirketler için bedelli sermaye artırımları özvarlıklara ilave edilmiştir. Piyasa değerleri ise «30 Temmuz 1993, Cuma» günü kapanış fiyatlarına göre hesaplanmıştır. Bilanço verileri elde edilememiş 4 şirket haricinde, diğer 96 şirket için piyasa değeri/defter değeri ortalaması 3.453 hesaplanmıştır. Aşırı gözüken Ege Bira ortalama dışı tutulduğunda, ortalama 3.184'e düşmektedir. Afyon Çimento, Erciyas Bira, Güney Bira ve Migros gibi nispeten yüksek değerlere sahip şirketler de hariç tutulursa, ortalama 2.835'e kadar düşmektedir. Bu ortalama geçen yıl 2.411, önceki sene 2.736 hesaplanmıştır.

Petkim, Erdemir ve Tüpraş her zaman olduğu gibi defter değeri sıralamasında ilk üç sırayı alırken, Tofaş Oto Fabrikaları ve Koç Holding de 2 trilyon liranın üzerinde defter değerine sahip özel sektör temsilcileri olmuşlardır. Ayrıca 1 trilyon liranın üzerinde defter değerine ulaşan 7 şirket daha bulunduğu gözlenmektedir. Piyasa değerine göre bakıldığında ise Tofaş Oto Fabrikaları 30 trilyonun üzerine çıkmakta, Koç Holding ve Ege Bira ise 15 trilyonun üzerinde piyasa değerleri ile ikinci ve üçüncü sırayı almaktadırlar. Arçelik, Çukurova, Otosan ve Tüpraş 5 trilyonun üzerinde piyasa değerine ulaşan diğer şirketler olmuşlardır.

Tablodaki 100 şirketten 11'i defter değerlerinin altında piyasa değerine sahiptirler. Geçen sene 70 şirket için yapılan analizde bu rakam 27 idi. Defter değerlerine göre en düşük piyasa değerine sahip şirketler olarak Petkim, İzmir Demir Çelik, Marmaris Martı Otel, Uşak Seramik ve Net Holding görülmektedir.

«Tablo 5»de aynı şirketler için borçluluk oranı, cari oran ve özvarlık/ödenmiş sermaye oranları yer almaktadır.

Tablonun ilk sütununda yer alan cari oran, şirketin dönen varlıklarının kısa vadeli borçlarına bölünmesiyle hesaplanmış olup, şirketin likidite durumu hakkında bilgi vermektedir. Oran ortalaması 1.64 hesaplanmıştır. En yüksek değere sahip Eczacıbaşı Yatırım hariç tutulduğunda ortalama 1.60'a gerilemektedir. Bu düzeyde bir ortalama oldukça makul kabul edilmekle birlikte, 1'in altında cari orana sahip Akçimento, Çanakkale Çimento, Çeşme Altinyunus, İktisat Finansal, Marmaris Martı Otel, Petkim, Petrokent Turizm ve Vakıf Finansal Kiralama'nın likidite açısından pek parlak durumda olmadıklarını söylemek mümkündür.

Tablo'nun ikinci sütununda yer alan borç oranı ise, şirketin toplam borçlarının bilanço toplamına bölünmesiyle hesaplanmıştır. Bu oran için % 50-60 arası değerler makul kabul edilirken, artan değerler finansal riskin yüksekliğine işaret etmektedir. Tablodan görüldüğü gibi, şirketler için hesaplanan ortalama % 52 olmuştur. Bununla beraber, oran değerinin % 75'in üzerine çıktığı Gorbosun İşil, Makina Ta-

TABLO 4
Şirketlerin Piyasa - Defter Değerleri (Milyar TL)

Şirket	Defter Değeri	Piyasa Değeri	Piy./Def. Değeri	Şirket	Defter Değeri	Piyasa Değeri	Piy./Def. Değeri
Abana Elek.	30.699	24.300	0.792	Kordsa	498.283	379.688	0.762
Afyon Çim.	26.618	292.500	10.989	Koruma Tarım		V E R İ Y O K	
Akal Tekst.	397.395	1.126.163	2.834	Köylaş	30.713	32.241	1.050
Akçimento	375.306	931.216	2.481	Kütahya Por.	102.168	240.000	2.349
Aksa	1.343.586	4.764.623	3.546	Makina Takım	28.762	52.656	1.831
Alarko Hol.	303.778	892.800	2.939	Mardin Çim.	117.774	720.000	6.113
Alarko San.	151.025	537.500	3.559	Marel	211.978	267.750	1.263
Anadolu Cam.	162.879	149.100	0.915	Marm. Martı	101.045	57.000	0.564
Arçelik	1.900.721	8.856.000	4.659	Marshall	276.125	1.224.000	4.433
Aselsan	556.794	704.000	1.264	Mensucat S.		V E R İ Y O K	
Aygaz	678.533	2.160.000	3.183	Melaş	925.370	1.180.875	1.276
Bağfaş	480.312	950.000	1.978	Migros	148.439	1.800.000	12.126
Beko Teknlik	760.339	2.380.000	3.130	Nel Hol.	243.752	176.730	0.725
Bolu Çim.	451.906	612.223	1.355	Niğde Çim.	50.242	335.750	6.683
Brisa	928.029	1.351.688	1.457	Olmuksa	155.822	161.700	1.038
Çanak Çim.	693.473	2.156.846	3.110	Olosan	772.147	5.830.000	7.550
Çelik Hal.	133.458	349.920	2.622	Peg Prof.	574.831	719.230	1.251
Çeşme Alt.	53.899	174.200	3.232	Pelkim	7.993.530	3.000.000	0.375
Çimentaş	389.284	1.476.000	3.792	Petrokent T.	64.322	52.704	0.819
Çimsa	492.492	1.432.080	2.908	Petrol Ofisi	1.448.584	4.914.000	3.392
Çukurova	1.142.718	5.175.000	4.529	Pinar Et	297.528	277.500	0.933
Denizli C.	25.192	52.325	2.077	Pınar Su	28.154	33.000	1.172
Deva Hol.	167.464	249.200	1.488	Pınar Süt	88.003	340.200	3.866
Doğusan	40.724	57.750	1.418	Pınar Su	18.528	36.750	2.013
Döktaş	207.196	1.012.500	4.887	Pimaş	47.267	222.000	4.697
Eczacı İllaç	818.983	1.980.000	2.418	Rabak		V E R İ Y O K	
Eczacı Yat.	235.144	441.504	1.878	Saban Yay.	559.160	678.182	1.213
Ege Bira	528.820	15.321.600	28.973	Santral H.		V E R İ Y O K	
Ege End.	92.082	360.500	3.915	Sarkuysan	255.361	1.474.200	5.773
Ege Gübre	117.366	248.400	2.116	Sifaş	128.695	234.750	1.824
Enka Hol.	90.246	412.500	4.571	Sun Elektro.	29.407	49.680	1.689
Erciyas Bira	274.315	3.112.500	11.346	Teletaş	473.482	1.420.000	2.999
Erdemir	4.971.985	4.320.000	0.869	Tezsan	41.147	67.500	1.640
Gentaş	47.480	85.760	1.806	Tire Kul.	111.237	363.661	3.269
Good-Year	301.069	1.602.383	5.322	Tofaş Oto Fab.	3.146.362	30.900.000	9.821
Gorb. İşil	2.789	9.639	3.456	Toprak K.	314.265	800.800	2.548
Gübre Fab.	273.989	372.000	1.358	Trakya Cam	1.141.451	1.756.440	1.539
Güney Bira	130.754	1.310.400	10.022	Turcas	658.644	2.895.200	4.396
Hektaş	128.439	191.250	1.489	Tüpraş	4.656.464	5.139.200	1.104
İkt. Fin.	152.684	377.377	2.472	T.D. Döküm	459.521	2.562.500	5.576
İnlema	37.991	65.610	1.727	T. Siemens	318.759	1.071.000	3.360
İzmir D. C.	1.716.110	965.081	0.562	T. Şişe Cam	1.337.953	1.886.355	1.410
İzocam	158.946	675.000	4.247	T. Tuborg	399.147	1.525.763	3.823
Kartonsan	587.829	820.800	1.396	Uşak Ser.	45.691	26.250	0.575
Kav	121.191	205.920	1.699	Ünye Çim.	118.929	472.500	3.973
Kelebek M.	49.381	131.200	2.657	Vakıf F.K.	404.892	468.000	1.156
Kent Gıda	104.279	454.500	4.359	Vesiel	669.489	713.802	1.066
Kepez Elek.	250.594	1.275.000	5.088	Yasaş	199.357	477.900	2.397
Koç Hol.	2.094.367	16.000.000	7.640	Yünsa	234.859	620.000	2.640
Koç Yat.	357.978	2.820.000	7.878				
Konya Çim.	129.426	905.960	7.000				
				Ortalama			3.453

TABLO 5: Şirketlerin Seçilmiş Oranları

Şirket	Cari	Borç	ÖV/ÖS	Şirket	Cari	Borç	ÖV/ÖS	Şirket	Cari	Borç	ÖV/ÖS
Abana Elek.	1.63	0.43	2.27	Good-Year	1.64	0.69	3.80	Petkim	0.95	0.31	2.66
Afyon Çim.	1.85	0.72	1.77	Gorb.İşil	1.01	0.86	2.03	Petrokent T.	0.36	0.56	1.86
Akal Tekst.	1.65	0.53	2.36	Gübre Fab.	1.47	0.60	2.28	Petrol Of.	1.63	0.66	2.87
Akçimento	0.89	0.57	4.43	Güney Bira	1.36	0.52	2.59	Pınar Et	1.63	0.30	1.98
Aksa	2.57	0.38	3.24	Hektaş	1.07	0.68	1.51	Pınar Su	1.15	0.63	2.56
Alarko H.	2.66	0.17	1.58	İkt. Finans.	0.25	0.64	2.63	Pınar Süt	1.26	0.78	3.62
Alarko S.	1.26	0.74	6.04	İnterna	1.25	0.61	1.17	Pınar Un	1.88	0.32	2.43
Anadolu C.	1.88	0.64	1.94	İzmir D.Ç.	1.34	0.22	1.91	Pimaş	1.01	0.86	3.94
Arçelik	1.68	0.61	2.20	İzocam	1.47	0.58	2.12	Rabak	Veri	Yok	
Aselsan	1.77	0.69	2.53	Kartonsan	2.66	0.20	5.44	Sabah Yay.	1.75	0.43	1.32
Aygaz	1.98	0.60	2.26	Kav	1.16	0.56	1.94	Santral H.	Veri	Yok	
Bağtaş	2.31	0.38	2.40	Kelebek M.	1.53	0.71	3.09	Sarkusan	1.49	0.53	3.38
Bekoteknik	1.87	0.62	2.17	Kent Gıda	1.57	0.74	2.32	Sifaş	1.53	0.70	0.86
Bolu Çim.	1.72	0.40	1.38	Kepez El.	1.36	0.64	2.51	Sun Elektro.	1.24	0.79	1.78
Brisa	1.29	0.51	6.11	Koç Hol.	1.54	0.19	2.09	Teletaş	1.41	0.81	2.37
Çanak. Çim.	0.83	0.42	1.45	Koç Yat.	1.81	0.18	2.98	Tezsan	2.14	0.48	0.38
Çelik Hal.	1.34	0.59	3.09	Konya Çim.	1.94	0.49	20.71	Tire Kut.	1.82	0.47	1.90
Çeşme Alt.	0.50	0.35	2.07	Kordsa	1.55	0.56	3.28	Tof, Oto F.	2.00	0.48	5.24
Çimentaş	2.16	0.41	10.81	Koruma T.	Veri	Yok		Toprak K.	2.27	0.66	3.14
Çimsa	1.28	0.41	8.77	Köytaş	2.97	0.49	2.00	Trakya Cam	1.54	0.40	2.44
Çukurova	1.61	0.67	2.54	Kütahya P.	1.39	0.55	2.13	Turcas	1.86	0.24	2.14
Denizli C.	1.85	0.67	2.19	Makina T.	1.29	0.85	0.75	Tüpraş	1.21	0.68	3.99
Deva Hol.	1.12	0.73	2.99	Mardin Çim.	1.03	0.56	3.68	T.D. Döküm	1.75	0.63	1.84
Doğusan	1.82	0.46	1.85	Maret	2.32	0.20	4.04	T. Siemens	1.79	0.59	2.53
Döktaş	1.98	0.47	2.30	Marm. Martı	0.75	0.33	3.37	T. Şişe Cam	2.91	0.12	1.92
Ecz. İlaç	1.34	0.60	2.27	Marshall	1.45	0.48	2.26	T. Tuborg	1.25	0.45	3.99
Ecz. Yat.	5.86	0.03	1.94	Mensucat S.	Veri	Yok		Uşak Ser.	1.53	0.62	3.05
Ege Bira	2.08	0.38	2.62	Metaş	3.95	0.17	1.31	Ünye Çim.	1.52	0.53	3.78
Ege End.	1.38	0.61	2.63	Migros	1.20	0.75	7.42	Vakıf F.K.	0.28	0.56	3.37
Ege Gübre	2.26	0.36	2.17	Net Hol.	1.90	0.25	2.97	Vestel	1.53	0.60	1.20
Enka Hol.	1.35	0.31	3.01	Niğde Çim.	1.50	0.68	5.91	Yasaş	1.25	0.51	2.46
Erc. Bira	1.03	0.55	3.66	Olmuksa	1.22	0.60	2.02	Yünsa	1.48	0.64	2.35
Erdemir	3.03	0.47	2.16	Otosan	2.00	0.50	7.02				
Gentaş	1.98	0.48	3.71	Peg Prof.	1.36	0.73	1.38	Ortalama	1.64	0.52	

kım, Migros, Pınar Süt, Pimaş, Sun Elektronik ve Teletaş için olumsuz sinyallerin varlığından söz etmek mümkündür.

Tablonun son sütunu, özvarlık toplamının ödenmiş sermayeye oranlanmasıyla hesaplanmıştır. Bu oran muhtemel bir sermaye artırımında şirketin verebileceği bedelsiz hisse miktarının yüksekliği hakkında fikir vermektedir. Bu açıdan Konya Çimento en büyük potansiyeli vaadederken, Alarko Sanayi, Brisa, Çimentaş, Çimsa, Kartonsan, Migros, Niğde Çimento, Otosan ve Tofaş Oto Fabrikaları da yüksek sermaye artırımına gidebilecek şirketler olarak dikkat çekmektedirler.

Sermaye piyasaları konusunda ay içinde ortaya çıkan bir gelişme bankaların bono ve tahvil ihraçları ile ilişkilidir. Bilindiği gibi halka açık olmayan anonim ortaklıklar ödenmiş sermayeleri, halka açık anonim ortaklıklar ise özvarlıkları kadar borçlanma belgesi ihraç etme olanağına sahip olup, bu olanak belirli koşulların yerine getirilmesi halinde 6 katına kadar yükselebilmektedir. Bankaların bu şekilde toplayabilecekleri fonlar bugüne kadar mevduat kapsamında tutulup mevduat menzama karşılığı ve disponibilite oranlarına tabi tutulurken bu madde değiştirilmiştir. Böylece, mevduatın yerini alacak bu araçlarla hem tasarruf sahiplerine daha yüksek faiz verilmesi hem de kredi faizlerinin düşmesi gündeme gelmiştir. Ancak, piyasaya bu yolla trilyonlarca liralık banka bonusu ve tahvili çıkması sözkonusu iken, ihraç limitlerinin yeniden düzenlenmesi ihtiyacı doğmuş ve süreç şimdilik ertelenmiştir. Konunun önümüzdeki günlerde aydınlığa kavuşması ve piyasaya banka borçlanma araçlarının çıkması beklenmektedir.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi (Ocak 1974 = 100)

AYLAR	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Ocak	202.78	297.38	493.05	1711.69	714.75	6793.38	8224.39	12953.90	10382.15
Şubat	207.73	325.71	658.37	1465.45	822.11	7402.13	10950.59	9572.27	14056.56
Mart	214.77	316.36	619.21	1351.48	923.62	6957.24	9793.56	11006.98	13455.69
Nisan	207.07	305.68	613.09	917.93	1009.89	7054.56	8814.38	10128.12	20399.46
Mayıs	209.20	304.85	833.54	1005.71	1334.72	8438.48	7932.99	9067.92	21856.16
Haziran	210.89	306.66	1050.91	924.97	1745.24	7573.16	8275.36	12297.79	26303.88
Temmuz	213.75	323.22	1709.16	927.28	1554.78	10664.47	7533.47	11754.44	24501.68
Ağustos	218.60	360.80	2290.94	816.29	1716.64	10166.14	7950.10	11314.53	27193.90
Eylül	226.70	394.62	2015.20	881.71	2673.32	10907.66	6913.80	10310.15	33729.97
Kasım	238.27	384.48	1548.75	734.01	3486.07	10596.87	6835.47	9077.97	
Kasım	258.90	406.68	1374.18	777.53	3241.70	6955.17	10214.39	9344.20	
Aralık	261.35	438.99	1202.28	722.21	4940.99	6750.24	11048.39	9744.28	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıt Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Odenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Takvim Yılı Kâr (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1990 (Milyon TL)	1991 (Milyon TL)	1992 (Milyon TL)	1990 (Net)	1991 (Net)	1992 (Net)	Eylül 1992	Temmuz 1993	Ağustos 1993	Eylül 1993
1	AKÇİMENTO	150.000	84.656,3	34.959	48.795	87.500	25	30	50	4.350	11.000	11.750	12.250
2	ANADOLU CAM	250.000	84.000	9.177	30	16.847	26	-	15	2.700	1.775	3.350	4.150
3	ARÇELİK	2.000.000	864.000	187.566	367.714	588.565	165	143,60	77	8.300	10.250	12.250	14.500
4	BAGFAŞ	200.000	200.000	21.113	44.738	103.047	50	15	30	1.050	4.750	6.000	7.600
5	BOLU ÇİMENTO	300.000	326.519,16	12.185	32.534	55.787	56,80	41,70	28	1.150	1.875	2.100	3.350
6	BRISA	607.500	151.875	21.024	12.060	104.490	12	6	32,50	3.200	8.900	11.250	13.750
7	ÇELİK HALAT	135.000	43.200	15.959	9.319	22.875	60	20	40	2.600	8.100	9.300	14.500
8	ÇİMSA	200.000	56.160	16.415	37.433	101.528	20	32	85,50	8.100	25.500	27.500	30.500
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	1.500.000	450.000	123.636	202.004	514.857	120	80	100	7.600	11.500	12.250	12.500
10	DÖKTAŞ	250.000	100.000	19.120	34.476	63.764	70	56	67	6.000	11.250	13.000	14.500
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	250.000	120.960	8.315	16.414	38.368	50	50	30	4.400	3.650	4.200	6.000
12	EGE BİRACILIK	315.000	201.800	46.146	98.459	220.582	130	500	100	31.000	78.000	36.000	40.000
13	EGE GÜBRE	54.000	54.000	(2.758)	(6.029)	16.971	-	-	5	475	4.600	5.200	6.400
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	2.500.000	2.304.000	430.977	782.738	693.214	30	40	40	3.300	1.875	2.150	4.000
15	GOOD-YEAR	360.000	113.694,44	(32.095)	50.587	79.925	-	25	60	8.300	20.250	18.750	15.500
16	GÜBRE FABRİKALARI	240.000	120.000	10.515	4.864	4.969	-	-	1	650	3.100	4.300	5.600
17	GÜNEY BİRACIUK	100.000	75.800	13.564	31.500	37.686	75	240	40	63.000	26.000	16.500	18.000
18	HEKTAŞ	200.000	85.000	7.119	5.492	11.931	71	19,15	20,25	875	2.250	2.500	2.950
18	İZMİR DEMİR ÇELİK	1.000.000	897.750	(31.223)	(16.305)	52.437	-	-	-	375	1.075	1.525	1.875
20	İZOCAM	150.000	105.000	17.242	42.259	50.780	82,50	87,50	75	11.500	9.000	10.000	11.000
21	KARTONSAN	108.000	108.000	21.950	22.012	48.428	35	20	30	1.600	7.600	11.000	12.000
22	KAV	62.400	62.400	8.458	722	(7.863)	64	12	-	2.350	3.300	3.850	4.700
23	KOÇ HOLDING	4.000.000	1.000.000	139.062	346.596	445.676	32,60	53,50	35	9.600	18.000	16.250	21.500
24	KOÇ YATIRIM	400.000	120.000	26.219	61.683	106.253	60	100	100	14.500	23.500	24.500	27.500
25	KORDSA	300.000	151.875	38.345	73.987	59.993	21	25	20	3.100	2.500	3.000	4.500
26	KORUMA TARIM	200.000	33.412,5	3.699	3.628	5.109	35	7,47	11	850	2.000	2.000	2.000
27	MAKNA TAKIM	100.000	38.295	1.038	(5.801)	(11.406)	17	-	-	575	1.375	2.000	2.200
28	MARSHALL	180.000	122.400	17.762	16.875	53.315	83	42	61	-	10.000	10.500	12.750
29	MIGROS	100.000	20.000	1.946	11.205	40.933	16	37,50	100	-	90.000	100.000	120.000
30	CLMUKSA	100.000	77.000	214	4.371	11.008	-	4	10	1.750	2.100	3.000	3.700
31	OTOSAN	500.000	110.000	101.989	100.254	221.932	85	90	114	11.250	53.000	58.000	60.000
32	PINAR SÜT	72.900	24.300	908	2.913	8.895	7,50	9,74	27,88	1.900	14.000	16.000	17.500
33	RABAK	225.000	45.000	3.727	(5.639)	(24.586)	20	-	-	500	1.100	1.100	1.100
34	SARKUYSAN	200.000	75.600	29.187	42.054	70.100	200	70	100	9.400	19.500	18.000	19.000
35	TELETAŞ	250.000	200.000	29.366	47.303	63.091	27	75	15	2.650	7.100	7.200	9.200
36	TÜRK DEMİR DÖKÜM	1.000.000	250.000	31.730	79.465	152.111	50	65	80	8.900	10.250	12.000	15.750
37	TÜRK SIEMENS	300.000	126.000	19.542	24.789	108.370	50	75	60	12.000	8.500	9.800	12.000
38	T. İŞ BANKASI -B-	-	63.000	181.611	477.147	843.397	46,47	74	41,66	6.500	17.750	35.500	48.000
39	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM YASAŞ	3.000.000	698.849,8	29.837	42.538	83.461	20	10	11	950	2.700	3.800	4.900
40		81.000	81.000	3.788	4.374	24.434	17,68	13	25	1.200	5.900	6.100	7.200

AKSİGORTA

EMEKLİLİK SİGORTASI İLE DE
FARKLIDIR...

akhayat Emeklilik Sigortası

AKHAYAT EMEKLİLİK SİGORTASI SİZE ŞU İMKANLARI SAĞLIYOR:

1 Sigorta süresi sonunda seçime bağlı olarak: EMEKLİLİK İKRAMIYESİ veya EMEKLİLİK AYLIĞI.

2 Ecel veya kaza ile vefat halinde varislere TOPLU ÖDEME.

AKHAYAT EMEKLİLİK SİGORTASI NEDEN FARKLIDIR?

- I. Çifte güvencelidir.
Sabancı Holding güvencesi
Sağlam yatırım güvencesi
- II. Kaynağı bilinen gelire göre % 95 kar paylıdır.
- III. Yalnız emeklilik sigortası değil, aynı zamanda HAYAT SİGORTASI'DIR.
Siz de; sigorta acentenizden herhangi bir emeklilik sigortası değil,

AKHAYAT EMEKLİLİK SİGORTASI POLİÇESİ isteyin.

AKSİGORTA bir H.Ö. SABANCI HOLDİNG kuruluşudur.

Görüşler

AHMET BURÇİN YERELİ – METİN MERİÇ

Vergilendirme Yetkisi ve Kamu Kaynaklarının Etkin Kullanımı

I — GİRİŞ

GELENEKSEL maliye teorisinde devlet, toplumun talep ettiği kamusal malları en iyi bilen, özel ve kamusal kaynakları en etkin dağıtmayı ve ihtiyacı olan gelirleri en adil paylaş-tırmayı amaçlayan bireyler üstü bir kurum olarak modelleştirilmiştir. Devlet kendinde bulunan emretme ve zorlama gücü nedeniyle ülkesi içinde ikamet eden vatandaşlarına belirli yaptırımlar uygulayabilir. Vergilendirme yetkisi de devletin emretme ve zorlama gücünü ifade eden kavramlardan birisini oluşturmaktadır. Vergilendirme yetkisi, «devletin ülkesi üzerindeki egemenlik gücüne dayanarak vergi alma konusunda sahip olduğu yasal ve fiili gücü» ifade etmektedir. Bu güç mali alanda devletin en önemli egemenliklerinden birini oluşturmaktadır. Devlet, kamu hizmetlerinin görülmesi

için ihtiyaç duyduğu mali kaynakları vergilendirme yetkisini kullanarak karıştırmaktadır. Devlet bu yetkiyi yasalarla kullanmaktadır. Nitekim, Anayasamızın 73. maddesinin 3. fıkrasında «vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir ve kaldırılır» hükmü yer almaktadır.

Devletin bir diğer amacı da kamu kaynaklarının etkin kullanımının sağlanmasıdır. Devlet, kamu kaynakları üzerindeki tasarruf hakkını, en genel anlamda halkın refahını, sosyal başarı ve sosyal güvenliği optimum düzeye çıkaracak şekilde kullanmalıdır. Genel bir ifade ile, en az sosyal maliyet ile en fazla sosyal faydanın elde edilmesi, kamu kaynaklarının etkin kullanıldığının bir göstergesi olmaktadır. Anayasamızın 161. maddesi ile 165. maddesi arasında yer alan kamu harcamaları ile ilgili belirli kuralların kamu kay-

naklarının etkin kullanımını sağlamaya yönelik olduğu ifade edilebilir.

Kısaca vergilendirme yetkisi, devletin gelir elde etmesi; kamu kaynaklarının etkin kullanımı ise bu gelirlerin harcanması faaliyetini ile ilgili bulunmaktadır. Esasen bu iki konu, birbiriyle sıkı bir ilişki ve karşılıklı etkileşim içinde bulunmaktadır.

Bilindiği üzere mutlakiyet, meşrutiyet ve demokrasi rejimlerinde tek kişi, bir topluluğu veya her ikisi halk adına halkı yönetmekte ve amacın halkın çıkarlarına hizmet edilmesi olduğu varsayılmaktadır. Ancak, zaman içinde ortaya çıkan yozlaşmalar sonucunda halk üzerindeki mali sömürü, halka hizmet ile bir tutulmaya başlamıştır. Devlet adına hareket eden iktidar, zaman zaman, kendi hesabına çalışır duruma gelebilmekte; halka hizmet etmesi gerekirken, âdeta halkın kendisine hizmet etmesi yönünden faaliyetlerde bulunabilmektedir. Bu nedenle, devlet gücünün ve bu arada bu gücün önemli bir unsuru olan vergilendirme yetkisinin kötüye kullanılmasının engellenmesi ve kamu kaynaklarının etkin kullanımının sağlanması için gerekli anayasal ve yasal düzenleme ve sınırlamaların getirilmesi hayati bir önem taşımaktadır.

II – Kamu Kaynaklarının Kullanımı Yetkisi

Devletin yüklendiği hizmetleri gerçekleştirebilmesi ancak belli bir harcama yapması ile mümkündür. Harcama yapmanın yapılabilmesi için de gelir elde edilmesi gerekmektedir. Geleneksel maliye görüşüne göre devlet yalnızca

güvenlik, adalet ve diplomasi gibi hizmetleri yerine getirmeli ve ekonomiye müdahale etmemelidir. Bu anlayış çerçevesinde, sınırlı bir alanda hizmet verecek olan devletin yapacağı harcamaları karşılayabilmek için fazla bir gelire de ihtiyacı olmayacaktır. Ancak 1929 Buhranı ve ardından J. M. Keynes ile başlayan müdahaleci «Ekonomik Devlet» anlayışının yaygınlaşmasına paralel olarak, devletin bir ekonomik birim olarak karar alma ve davranış süreci içinde yaptığı harcamalar da hızla artmaya başlamıştır. Artan harcamaların finansmanı için yeni gelir kaynakları araştırılmaya başlanmıştır. Bu kaynaklardan biri de açığa dayalı harcama politikası ve telafi edici kamu harcamalarıdır. Bunların hepsi harcamaların sonuçta gelir yaratıcı bir özelliğe sahip olduğu görüşüne dayanmaktadır (Nadaroğlu; 1985, s. 145).

Zaman içinde bu görüş kamu harcamalarının hızla artmasının nedenlerinden biri olduğu gibi emisyon ve borçlanma şeklindeki kaynaklardan da devletlerin büyük oranda faydalanmalarını gündeme getirmiştir. Çünkü borçlanma, yeni vergilerin salınması veya vergi oranlarının artırılmasından daha kolay bir gelir elde etme şeklidir. Ancak, borçlanmanın her zaman mümkün olamamasının yanı sıra, borçlanma sonucunda ülkenin mali hatta siyasi bağımsızlığının tehlikeye düşmesi gibi olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Borçlanma yoluna gidildiğinde, borcun geri ödenmesi, vergi gelirlerinin de artırılması zorunluluğunu ortaya çıkarmakta ve borcun faiz yükü gelecek nesillerin üzerinde kal-

maktadır. Buchanan bu gerçeği, «bi-reyler devlet tahvillerini zorunlu olarak satın aldıklarından borç yükünü hissetmezler. Çünkü tahvil satın almakla elde edecekleri faiz gelirini göz önünde bulundururlar. Ancak, şimdiki neslin isteyerek satın aldıkları devlet tahvillerinin faizlerini, gelecek nesil istemeyerek ödeyeceği vergilerle finanse edecektir.» şeklinde ifade etmektedir. Devletin sık sık başvurduğu bir diğer gelir elde etme şekli olan emisyon da bazı olumsuz ekonomik ve sosyal sonuçları beraberinde getirmektedir. Kuşkusuz bunlar arasında en önemli bir olumsuzluk, emisyonun belli şartlar altında enflasyona sebep olabilemesidir (Akdoğan; 1985, s.91).

Devletin en sağlam gelir kaynağı ise vergilerdir. Bu nedenle devlet vergi gelirlerini artırarak kamu harcamalarını finanse etme yolunu seçmek ister. Ancak, vergi gelirleri de çeşitli nedenlerle yeterince arttırılamaz. Gerçekten de, eğer iktidar güçlü değil ise oy endişesine düşerek vergi kanunlarında değişiklik yapmak istemez. Aksi durumda, yani iktidarın, yeni vergiler koymak suretiyle veya mevcut vergilerin oranlarını arttırarak vergi gelirlerini arttıracak güce sahip olması durumunda da, halk vergi yükünün gelir grupları arasındaki dağılımının bozulduğunu ifade ederek, yeni vergilerden sürekli olarak yakınmaktadır. Böylece vergiler halk üzerinde psikolojik olarak olumsuz etki meydana getirerek iktidardan hoşnutsuzluklara yol açmaktadır.

Buna göre «vergileyerek harcama» ile «vergilemeden harcama» faaliyetleri iktidarın gücüne ve politik terci-

hine göre değişme göstermektedir. Eğer iktidar vergileyerek harcamalarını finanse etmek isterse, bunun sonucunda aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkabilir:

- Vergi sömürüsü (taxplotation).
- Ekonomik büyümede düşüş ve verimlilik krizi.
- Enflasyon ile beraber ortaya çıkan durgunluk ve işsizlik (stagflasyon).

Devletin vergilemeye ağırlık vermesi ile birlikte belli kesimlerin vergi yükünün artacağı ve böylelikle vergi sömürüsünün yapılacağı kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, vergilendirme ile birlikte toplumun satın alma gücü kısıllacağı için, bu durum, kamu harcamalarının yönü ve niteliğine göre, toplam talebin düşmesi, yatırımların azalması, işsizliğin artması, ekonomide stagflasyonist eğilimlerin oluşması gibi sonuçlar doğurabilir. Buna paralel olarak, ekonomik büyüme yavaşlaması ve verimlilik sorunu ortaya çıkabilir. Buna karşın devlet, vergilemeden harcamaya yönelir, yani emisyon ve borçlanma yöntemine ağırlık verirse, bu kez de, kronik bütçe açıkları ve enflasyon ile karşı karşıya kalacaktır.

Vergilendirme yetkisinin devlete kim tarafından ve nasıl verildiğine baktığımızda; hizmet talep edenlerin, bu hizmeti kendi adlarına gerçekleştirecek bir grubun varlığını benimsemele-ri ve bu grubun, içinden çıktığı büyük gruba karşı belli başlı sorumluluklar üstlenerek bunların yerine getirilmesi amacıyla bazı yetkilerle donatılması gerçeği görülmektedir. Vergilendirme

yetkisi de bu yetkilerin en önemlilerinden birini oluşturmaktadır. Bu yetki merkezi yönetim tarafından bizzat kullanılabilmesi gibi yerel yönetimlere ve federal devletlerde federe devletlere, belli ölçüler içinde devredilebilmektedir.

Devletin vergi toplama, belli kesimlere muafiyet ve istisnalar tanıma ve yeni vergiler koyması ile ilgili tüm faaliyetlerini gerçekleştirebilmesi vergilendirme yetkisi ile mümkün olabilmektedir. Bu yetki ise halktan alınmıştır. Ancak, yetkiyi alan, belli uygulamalar yoluyla belli kesimleri kayırabilir. Kamu kesimi bir piyasa üreticisi gibi davranırsa, kamu hizmetlerinin finansmanı için bütün gelir sahiplerinden eşit miktarda para alması gerekir; çünkü, toplum için yapılan bu hizmetlerden herkes aynı ölçüde yararlandığı gibi, özel hizmetler için özel harçlar ve şerefiyeler alınmaktadır. Eğer kamu kesimi böyle yapmayıp, aksine her gelir sahibini «ödeme gücüne» göre yükümlü kılarsa, kişilerin ihtiyaçlarının tatmin seviyelerini piyasadaki gelir dağılımından doğan farklılıkları kuvvetlendirmeme gayreti içinde olması gerekir (Haller – Turhan; 1985, s. 283). Halkın kendinden daha üst gelir gruplarından daha az vergi ödemek, bazı muafiyet ve istisnalardan yararlanmak istemesi de en doğal hakkıdır. Çünkü devlete bu yetkiyi halk vermiştir. Ancak, devletin kayırdığı kesimler dışındakilerin verdikleri bu yetkiyi kendi lehlerine çevirme şansları hiç yok gibidir. Çünkü, halk devlete yetki verirken sadece vergilendirme yetkisini değil, daha birçok yetkiyi de birlikte vermiş olmaktadır.

III – Kamusal Karar Alma Gücü

Devletin aşırı büyümesi ve her alana müdahale etmesi onda «güçlü olma», «en üstün olma» kompleksi oluştururken, içine düştüğü olumsuz durumlarda mutlaka gelir elde etme gayretine girmesi, bu gayretini halkın belli kesimlerinde yoğunlaştırmasına ve egemenliğini sürdürebilmek için çeşitli çıkar gruplarına karşı birtakım tavizlerde bulunmasına yol açmaktadır. Bu durumda, devletin yönetimi, büyük grubun kendi adına seçtiği küçük gruptan çok, baskı gruplarına geçmekte ve baskı grupları kendi çıkarları doğrultusunda bu küçük grubu yönlendirebilmektedir. Esasen burada bütün sorun, bireysel değerler ile sosyal değerler arasındaki geçişin sağlanması noktasında toplanmaktadır. Bu geçiş sırasında bireyin dışında ve bağımsız bir toplum düşüncesinin kabulü gerekmektedir. Çünkü devlet bireyler üstü (über individuell) bir varlıktır (Buchanan – Tullock; 1962; s. 12).

Ancak, devletin yüksek çıkarlarını belirleyenlerin, örgütler, gruplar veya sınıflar olduğu görülmektedir (Akalın; 1981, s. 85). Devletin gücü, çıkar peşinde koşan (rant kollayan) baskı gruplarının eline geçmekte ve devlet yöneticileri adı verilen kitle, halktan aldığı tüm yetkilerle birlikte baskı gruplarının çıkarlarına hizmet eder hale gelmektedir. Sonuçta sosyal faydayı sağlaması gereken ve bunu elde etmek için yapılacak giderlere karar vermeye tek yetkili oluşum olan devlet, çoğunluğu değil, sınırlı bir azınlığı temsil eder hale geldiğinde, kararlarını da belli bir sınıf veya zümre çıkarlarına

göre verebilmektedir. Gerçekten de, en demokratik rejimlerle yönetilen devletlerde bile iktidar genellikle bir partinin elindedir ve maliye politikası dahil her türlü politikayı belirleme ve uygulama belli bazı kişilerin işi olmaktadır (Yaşa; 1982, s. 181). Günümüzde politik süreç içinde çok etkin bir baskı grubu olarak sermaye, ABD'den, Büyük Britanya'ya, Japonya'dan Türkiye'ye ve hatta B.D.T.'den Çin'e kadar her ülkede ve üstelik içinde bulunduğu ülkenin dışındaki ülkelerde bile, devlet yönetiminde söz sahibi olur hale gelmiştir. Biraz daha ileri gidilerek sermayenin, zaman zaman «devletlerüstü oluşumların» da üstünde bir güç olarak ortaya çıktığı söylenebilecektir.

Bu tür gelişmeler, ya da yozlaşmalar, toplumu oluşturan halkın genel çıkarının yerine, baskı gruplarının özel çıkarlarının yerleşmesine yol açmaktadır. Oysa devlet kamu çıkarını korumak için vardır ve devlet karşısında herkesin eşit olması zorunludur. Anayasamızın 10. maddesinde de herkesin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu belirtilmektedir. Milli egemenlik anlayışının bir gereği olarak halk, kendini yönetecek kişileri kendi seçmekte ve onları çeşitli yetkilerle donatmış olmaktadır. Halkın çoğunluğunun kabul ettiği bu yetki devrini kabul etmeyen muhalifler de çoğunluğun isteklerine uymak zorunda kalmaktadır. Çünkü çoğunluk sisteminin geçerli olduğu demokrasilerde kamu talebi çoğunluğun kabul ettiği hizmetlerdir, azınlık istese de isteme-

se de bu hizmetlerden faydalanmak zorundadır. Çünkü kamu hizmetlerinden toplumun bütünü faydalanmaktadır. Kamu hizmetlerinde bölünemezlik ve tüketimden mahrum edilememe ilkeleri sebebiyle toplumun bütünü bu hizmetlerden faydalanması söz konusudur. Ancak, azınlığın gücü iktidar üzerinde etkili olup çoğunluğun isteklerini bastırıyorsa, bu durumda, tam tersine, çoğunluk azınlığın isteklerine uymak zorunda kalmış olacaktır. Bu ters oluşuma engel olmak için, devletin yönetimini düzenleyen yasaların çıkarılması ve yürütülmesinde çoğunluğun fikirleri ve çıkarları göz önüne alınmalıdır. Ancak, bu yapılırken, azınlığın haklarının çiğnenmemesine de özen gösterilmelidir. Çoğunluk ilkesi gelirin yeniden dağılımı sorununu çözmeye en geçerli bir yöntem olarak kabul edilmekle birlikte, Buchanan, Tullock, Rawls ve Harsanji gibi yazarlar, çoğunluk ve azınlığın çıkarlarını uzlaştırmayı esas alarak «oybirliği» kuralını savunmaktadırlar (Sönmez; 1987, s. 217).

Bu durumda kamusal kararları iki grupta toplamak gerekir. Birinci grup, toplumun tüm bireylerine avantaj sağlayan kararlardır. İkinci grupta ise, bazı bireylere avantaj sağlarken diğerlerinin kayba uğramasına neden olan kararlar yer almaktadır. Asıl önem taşıyan ve alınması güç olan kararlar bu ikinci grup kararlardır. Bu kararlarda yasal ve politik çerçeve baskı gruplarının rolü ve politik tercihler gibi pek çok etmen birlikte rol oynayacaktır.

Kamusal karar alma teorileri birey ile devlet arasında tek yanlı bir ilişkiye dayanmaktadır. Devlet, kaynakla-

rin en etkin kullanıldığı noktada toplumun refahını maksimum kılabacak şekilde belirli mali kararları alır ve bireyler bu mali kararlar altında özel piyasalardaki davranışlarını belirleyebilirler. Örneğin vergileme olayında, gelir vergisi mükellefi bir kişi kaynaktan tevkifat yoluyla yıllık kazancının % 25 veya % 30'unu gelir vergisi olarak öderken, kurumlar vergisi mükellefi olan bir kurum bu kişinin yıllık kazancının kat kat üstünde gelir elde edip bu gelirin çok düşük oranda bir kısmını kurumlar vergisi olarak öderse, burada belli bir dengesizliğin olduğu muhakkaktır. Yani zenginden alıp fakire veren «Robin Hood» gitmiş, yerine, fakirden alıp zengine yediren «Hobin Rood» devleti simgeler hale gelmiş demektir. Gelir dağılımının bozuk olduğu bu gibi durumlarda kamu kaynaklarının etkin kullanımı konusu karar alma sürecinde daha da önemli olmaktadır.

IV – Kamu Kaynaklarının Etkin Kullanımı

Devlet öncelikle hangi toplumsal ihtiyaçları karşılamak gerektiğini yani kamu hizmetlerinin kapsamını belirleyecek, gerektiğinde bunların hangilerinin diğerlerine tercih olunacağını tespit edecektir. Bu ihtiyaçları hangi kaynaklardan karşılayacağını, hangi kesimlerden ne miktarlarda gelir elde edilmesi gerektiğini kararlaştıracaktır. Siyasi yapısı ister otokratik, ister demokratik olsun, ister merkezi, ister federal bir idare yapısı bulunsun, her devlet ortak ihtiyaçları karşılamak için kaynak bulmak, o ihtiyaçlara bu

kaynakları denkleştirmek, kısaca bir bütçe düzenlemek zorunluluğundadır (Feyzioğlu; 1986, s. 4). Düzenlenen bütçelerin giderek büyümesi sonucunda gelir elde etme gücünü çeken devletin vergilendirme yetkisini sık sık kullandığı bir gerçektir. Çünkü devletin kendisinden beklenen kamusal hizmetleri yerine getirebilmesi için mali kaynaklara ihtiyacı vardır ve bu kaynakları temelde, vergilendirme yetkisini kullanarak elde etmektedir (Tosuner; 1989, s. VII).

Verginin tanımında her ne kadar verginin karşılıksız alınacağı ifade edilmekte ise de; vergi ödeyen her mükellef karşılığında devletten bir şeyler beklemektedir. Bu yaklaşım devletin sosyal devlet olma özelliğinin bir sonucudur. Kişi en azından, diğerleri ile ortak yararlanacağı yol, su, elektrik, sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, savunma, barınma gibi temel ihtiyaçlarını devletten bekleyebilir. Devlet ise elde ettiği gelirleri halk arasında adil bir şekilde dağıtmalıdır. Transfer harcamaları, cari harcamalar, yatırım harcamaları gibi değişik harcama kalemleri yardımıyla, örneğin işsize iş, çalışana hak ettiği maaş, evsizede konut gibi ihtiyaçları devlet tarafından gerçekleştirilebilir. Vergilendirme yetkisinin kısmen de olsa yerel yönetimlere aktarıldığı durumlarda, vergilerin kişisel gelir üzerindeki etkisine ve kamu hizmetlerinin etkinlik derecesine göre, vatandaşların belli bir yerel yönetim sınırları içinde, diğer bir yerel yönetim sınırları içine göç ettikleri görülebilmektedir. Buchanan, bu olayı «ayaklarla oy kullanma (voting with feet)» olarak adlan-

dırmaktadır (Buchanan; 1979, s. 349–359). Bu örnek, vergilendirme olayının ve kamu kaynaklarının kullanımındaki etkinliğin insan hayatı ve davranışları üzerindeki etkisini göstermesi bakımından büyük bir önem taşımaktadır.

Ülkemiz gibi kalkınma planlarının yapıldığı ve uygulandığı ekonomilerde devlet, gelirlerini tahsis edeceği alanları planlarla ve yıllık programlarla belirleyerek, her yıl öncelik sıralamasına göre hizmetleri sınırlandırarak, bu hizmetlere belli ödenekler tahsis eder. Bu uygulamada özellikle kamu kesimi kaynak dağılımı değerlendirme yöntemi olarak fayda – maliyet analizi uygulanmalıdır. Bu uygulanmadığı takdirde, sosyal ve ekonomik kararlarda önemli yanılmalara düşülme tehlikesi vardır (Ocakçioğlu; 1990, s. 178). Bütçeleme sürecinde baskı grupları ve meclis üyelerinin ödenek tahsisi üzerine baskı yapmalarının önüne geçilebilmesi güçtür. Hatta her kurum kendi ödeneğini belirlerken baskı grupları devreye girmektedir. Bürokratlar kendi kişisel tercihlerine göre baskı yapırlarken, milletvekilleri kendi oy bölgelerindeki hizmetlerin, yatırımların ağırlıklı olmasını isterler. Bu süreçte sermayenin de katılımıyla birlikte baskı gruplarının etkisi daha da şiddetlenir. İşte bu tür müdahaleler sonucunda hizmetler gerçek öncelik tercihlerine göre değil, baskı ve çıkar faaliyetlerine göre sıralanır. Örneğin, ülkemizde uzun yıllardan beri savunma giderleri için ayrılan ödenekler, sağlık ve eğitim hizmetleri için ayrılan ödeneklerin üzerinde gerçekleşmiştir. Böylelikle

sağlık ve eğitim hizmetlerinde aksamlar ve gerilemeler görülürken, askeri-dari personelin refah düzeyinde belirgin iyileşmeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca sağlanan vergisel teşvikler ile bazı girişimciler kârlarını, vergi ödemek-sizin veya göstermelik ödemelerle katlamışlar, buna karşılık stopaj mahkûmları (bordro mahkûmları) üzerindeki vergi yükü % 30'lara kadar yükselmiştir.

Konuyu kısaca toparlarsak; devlet halktan aldığı yetkiye dayanarak, gelir elde etmek amacıyla vergi toplar. Vergiler, bilindiği üzere, kamu gelirlerinin büyük bir kısmını meydana getirmektedir. Öte yandan devlet, kamu kaynaklarının etkin kullanılmasını kendine amaç edinmiştir. Çünkü, bu tür kaynakların etkin kullanılması sonucunda toplumun refah düzeyini arttırabilecek, sosyal barışı ve sosyal güvenliği sağlayabilecek ve ekonomik büyüme ile birlikte, ekonomik istikrar elde edilebilecektir. Bunun için, toplanan gelirler yıllık programlar çerçevesinde, bütçe uygulamaları ile belli hizmetlerin gerçekleştirilmesinde kullanılır. Bu hizmetlerin gerçekleştirilmesinde kurumlar kendi ödenek taleplerini belirlerler. Kurumlar içinde ödenek taleplerinin belirlenmesinde bürokratların kişisel tercihleri ağırlıklı bir rol oynamaktadır. Ödeneklerin görüşülmesinde işe bürokratlarla beraber, politikacılar, siyasal partiler, askerler ve sermaye kesimi kendi çıkarlarının mücadelesini yapar ve bu çıkar mücadelesi yer yer baskıya dönüşür. Ardından bütçe kabul edilir ve «çıkart hizmetleri sınıflandırılması»na göre giderler yapılır. Böyle-

ce kamu kaynaklarının halktan gelen talebe göre değil, baskı gruplarının çıkarlarına göre kullanılması ihtimali ve riski büyüktür. Eğer gelirler yetersiz kalıyorsa bütçe dışı fonlar oluşturularak halktan ek kaynak sağlama (ki bu fonlar, denetimden uzak kaldığı sürece, iktidar sultanının emrine amade kaynaklar olup, halkın cebinden gasp edilen ekonomik değerlerdir) yoluna gidilir. Vergilendirme yetkisi dahil olmak üzere halkın devlete vermiş olduğu tüm yetkiler, iktidarın devamını sağlayan çıkar gruplarının eline geçebilmektedir. Böyle bir ortamda çıkar grupları pek vergi ödemeye yanaşmazlar. Hepsi birer vergi mükellefi olmakla birlikte, birçoğu vergisel teşviklerden de yararlanmaktadır. Öte yandan, kamu kaynaklarının nasıl kullanılacağı konusunda söz sahibi olan da yine bu gruplardır. Sistemin işleyişi bu şekilde döndükten sonra, çoğunluktan azınlığa, çalışandan yönetene, yani toplumun her kesiminden baskı gruplarına doğru bir kaynak transferi başlamış olmaktadır.

V – Etkinliğin Sağlanmasında Kamu Kararının Sınırlandırılması

Bu işleyişin önüne geçmek ve kamu kaynaklarının etkin kullanımını sağlayabilmek için, ülkemizde 1973 yılında uygulamasına geçilen program bütçe, en etkin kararların alınıp, en etkin hizmetlerin yapılmasını amaçlayan bir araç olmasına rağmen (Coşkun; 1985, s. 127), yürütme ve yasama or-

ganı ile yöneticilerin bunu istememele-ri nedeniyle pek başarılı olamamıştır. Bunun sonucunda da, kamu kaynaklarının bilimsel anlamda etkin kullanılmasına, yani israf edilmesine göz yumulmuş olmaktadır.

Bu durumun önlenmesi için, «Kamu Tercihî Ekolü» son yıllarda «Anayasal İktisat» adıyla bir yaklaşımı geliştirip ısrarla savunmaktadır. Buna göre; karar birimlerinin tercihlerinin sistemi yozlaşmaya götürdüğü kararlar bir anayasa maddesi ile sınırlandırılabilir. Böylece devletin gücünün ve yetkilerinin nereye kadar olacağı yani bu güç ve yetkinin sınırlandırılması gereği ve bu sınırlandırmanın nasıl olacağı konuları ele alınmaktadır. Özellikle devletin ya da siyasi iktidarın ekonomik konulardaki düzenleme yetkisinin sınırlandırılması gereğine dikkat çekilmektedir. Bir başka deyişle; hangi oy çokluğu ile gelirse gelsin, siyasi iktidarın ekonomik alanda yapabilecekleri, ancak ekonomik anayasada sınırları belirlenmiş çerçeve içinde kalacaktır (Savaş; 1989, s. 54).

Anayasal İktisat çerçevesinde, siyasi iktidarın para arzını ne kadar arttırabileceği, hangi vergileri ne oranda alabileceği, kimlere ve ne ölçüde transfer ödemelerinde bulunacağı, dış ticareti hangi yöntemler ile ve hangi oranda düzenleyebileceği gibi, pek çok konuda anayasal kurallar belirlenecek ve siyasi iktidarın bu kurallara uygun davranması istenecektir.

Önceleri geleneksel maliye teorisi içinde devletin nasıl vergi alması ve bu vergi gelirlerini nasıl kullanması ge-

rektiği konuları ele alınmıştır. Ancak, politik süreçteki yozlaşmaların etkisi altında, kamu tercihi ekonomistleri geleneksel maliye teorisinin karşısında yer almışlar ve devletin vergileme yetkisinin nasıl kullanılması gerektiği ve bu yetkinin nasıl sınırlanacağı konusunda görüşler geliştirmişlerdir. Anayasal Maliye Teorisi'nde; vergi ve mali kurumlara ilişkin yaklaşımlardaki farklılıklar, nihai oy verici, vergi ödeyici ve kamu harcamalarının sonuçlarından yararlanıcı olan vatandaşların davranışlarının çerçevesini oluşturması ve bu davranışları etkilemesi açısından da önemlidir (Buchanan; 1977, s. 255).

Başta Amerikalı ekonomistler olmak üzere Anayasal İktisat konusunda çalışma yapanların ortaya koyduğu kurumsal çerçevede mali bir anayasa görüşü savunulmaktadır. Mali Anayasa'nın belirleyeceği temel konular şu şekilde belirtilebilir (Aktan; 1991, s. 22):

- Kamusal Mallar Anayasası,
- Kamusal Harcamalar Anayasası,
- Borçlanma Anayasası,
- Denk Bütçe Anayasası,
- Mali Federalizm Anayasası.

Mali Anayasa ile, devletin ekonomideki yerinin ne olacağı, hangi kamusal malları üreteceği, nereden ve nasıl gelir elde edip nerelere harcayacağı konularına belli yasal sınırlamalar getirilmek istenmektedir. Buna göre; kamu kaynaklarının etkin kullanımı açısından kamu harcamalarının ne

ölçüde olacağı anayasalarda belirlenmiş olmalıdır. Bir ülkede, belli bir dönemde kamu harcamalarındaki artış oranı, en çok, aynı dönemde milli gelirden görülen büyümeye eşit olmalıdır. Kamu harcamalarındaki artış, milli gelirdeki artıştan büyük olursa, kamu kaynaklarının israfı söz konusu olabilecektir. İsrafi önlemek ve kamu kaynaklarını daha etkin kullanmak için devletin sınırsız harcama isteğine engel olmak isteyen Anayasal İktisatçılar, Mali Anayasa içerisine kamu harcamaları konusunu dahil etmişlerdir. Böylelikle siyasi iktidarın, anayasal baskı altında kalarak, daha fazla harcama yapmasının önleneyeceği düşünülmektedir.

Aynı şekilde devletin vergileme yetkisinin kullanımı da belli anayasal normlara bağlanmak zorundadır. Böylece siyasi iktidarın vergilendirme yetkisini kötüye kullanması sınırlandırılabilir.

Genel olarak, vergilendirme yetkisinin sınırlandırılması kaynak dağılımının amaçlarına ulaşmak açısından da önem taşımaktadır. Devletin vergilendirme yetkisine sık sık başvurmasının sakıncaları arasında en önemlisi, kişilerin vergi kanunlarına olan güveninin sarsılması ve vergi idaresinin ciddiyetinin bozulmasıdır. Bu nedenle vergi kanunları çıkarılırken üzerinde titiz çalışmalar yapılmalı ve uzun süreli olacak şekilde nitelikli (ağırlıklı) oy çokluğu ile kabul edilmelidir. Vergi kanunlarının özü ile sürekli oynamak yerine, belli sınırlar dahilinde oransal düzenlemeler yapmak daha yerinde olacaktır.

VI – Sonuç ve Öneriler

Vergilendirme yetkisinin iyi kullanılması ve kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması, özellikle gelişmekte olan ülkelerde çok güçtür. Devlet üzerinde etkili olan bazı çıkar grupları bu güçlüğü temelini oluşturmaktadır. Gerçekten de, vergilendirme yetkisi, büyük ölçüde bu gruplara hizmet edecek şekilde kullanıldığı gibi, kamu kaynaklarının dağılımı da, etkinlik ilkelelerinden daha çok bu grupların etkisi altında gerçekleştirilebilmektedir. Kaynak kullanımının yanlış biçimlendirilmesi, toplumsal refahın maksimize edilmesine imkân tanımadığı gibi, belirli alanlarda sosyal kötülüklerin ortaya çıkmasına, refah seviyesinin daha da düşmesine ve kaynakların kısır döngü içinde verimsiz kullanılmasına yol açmaktadır.

Ülkemizde, bu sürecin önlenmesi amacıyla 1973 yılında uygulamasına geçilen program bütçe sistemi de, sistemin en can alıcı noktasını oluşturan fayda – maliyet analizi tekniklerinin uygulanmasının gerçekleştirilememesi sebebiyle, büyük ölçüde baskı gruplarının etkisi altında kalmaya devam etmektedir. Bunun sonucunda

da, eğitim, sağlık, adalet ve diploma gibi beşeri ve sosyal sermaye açısından önem taşıyan alanlar yetersiz kaynak dağılımı sonucu âdeta dışlanır; kaynakları toplumsal açıdan daha az önem taşıyan alanlara ve etkinlik ölçülemede yeterince dikkat edilmeksizin tahsis edilebilmektedir. Oysa beşeri ve sosyal sermayenin kalkınmaya katkısının çok olduğu bütün dünya ülkelerince kabul edilmektedir.

Hem vergilendirme yetkisinin, hem de kaynak dağılımının ülkenin kalkınmasını ve halkın refah seviyesini yükseltecek bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için aşağıdaki hususlara dikkat edilmesinde yarar bulunmaktadır:

- Vergilendirme yetkisi yasama organına ait olmalı, yürütme organına devredilmemelidir. Anayasal olarak bu yetkinin kullanımı en geniş kapsamıyla belirlenmelidir.
- Kamu kaynaklarının etkin kullanımını açısından, kamu harcamalarının sınırı anayasal olarak belirlenmeli ve kamu harcamaları artışında milli gelirdeki artışın üzerine çıkılmamalıdır.

◆ Teknik çabaların başlıca amacı, insanoğluna ve onun alın yazısına ilişkin kaygıların giderilmesi olmalıdır. Bu kaygıları diyagramlar ve formüller arasında yitirmeyin.

Albert Einstein

◆ Uygarlık için en iyi bir ölçü, değerli kadınların toplum üzerindeki etkileridir.

Emerson

◆ Kesin ve dikkatli bakan bir kimse, kendi talihini görebilir; çünkü talih kördür fakat görülmez değildir.

Francis Bacon

● Borçlanma konusu da kamu kaynaklarının etkin kullanımı açısından önem taşımaktadır. Bu konuya da anayasal kısıtlamalar getirilmelidir.

● Devletin bu faaliyetlerinin anayasal çerçevede sınırlandırılmasının yanı sıra, anayasa ihlallerine karşı, yargının tam bağımsız olarak çalışması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- AKALIN, Güneri (1981); Kamu Ekonomisi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- AKDOĞAN, Abdurrahman (1985); Kamu Maliyesi, Gazi Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- AKTAN, Coşkun Can (1991); «Virginia Politik İktisat Okulunun Öğretisi, Kamu Tercih ve Anayasal İktisat», Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Sayı: 11, Yıl: 28, Kasım.
- BUCHANAN, James M. (1977); «Democratic Values in Taxation», In: Freedom in Constitutional Contract, College Station, Texas A.M. University Press.

- BUCHANAN, James M. (1979); «Constitutional Constraints on Governmental Taxing Power», ORDO, Vol. 30, Stuttgart, New York.

- COŞKUN, Gülay (1989); Devlet Bütçesi, Turhan Kitabevi, Ankara.

- EKER, A.-TÜĞEN, K. (1990); Kamu Maliyesine Giriş, Akkıselim Matbaası, İzmir.

- FEYZİOĞLU, Bedii Necmeddin (1985); Bütçe, İstanbul.

- HALLER, H.-TURHAN, S. (1985); Maliye Politikası Teorik Esasları ve Temel Problemleri, Güray Matbaası, İstanbul.

- NADAROĞLU, Halil (1985); Kamu Maliyesi Teorisi, Sermet Matbaası, İstanbul.

- OCAKÇIOĞLU, Bora (1990); «Kamu Kesiminde Yetersiz Kaynak Dağılımının Sonuçları ve 1990 Bütçesi», Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, İstanbul.

- SÖNMEZ, SINAN (1987); Kamu Ekonomisi Teorisi, Verso Matbaacılık, Ankara.

- TOSUNER, Mehmet (1989); 1980 Sonrası Türk Vergi Sisteminin Yapısı ve Gelişimi, Bayraklı Matbaacılık, İzmir.

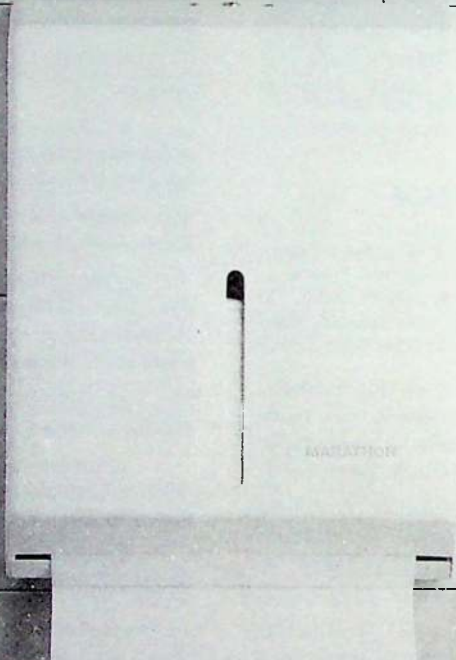
- YAŞA, Memduh (1982); İktisat, Maliye, Politika, İstanbul.

BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR (AYLIK DERGİ)

İDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak No. 6 Kat 2; 34400 Sultanahmet - İstanbul ● TELEFON : 518 17 32 ● YAZIŞMA : P.K. 769; 80005 Karaköy - İstanbul ● AÇIKLAMA : Dergi'deki yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir ● KDV DAHİL 1993 İÇİN YILLIK ABONE : 180.000 TL; ÖĞRENCİLERE : 90.000 TL ● BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul): Akbank Türbe Şubesi 443-2, İş Bankası Cnğnloğlu Şubesi 256319, Yapı Kredi Çemberlitaş Şubesi 2269-9, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 ● DİZGİ ve GRAFİK DÜZENLEME : Yazıevi, Telefon: 512 60 43 ● BASKI : Kent Basımevi Telefon: 528 08 15 ● CİLT : Dostlar Ciltvi Telefon: 526 59 24 ● BASKI TARİHİ : 28 Ekim 1993 ● GENEL DAĞITIM: YAYSAT ●

İşyeri... Tam yeri!

EXTRA MARATHON HAVLU... MARATHON HAVLU!

ÇOK EKONOMİK

Marathon Havlular özel bir dispenser ile kullanıma sunuluyor. Islak elle havlu alınırken diğer yaprakların ıslanması önleniyor... Islak ya da kuru... Marathon havlular çok dayanıklı. Her kullanımda en fazla iki yaprak Marathon yeterli...

ÇOK SAĞLIKLI

Her hareketle tek bir havlu alınmasını sağlayan "multifold" kallama yalnız Marathon Havlularda var. El sürülmemiş, tertemiz havlulara ulaşmanın en sağlıklı yolu.

ÇOK PRATİK

Özel dispenseri ile Marathon Havlular elektrikli kurulma makinelerinin bakım, onarım; tekstil havluların yıkama, ağartma sorunlarını ortadan kaldırıyor.

İşyerinize Marathon temizliğini kazandırmak için. Girişim Pazarlama Kurumlar Müdürlüğü: İstanbul Bölgesi'ni (1) 274 27 00'dan, Ankara Bölgesi'ni: (4) 235 45 32'den, İzmir Bölgesi'ni: (51) 63 69 72'den, Antalya Bölgesi'ni (31) 47 52 64'den arayınız.

İPEKKAÇIT

Dış Basından

Derleyen: Doç. Dr. NİLSEN ALTINTAŞ

Her Şeyi Bilmeye Sahip Olmak (*)

EKONOMİSTLER şirketlerin anahtar elemanlarını nasıl tuttukları veya kaybettikleri hususunda merak içindeler. Dünyanın iki büyük araba imalatçısı Volkswagen (VW) ve General Motors (GM) arasındaki söz duellosu gün geçtikçe çirkinleşmektedir. Kararlı maliyet düşürme yöntemleri uygulayarak, GM'in Avrupa'daki ticaretini yeniden canlandıran Jose Ignacio Lopez'i Volkswagen Mart ayı içinde transfer etti. Bunun hemen arkasından Amerikan araba imalatçıları J.I. Lopez'i GM'in Almanya'daki ünitesi olan Opel'in verdiği gizli dokümanları VW'a vermekle suçladılar.

VW bu suçlamayı inkâr ederek J.I.Lopez'in bir iç talepten dolayı transfer edildiğini açıkladı ve karşı suçlamada bulunarak GM'in ihalelerde hile yaparak Alman endüstrisinin ayağını kaydırmaya çalıştığını belirtti. 16 Ağustos'da Alman yayını olan Der Spiegel, VW elemanlarının 11 Mart'tan itibaren Opel'den elde edilen dokümanları, şirketin bilgisayarlarına yüklemek için günlerce çalıştıklarını iddia etti. Ortada dolaşan dedikodulara göre J.I. Lopez ve araba imalatçıları başkanı olan Ferdinand Piech, kısa zaman içinde istifa edebilirler. VW bu anlaşmazlık üzerinde daha başka bir açıklamada bulunmadı. 17 Ağustos'da Almanya'nın ekonomik bakanı Günter Rexrodt her iki firmayla da görüştü, ihalelerde kavgayı bitirmelerini istedi. Bunun Almanya'nın reputasyonunu (ününü) zedelediğini ifade etti.

Bu, şüphesiz cansıkıcı bir dedikodu. J.I. Lopez bunu yapsa da yapmasa da bu durum, ekonomistlerin gittikçe ilgisini daha fazla çeken, şirketler arasındaki yaygın bir probleme ışık tutmaktadır. Bir şirket, çok değerli bilgilerini, kendilerine en büyük rakipleriyle ihanet etmeyecek elemanlarla nasıl paylaşacak?

(*) The Economist, 21 - 27 Ağustos 1993.

Patentler ve entellektüel mülkiyet hakları buna yardımcı olabilir, ancak yeterli olamaz. Bunların kullanılabilmesi için firmanın bilgilerini açık ve kanuni olarak sağlam bir baza oturtması gerekir. Ancak, birçok firmanın hassas bilgileri ele gelecek bir doküman haline getirilemez. Bunlar daha ziyade temaslara, müşteri bilgileri, yarı oluşmuş fikirler ve orada çalışılarak oluşturulmuş kafa yapıları şeklinde ortaya çıkmaktadır. GM'nin açıkladığı şekilde J.I. Lopez GM'in dokümanlarını alsa da almasa da, ki bunlar özel mülkiyet hakkı çerçevesinde de düşünülebilir, normal şartlarda GM'in, VW'nin sahip olmamasını istediği birçok bilginin, VW'nin eline kanuni yollardan geçtiğine şüphe yoktur.

Gittikçe daha popüler olan ve «firmanın yeni teorisi» olarak adlandırılan ekonomik branşta, şirketlerde J.I. Lopez'in izini takip edebilecek elemanların olması riskin şirket kültürünün geliştirilmesiyle azaltılabileceği tavsiye edilmektedir. Daha önceleri ekonomistler şirketlere, yer, işçilik, sermaye ve girişimciliği birleştiren üretim fonksiyonlarından biraz fazlası olan kara kutular olarak bakmışlardır. Ekonomistler şirketleri farklılıkları açısından değil de, endüstriyi yapısal, şirketleri ise sayıları ve büyüklükleri açısından incelediler. Birçokları için şirketlerin başarılı veya başarısız olmalarının da bir manası yoktur.

California Berkeley Üniversitesi'nin ekonomistlerinden Oliver Williamson tarafından ortaya atılan «şirketin yeni teorisi», şirketi «kontratların bağı» olarak tanımlamaktadır. Yani şirketler; yatırımcılarla (ortaklar) yöneticiler, yöneticilerle şirket elemanları, şirketlerle ona malzeme tedarik eden şirketler, şirketlerle müşteriler arasında yapılan değişik kontratlar paketidir.

Kontratlar bir araba alım satımındaki müşteri – imalatçı ilişkisinde olduğu gibi, bir kereye mahsus tek tip bir işlemi kapsayabileceği gibi, sürekli olarak geçerli olacak bir personel sözleşmesi şeklinde de olabilir. Kontratlar kanuni dokümanlardır. Kontratlar özel şartlarda taraflar arasında karşılıklı nasıl davranılacağıyla ilgili kabul-leri de kapsayabilir. Şirketlerin geçici olarak probleme düşmesi halinde çalışanların paniğe kapılmamaları için, genellikle çalışanlarla sürekli bir çalışma periyodunu içeren personel sözleşmeleri yapılır.

Farklı kontratların maliyetleri de şartlara göre farklılıklar gösterir. Bir montaj hattında çalışan işçi için kontrat hazırlamak kolaydır; ancak, bunu bir Yönetim Kurulu Üyesi için yapmak oldukça güçtür.

Şirketler çalışanları ile hassas bilgileri paylaştıkları zaman, onlarla kontrat düzenlemek özellikle daha fazla ustalık ister. Genellikle kârlı yeni bir ürünle sonuçlanacak bilgi paylaşımının sebebi açık değildir. Bununla ilgili bir kontrat yapmak da kolay değildir. Hem çalışan hem de firma bu kooperasyondan kendileri için en kârlı payı almak için her türlü hileyi ve manevrayı yaparlar. Şirket, çalışanın fikirlerini aldıktan sonra onu işten çıkarabilir. Çalışanlar ise şirketin bilgilerini dışarı taşıyabilirler.

Teori bunu, karşılıklı rehine almak şeklinde ifade ediyor; sonuç olarak nerede duracağınızı biliyorsunuz. Hem şirket hem de çalışan kanuni olarak birbirlerini bağ-

layıcı öyle bir anlaşma yapmalıdır ki, bu anlaşma iki tarafa da birlikte çalışmaktan fayda sağlamalı ve dalavereyi cezalandırmalıdır.

J.I. Lopez GM'den ayrıldığı zaman, GM hemen, Yönetim Kurulu üyelerinin «rekabet etmeme» maddesini imzalamalarını istemiştir ki, bu şekilde GM'den ayrılmaları halinde bu kişilerin üç yıl rakip şirketlerde çalışmaları engellenmiştir. Stanford Hukuk Fakültesi'nden Ronald Gilson'a göre Wall Street'de yaygın olan bu tip maddeler J.I. Lopez'in VW'a transferini engelleyebilirdi. Ancak, bunlar sık olarak bu tip kanuni engelleri sevmeyen, para kazanmak için yaşayan hâkimler tarafından aldatılmaktadırlar. Ayrıca, çalışanların beklentileri yeterince karşılanmadığından, bu kişiler genellikle imza atmak yerine ayrılmayı tercih etmektedirler.

Büyük şirketlerin kullandıkları en iyi yöntemler, emeklilik ve değişik şekillerde ortaklık önerileri şeklindedir. Örneğin, bir çalışan şirkette belli bir süre kalmayı garanti ederse, kendisine ucuz bir ortaklık verilmektedir. Bu tür sistemler, çalışanları şirkete sadık kılabılır; ancak, bu tür olaylar çalışanların bir işten diğer işe emeklilik haklarını taşımalarıyla ilgili kanunlarla aşılmaktadır. Bazı aktif ortaklar verilen opsiyonların faydasız olduğunu düşünerek altın eldivenlere karşı çıkarlar. Eğer sistem iyi bir performans göstermezse bu doğrudur. Ancak, ortakların karşı çıkışları, şirketlerin çalışanlarına yeterli büyüklükteki teşviklerin yapılmasını ve onların mutlu olmaları için gereken ödemelerin yapılmasını durdurabilir. J.I. Lopez'in GM'i terkettiğini hatırlamak gerekir. Ortaklar altın eldivenlerle kendi çalışanlarına birşey vermedi, onların rakiplerinin 30 takımlık gümüş almalarına yeğlerler.

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

EKONOMİDE GERÇEĞİ ARAYIŞ

- Genel Ekonomik Görüşler • Serbest Pazar Ekonomisi • Ekonomik Kalkınma ve Kalkınma Stratejileri
 • 24 Ocak Kararları ve Özal Hükümetlerinin Ekonomi Politikaları • Gelir Dağılımı • Vergi Politikası
 • Para ve Faiz Politikası • Kur Politikası • Konvertibilite • Dış Borçlar ve İç Borçlar • IMF Politikaları
 • Sermaye Piyasası • Özelleştirme • Kamu İktisadi Teşebbüsleri • Ekonominin Demokratikleşmesi • Ekonomik Politikaya İlişkin Bazı Öneriler • Çeşitli Ekonomik Konular

*Fiati 60.000 TL/Öğrencilere indirimli
 (Öğrencilerin yayınevine başvurmaları)*

Politikada Gerçeği Arayış (Yeni Çıktı)
Toplumsal Davranışlarda Gerçeği Arayış (Yeni Çıktı)
Enflasyonda Gerçeği Arayış (Hazırlanıyor)

BAĞLAM YAYINCILIK

Ankara Cad. No: 13/1 34410 Cağaloğlu/İstanbul, Tel: 513 59 68

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (AĞUSTOS 1993)

Ülkeler	GSMH/GSYİH*	Toptan Fiyatlar	Ücretler Kazançlar*	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Faiz Oranları (%)		
							Para Piyasası (3 Aylık)	Ticari Bankalar	
								Kredi	3 Aylık Mevduat
A.B.D.	2.6	1.3	2.4	6.8	-103.2	-82.0	3.14	6.00	3.15
Avustralya	2.6	2.2	2.5	10.7	0.4	-10.9	4.88	9.00	4.88
B. Almanya	-2.8	-0.2	3.8	8.3	23.6	-29.1	6.50	9.50	5.92
Belçika	8.8	-1.0	3.2	9.5	-2.0	6.6	9.25	13.00	8.00
Fransa	-1.2	-3.3	2.6	11.6	8.0	6.3	7.30	8.25	7.10
Hollanda	-0.6	-0.7	3.0	5.0	5.7	6.8	6.30	8.75	6.30
İngiltere	1.5	4.1	3.5	10.4	-25.4	-21.9	5.81	7.00	5.75
İspanya	-1.1	1.9	7.5	16.6	-27.9	-24.0	10.39	11.50	8.00
İsveç	-3.9	4.7	3.3	9.6	6.7	-2.7	7.51	10.50	7.50
İsviçre	-1.1	0.1	7.4	4.6	1.9	17.1	4.88	6.88	4.38
İtalya	-0.9	4.9	4.2	10.8	-10.3	-20.1	9.44	10.88	b.d.
Japonya	-0.3	-3.4	1.6	2.5	137.8	128.9	2.92	4.00	2.75
Kanada	1.7	2.9	2.1	11.6	9.7	-21.0	4.55	5.75	3.38

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil. **Kaynak:** The Economist, 28 Ağustos - 3 Eylül 1993.

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya ve Kanada için İthalat F.O.B., İhracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F / F.O.B.

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (EYLÜL 1993)

Ülkeler	GSMH/GSYİH*	Toptan Fiyatlar	Ücretler Kazançlar*	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Faiz Oranları (%)		
							Para Piyasası (3 Aylık)	Ticari Bankalar	
								Kredi	3 Aylık Mevduat
A.B.D.	2.9	0.6	2.3	6.7	-103.2	-90.7	3.16	6.00	3.13
Avustralya	3.3	1.4	2.6	11.1	0.5	-10.5	4.50	9.00	4.65
B. Almanya	-2.4	-0.2	3.8	8.4	23.7	-26.1	6.50	9.50	5.92
Belçika	0.8	-1.0	3.2	9.5	-2.0	6.6	9.63	13.50	8.38
Fransa	-1.5	-3.3	2.6	11.7	9.0	6.3	7.13	8.25	7.10
Hollanda	0.2	-0.7	2.1	5.0	5.7	6.8	6.20	8.50	6.20
İngiltere	1.5	4.3	3.5	10.4	-23.2	-21.9	5.88	7.00	5.81
İspanya	-1.1	1.9	7.5	22.3	-24.3	-24.0	9.86	10.50	8.00
İsveç	-3.9	4.7	1.6	9.4	6.7	-2.7	7.38	10.50	7.60
İsviçre	-1.2	0.1	5.3	4.7	1.9	17.1	4.69	6.89	4.19
İtalya	-0.9	4.9	4.2	10.9	-10.3	-20.1	9.06	10.88	b.d.
Japonya	-0.5	-4.1	-1.6	2.5	140.3	131.2	2.63	3.75	2.35
Kanada	2.4	2.8	2.7	11.3	9.7	-20.5	4.70	6.00	3.38

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil. Kaynak: The Economist, 13-30 Eylül 1993.

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya ve Kanada için İthalat F.O.B., İhracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F. / F.O.B.

SIEMENS
NIXDORF

Kurlarda anlaşamasaalar bile finansal çözümlerde tüm Avrupa'nın anlaşığı bilgisayar firması...

Ülkeler arasındaki ekonomik ve politik sorunlara çözüm getiremiyoruz. Üstelik, bu işimiz de değil. Fakat ülke ekonomilerinin verimli işleyişleri yanında karşılıklı ilişkilerinde gerekli olan kusursuz altyapıyı kurmayı başardığımızı gururla söyleyebiliriz. Finansal çözüm paketlerimizden

açık sistemlerimize; ürettiğimiz notebook'lardan yüksek performanslı server'lara uzanan geniş bir paletle. Zaten Avrupa'nın bizi 1 numaraya yükselterek gösterdiği güven onların da bizi aşan konularda bir gün uzlaşacaklarını gösteriyor. Firmamız konusunda yıllardır uzlaştıkları gibi...

Sinerji iş başında

Görüşler

Dr. GÜLDEN ÜLGEN

Türk Bankacılığının Sorunları ve Bankacılık Sisteminde Öneriler

BİR ülkede ekonomik yapının çağdaş yönünde gelişimi öncelikle finans sisteminin sağlıklı bir yapıya sahip olmasını gerektirir. Banka dışı finans kuruluşları ile sermaye piyasasının henüz istenilen büyüklüklere ulaşamadığı Türkiye'de «Bankacılık Sektörü» Türk mali piyasasının en önemli kurumsal yapısını oluşturmaktadır. Para ve sermaye piyasalarında yeni ve değişik kurumların, araçların ve yöntemlerin devreye girmesine rağmen; bankaların işlevleri ve önlemleri görece olarak artmaktadır. Bu özel durumları ile bankalar Türkiye'de uygulamaya konulan makro ekonomik politikaların belirlenen hedeflere ulaşma yönündeki uygulamalarında önemli bir işleve de sahiptirler. Bu yazıda Türk Bankacılığı'nın geçmişine kısa bir göz atarak sorunları ve bu sorunlara ilişkin önerilerin neler olabileceği izah edilmeye çalışılmıştır.

Türkiye'de bankacılığın önemli unsurlarından birini oluşturan kredi mekanizmasının sağlıklı olmaması; bankacılık sektörünü Cumhuriyet yönetimi için acil reformlar ile düzenlenerek geliştirilmesi zorunlu öncelikli bir alan haline getirdi. 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde bankacılık sisteminin gelişimi yönünde çok önemli kararlar alınmıştır. Kongre'de kabul gören görüş; ekonomik kalkınmanın bankacılığın gelişmesi ile sağlanabileceği, özel sektörün yeterli olmaması nedeniyle bankaların kurulmasında devletin katkısının olması gerektiği, ulusal bankacılık sisteminin kurulmaması halinde Türk ekonomisinin yabancı sermayenin baskısı altında ezileceği yönünde olmuştur.

1923 - 1932 Ulusal Bankacılık Dönemi: Bu dönemin bankacılığın gelişimi açısından en önemli özelliği, 1930 yılında ulusal bir Merkez Bankası'nın kurulmasıdır. İzmir İktisat Kongre-

si'nde kabul gören görüşler doğrultusunda devletin teşvik ve desteği ile önemli bankaların kurulması ve tek şubeli mahalli bankaların sayısında artış olmuştur.

1933 - 1945 Bankacılıkta Devletçilik Dönemi: 1929 krizi sektörü olumsuz yönde etkiledi. Bu dönemde mahalli bankaların özellikle tarım kesimine kredi vermiş olmaları nedeniyle faaliyetlerini durdurma zorunda kaldıkları görülmüştür. 1929 - 1944 yılları arasında 23 ulusal, 9 yabancı sermayeli banka faaliyetine son verirken; birçok banka da şube kapatma eğilimi göstermiştir. Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda kredi imkânlarının yatırımları destekleyecek seviyede olmaması, özel sektörün banka kurulmasındaki kaynak yetersizliği, bankacılığın gelişimi açısından «devlet bankacılığı» olarak adlandırılan bir dönemin başlangıcını ifade etmiştir.

1945 - 1960 Özel Bankacılığın Gelişim Dönemi: Bu dönemde özel sermayeli bankalar hızlı bir gelişme kaydetmiş olup, şube bankacılığı önem kazanmıştır. Yeni türde kredi kurumlarının oluşmasıyla değişik ihtiyaçlara cevap verebilme olanağı yaratılmıştır. 1944 - 1960 yılları arasında bazı bankaların birleşmeleri de dahil olmak üzere, 3 tanesi devlet eliyle 30 yeni banka kurulmuştur. Bu dönemde Türkiye Bankalar Birliği'nin kurulması da ayrı bir kurumsal gelişimdir.

1960 - 1980 Planlı Dönemde Bankacılık: 1950'li yılların sonlarında ortaya çıkan istikrarsızlık ve durgunluk, 1958 İstikrar Programı ve 1960'taki siyasi değişimler ile belirli bir dengeye otururken, bankacılık sektörü de bu durumdan olumsuz etkilendi. Bu dönemde bankalar-dan mevduatın önemli bir bölümünün çekilme-

si sonucunda birçok banka tasfiye edilmiş veya faaliyetine son vermiştir. Yine bu dönemde Türk ekonomisi ve bankacılığı için önemli katkılar olacak olan Devlet Planlama Teşkilâtı kurulmuştur. 1960 yılından sonra Türkiye'de bankacılığın gelişimi kalkınma planlarında öngörülen bankacılık ve para politikaları doğrultusunda gerçekleşmiştir.

1963 – 1967 I. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi: Ekonomik kalkınmanın gereği olarak farklı finansman kurumlarının oluşması ve bunların değişik ihtiyaçlara cevap verecek düzeyde faaliyet göstererek varolan kurumlarda da gerekli düzenlemelerin yapılması konusundaki öneriler değerlendirilmiştir. Özellikle KİT'lerin kredi ihtiyaçlarının tek kurum tarafından karşılanması amacıyla Devlet Yatırım Bankası'nın kurulması öngörülmüştür.

1968 – 1973 II. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi: 1968 yılına kadar mevduat, bankaların tek kaynağı durumunda olmuştur. Bu durum kredi sisteminin gelişmesini de olumsuz yönde etkilemiştir. II. B.Y.K.P. döneminde bu sorunun önemi vurgulanarak para – kredi sistemine ilişkin öneriler bu doğrultuda yoğunlaşmıştır. Ancak, bankacılıkta arzu edilen büyüme ve gelişme sağlanamamıştır.

1974 – 1978 III. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi: Bu dönemde, II. B.Y.K.P.'da öngörülen görüşler doğrultusunda; sektörün, genişlemesinden çok mevcut kaynakları ekonominin ihtiyaçlarına cevap verebilecek alanlara kanalizetme süreci içinde sağlam bir yapıya kavuşturulması üzerinde durulmuştur. III. B.Y.K.P. döneminde mali kurumların sayısı tasfiye ve birleşmeler yolu ile azalmış olup, bankacılık sektörüne yeni kurumlar katılmamıştır.

1979 – 1983 IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi: Bankacılık sektöründe tasarrufların ekonomik ve toplumsal hedeflerde planlanan alanlara kanalize edilmesi, banka kredilerinin gelir grupları ve yörelerine uygun dengeli şekilde dağıtılması, kalkınma ve yatırım bankaları ile kamu ihtisas bankalarının sistem içinde etkinliklerinin artırılması görüşlerine yer verilmiştir. Ancak, 1980 yılında 24 Ocak Kararları, Türkiye'nin ekonomik ve siyasi yaşamında bir dönüm noktası olmuş ve mali yapıda liberal rüzgârların esmesiyle bu dönemde kabul gören öneriler işlerlik kazanamamıştır.

1980'li yıllar, Türkiye'de planlı dönemin şekil olarak olmasa bile, fiilen ortadan kalktığı dönemdir. Uygulamaya konan liberal ekonomi politikaları ve dışa açılma stratejileri banka-

cılık sektörünün birçok yönden etkilenmesine neden olmuştur. Özellikle 1986 – 1990 yılları önemli yapısal değişikliklerin meydana geldiği bir dönemdir. Para piyasalarının mali sistem ile bütünleşmesini sağlamak amacıyla bazı yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapıldığı görülmüştür. 1986 yılından itibaren para arzını kontrol mekanizması, özel ve kamu kesiminin yapısına doğrudan müdahale ile şekillenene para politikası yerine toplam rezervlerin kontrolüne dayalı para politikası şeklinde uygulamaya konulmuştur.

1990 yılından günümüze kadar olan süreç içinde dünyada ve Türkiye'de gerek ekonomik, gerek politik açıdan hareketli günler yaşanmıştır. Körfez Savaşı, SSCB'nin dağılması, Doğu Avrupa ülkelerinde yaşanan kapitalizme geçme çabaları gibi olaylar dünya ekonomisini çeşitli yönden etkilerken; Türkiye ekonomisi de bu etkileşimden nasibini almıştır. Bankacılık sektörü de Türk ekonomisinin genel seyirinden etkilenerek birtakım dalgalanmalara sahne olmuştur. Örneğin, sıcak savaşın başlaması ile gerek TL gerek DTH'larda hızlı bir gerileme yaşandı. Enflasyonist beklentiler ve kamunun finansman ihtiyacının mali sistem üzerinde yarattığı baskı, mevduat faizlerinin yükselmesine neden oldu ve bankalar bir faiz yarışına girdiler. Bu durum kredi faizlerinin artmasına neden olmuştur.

Bütün bu gelişmeler doğrultusunda Türk Bankacılık Sektörü belirli bir gelişme trendi göstermektedir. 1992 yılında sektörün aktifleri bir önceki seneye göre % 87,5 oranında artarak 575 trilyon TL'ye, kredileri iç teçtekteki artışla birlikte % 78,1 oranında artarak 231,5 trilyon TL'lik bir hacme kavuşmuştur. Bu arada enflasyonun hızlı tırmanışı, yüksek kaynak maliyeti ve banka fonları arasında yabancı para kaynaklarının artması Türk Bankacılık Sektörü'nü olumsuz yönde etkilemiştir. Kaynak maliyetlerinin yüksek olmasının en önemli nedeni, mevduatta kısa vadeye eğilimin olması ve yüksek faiz uygulamasıdır. Kamunun yüksek borçlanma ihtiyacı bankalarımızı yüksek faiz uygulamasına zorlamıştır. Ayrıca, Döviz Tevdiat Hesapları'nın toplam mevduat içindeki paylarının artması, bankaları açık pozisyon taşımaya zorlamış, bu da döviz kuru riski ile karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur.

Son yıllarda Türk bankaları etkin ve tasarruflı çalışma amacıyla teknoloji yatırımlarına ağırlık vermişler, hizmet kalitesini artırma yönünde elemanlarının eğitiminde daha titiz dav-

ranarak, daha etkin ve amaca uygun hizmet vermek amacıyla şubeler oluşturma eğilimine girmişlerdir. Türk Bankacılık Sektörü uluslararası mali piyasalarla entegre olmadıkça çalışmalarını hızlandırmak; yurtdışı teşkilatlarını güçlendirme yönündeki çalışmalarına da önem verme eğilimindedirler.

Türk Bankacılığının Sorunları

Bankacılık sektörünün başlıca sorunları; «ekonomik gelişmedeki istikrarsızlık», «yüksek kaynak maliyeti», «haksız rekabet koşulları», «hızlı teknolojik gelişme ve hizmet teknikleri karşısında mevduatın yetersiz kalması» gibi unsurlardan kaynaklanmaktadır.

Türk ekonomisi son 10 yıllık dönemde serbest piyasa düzenine geçiş ve dışarıya açılma yönünde belirli bir gelişme kaydetmekle beraber, artan kamu finansman açıkları ile birlikte kronikleşen yüksek enflasyonun etkisiyle istikrarlı bir gelişme sürecine girememiştir. Enflasyonun hızlı tırmanışı, ekonomik konjonktürdeki dalgalanmalar kur ve faiz riskini arttırırken, sektör özvarlıklarını enflasyona karşı korumada zorlanmaktadır. Enflasyon dönemlerinde bankaların nominal olarak artmış gözükken, gerçekte (reel olarak) azalmakta ve öz kaynakları reel kayba uğramaktadır. Enflasyonist koşullar bankaların kaynak maliyetini ve işletme giderlerini arttırmakta, yükselen kaynak maliyetlerinin etkisiyle artan kredi faizleri özellikle düşük riskli plasman olanaklarını daraltmaktadır.

Özellikle 1991 yılında bankaların tahsili gecikmiş alacaklarının yetersizliğine olan oranının oldukça yüksek bir düzeyde gerçekleştiği görülmektedir. 1990 yılında 898 milyar TL olan tahsili gecikmiş alacak kalemi, 1991 yılında net 2,5 trilyon TL'ye ulaşmıştır.

Eğer yüksek enflasyon devam ederse, mevduat faiz oranlarının aşağıya çekilmesi zorlaşacak, kaynak maliyeti düşürülemeyecek, sonuçta tahsili gecikmiş alacaklar daha da artarak bankaların mali yapılarını olumsuz yönde etkileyecektir. Diğer bir sorun, tahsili gecikmiş alacakların kanuni takibine ilişkin yargılamalarının uzaması ve buna bağlı olarak tahsilatın gecikmesidir.

Ticari bankaların fon kaynakları topladıkları mevduattır. Son yıllarda mevduat dışı fon temininde birtakım gelişmeler olmakla beraber, mevduat önemini yine de korumaktadır. Bu nedenle mevduata uygulanan faiz oranları en-

flasyon ile yakından ilgilidir. Serbest faiz sistemine geçilmesi vadeli mevduatın payının artmasına neden olurken, bunun bankaların maliyetleri üzerinde olumsuz etkileri de olmuştur. Bu gelişme serbest piyasa ekonomisi uygulamasının doğal bir sonucu olmakla birlikte, bu kaynak maliyeti, aynı zamanda toplam kullanılabilir ve mevduat münazam karşılığı ayrıma zorunluluğu ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu primleri yüzünden de yükselmektedir. Ayrıca, BSMV ve diğer giderler, Kaynak Kullanım Destekleme Fonu primleri, zorunlu olarak kredinin maliyetinin yükselmesine neden olan diğer bir unsur oluşturmaktadır.

Bankalar yüksek maliyetlerle topladıkları mevduat kaynağının sadece % 50'sini değerlendirebilmektedirler. Bu nedenle mevduat faizi ile bankaların plase edilebilir kaynak maliyeti arasında önemli bir marj oluşmakta, böylelikle bankalar yüksek maliyetle fon aktaran müesseseler durumunda gözükmektedirler.

Faiz maliyeti ile kredi faizi arasındaki marjı etkileyen diğer bir faktör de, dolaylı vergilendirilmenin diğer bir şekli olan mevduat münzam karşılığı ve kullanılabilirliktir. Bu kaynaklar bankaların plase edilebilir kaynaklarını önemli ölçüde azaltarak kredi faizlerini arttırmalarına neden olmaktadır. Aslında bunlar (MMK ve kullanılabilirlik) para politikası araçları mahiyetindedir. Mevduat Sigortası'nın ve Interbank'in önemli rol oynadığı günümüzde münzam karşılık ve kullanılabilirlik düzenleyici mahiyetten çok, kamunun artan fon ihtiyacının bir sonucudur.

Bankalarımızın toplam giderleri arasında en büyük gider kalemini mevduata ödenen faizler oluşturmaktadır. Bankalarımızın toplam giderleri içinde personel giderleri genellikle ikinci büyük kalemi olarak yer almaktadır. Personel giderleri 1990'da toplam giderlerin % 12'sini oluşturmaktadır. Giderlerin artmasında bir diğer etken, teknoloji alanındaki gelişmelerin bankalardaki uygulaması çoğu şubeyi zarar etme durumuyla karşı karşıya bırakmasıdır. Bankacılıkta otomasyondaki gelişmeler paralelinde ATM sayısında artış olmuştur. Ancak, bankaların ATM ağını kendi kurma eğilimleri, işletme giderlerinin artmasına neden olmuştur. Bu sebeple işletme giderlerini azaltma amacıyla birçok banka şube kapatma ve personel indirimine gitme yolunu seçmektedir.

Diğer bir sorun resmi mevduatın kamusal sermayeli bankalara yatırılması zorunluluğudur. 1991 yılı sonu itibarıyla (Bankalar Mevduatı ve DTH hariç) toplam mevduatın % 3'ünü

Resmi Kuruluşlar Mevduatı oluşturmuştur. TCMB'nin 12.10.1988 ve 7 sayılı Tebliği'ne göre vadesiz mevduatlara uygulanacak faiz oranı yıllık % 10'nu geçmemek koşulu ile serbest bırakılmıştır. Böylece kamusal sermayeli kuruluşlar, mevduatın önemli bir bölümünü düşük maliyetli kaynak olarak kullanabilmektedirler.

Sektörde diğer önemli bir sorun da gerek sermaye, gerekse aktif açısından küçük ölçekli bankaların çokluğu. 1980'lere göre bazı yabancı ve milli bankalar hem toplam aktifler, hem de özsermaye büyüklüğü açısından yeterli olup, fon kaynakları interbank ve uluslararası finans piyasalarıdır.

İştiraklere ve sabit kıymetlere yatırılan kaynakların büyük bir kısmı yeterli getiriye sağlayamamaktadır. Bankacılık faaliyetlerine daha fazla kaynak ayırmak amacıyla yeni Bankalar Kanunu taslağında özkaynak - iştirak ilişkisinin % 100'den % 50'ye indirilmesi öngörülmektedir. Borsa'daki durgunluk ve iştiraklerin büyüklüğü, bunları elden çıkarma isteğine engel olmaktadır.

Özel finans kuruluşlarına tanınan ayrıcalıklar sektörü olumsuz yönde etkilemektedir. Mali sistem içinde yer almakla birlikte Türk Bankacılık Sistemi dışında bulunan özel finans kuruluşları, bankacılığa çok benzeyen işlemler yapmakta; ancak, bankalara uygulanan kaynak kullanımı, menzâm karşılık ayırma gibi kısıtlamalara tabi bulunmamaktadır. Dolayısıyla da özel finans kurumları ile bankalar arasında olması gereken rekabet eşitliği, bu kurumlar yararına bozulmuş olmaktadır.

Bankaların leasing, factoring, forfaiting gibi mali hizmetler ile swap forward, future, option gibi risk yönetim unsurlarını uygulamaları; hem teknolojik gelişmeyi sağlayacak, hem de böylece dünya finans piyasaları ile entegre olmak imkânı doğacaktır. Ancak, bunların uygulamaları ile ilgili olarak koordinasyon eksikliği ve hukuki engeller, ayrıca ekonomik istikrarsızlık, birtakım uygulama zorluklarını da beraberinde getirmektedir.

Bankacılık Sisteminde Öneriler

Bankacılık sektörünün sorunlarının çözümlenebilmesi, büyüme ve kârlılık performansı yönünden gelişimini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi amacıyla şu düzenlemeler önerilebilir:

Öncelikle makro politikalara ağırlık verilmelidir. Zira istikrarsız büyümenin ekonomiyi ve topluma maliyetinin yüksek olduğu bilin-

mektedir. Yatırım/tasarruf dengelerinin kurulması istikrarlı büyümenin temel şartıdır. Bununla birlikte ekonomik politikaların uygulanmasında ani değişiklikler yapılmamalı ve bankacılık ile ilgili kararlarda sektör uzmanlarına danışarak daha isabetli kararların alınmasına özen gösterilmelidir. Böylelikle sonuca ulaştırıcı önlemlerin saptanması ve bu önlemlerin ilgililerce benimsenerek uygulanması sağlanacağı gibi, işleri içinde de başarılı sonuçların alınmasına yardımcı olacaktır.

Sanayi kesiminin daha kısa sürede gelişmesini sağlamak için orta ve uzun vadeli yatırım amaçlı ve uygun koşullu yurt içi Türk Lirası kredi olanakları yaratılması yoluna gidilmelidir. Tahvil, finansman bonosu ve hisse senedi ihraç koşulları bunları ihraç etme gereksinmesi olan ortaklıklara göre düzenlenmiştir. Kamu menfaati gözetilmek kaydıyla gereksinmesi olan bankaların menkul kıymet ihraç edebilmesi sağlanmalıdır.

Ülke genelinde tasarrufu teşvik edici politikalara ağırlık verilmelidir. Zira bankalar için mevduat halen tasarruf aracı olarak önemini korumaktadır. Ülkemizde nüfus ve yerleşim yerlerinin dağınıklığı, gelir düzeyinin düşüklüğü ve zorunlu karşılık ayırma uygulamaları neticesinde; yaygın şube bankacılığı ile mevduat toplamının maliyeti yüksek olmaktadır. Bununla birlikte kırsal kesimdeki küçük tasarrufların değerlendirilmesi açısından daha rasyonel bir şube yapılanmasına özen gösterilmesi gereği vardır.

Bankalar maliyetlerini asgariye indirmek amacıyla tasarrufların uzun vadeli olması için gerekli tedbirleri almalıdırlar. Oysa günümüz bankacılık sistemine bakıldığında mevduatın özellikle kısa vadeli olduğu dikkat çekmektedir. Enflasyon beklentisi tasarrufçuyu kısa vadeli mevduata yönlendirmektedir; bu durum bir taraftan kısa vadeli mevduat faiz oranının yüksek olmasına, diğer taraftan da likidite sıkıntısına sebep olmaktadır.

Çok yüksek olan fon aktarma maliyetleri düşürülmelidir. Bankaların mevduat faizlerinin düşürülmesi paralelinde kredi faizlerini ve sundukları hizmetlerin maliyetlerini düşürmek amacıyla;

1) Mevduat munzam karşılık oranları indirilmelidir.

2) DTH'lara munzam karşılık ayırma zorunluluğu kaldırılmalıdır. Zira bu hesaplara TL cinsinden karşılık ayrılması, kurumların para

cinsi açısından aktif – pasif dengesini bozmaktadır.

3) Kredi faizleri üzerinden alınan Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu oranı düşürülmeli veya kaldırılmalıdır.

4) BSMV (Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi) oranı düşürülmelidir.

5) Abritraj işlemlerinden 6802 sayılı Yasaya göre alınan kambiyo gider vergisi uygulaması kaldırılmalıdır.

Özel finans kurumları öзде bankacılık işlemleri yapmalarına karşın, kaynakları üzerinden bir karşılık ayırmamaktadır. Bunların böyle bir uygulamaya girmesi, sektörde haksız rekabete sebep olmaktadır. Bunun önlenmesinde yarar görülmektedir. Ayrıca, resmi mevduatın kamu bankalarına kanalize edilmesi, özel bankalar açısından bir haksızlık unsuru teşkil etmekte ve kaynak maliyeti dengesini bozan bir rolü de her zaman oynayabilmektedir.

Vadeli işlem araçlarına (forward, futures, option vb.) geri alım, vadeli geri alım – satım işlemlerine ilişkin mevzuat düzenlemeleri yapılmalı, vadeli işlem piyasaları kurulmalı ve özendiren önlemler alınmalıdır. Bir rating kuruluşunun bulunmaması nedeniyle uluslararası piyasalardan Türk bankalarına kısa dönemde borç alıp – verme, faiz swapı, options, future, tahvil ihracı ve repo gibi işlemleri gerçekleştirmede çekimser kaldıklarından; ülke riskinin ön plana çıktığı bu tür işlemlerde etkin olunabilmesi için, bir rating kuruluşuna gereksinim duyulmaktadır.

Bankaların mevduattan ucuz yasal karşılık zorunluluğu bulunmayan mali araç yaratmalarına izin verilmelidir. Vadesine ödenmeyen kredilerle ilgili takip hukukuna ilişkin yasal düzenlemeler geliştirilmeli ve uygulanmasına işlerlik kazandırılmalıdır.

Bankalar Birliği'nin koordinasyonunda kurulan Kredi Kartları Merkezi ile risk santralizasyonuna dayalı bilgi bankası çalışmaları bu yönde kaydedilen ve devamlılığında yarar görülen bir gelişmedir.

Ülkemizde yatırım bankacılığının tam gelişmiş olmaması nedeniyle çoğu yatırım bankaları ticaret bankacılığı yapmaktadır. Ancak, yatırım bankalarının örneğin risk sermayesi finansmanının geliştirilmesi için uzmanlaşmasına gereksinimi vardır. Bankalar sermaye piyasasının gelişmesine katkıda bulunmak amacıyla sermaye piyasası işlemleri uygulamalarına hız vermeliyizdir.

Türk Bankacılık Sistemi'nin geliştirilmesi bazı düzenlemeleri gerekli kılmaktadır. Bunları aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür:

● Türk Bankacılık Sistemi'nde bankaların ortak bir teknoloji altyapı yatırımı mevcut değildir. Bu da bu alana yapılan yatırımların maliyetlerinin yükselmesine neden olmaktadır.

● Bu nedenle yatırım maliyetlerini azaltacak vergi, fon, kredi gibi maliyeti ucuz olanaklar sağlanabilir.

Türkiye'nin uluslararası rating firmalarının destek görmesi, tüm bankaların borç alabilme imkânlarını arttırıcı ve borçlanma maliyetini düşürücü bir fırsatı ifade eder. Bu amaçla koordinasyon büyük önem taşımaktadır. Aynı anda değişik Türk kurumlarının borçlanmaya gitmesi, borçlanma maliyetinin artmasına neden olmaktadır. Bu sebeple kamu kurumlarının borçlanması için varolan «sıraya girme» sistemi gibi bir sistem, özel sektör bankaları da gözönüne alınarak yeniden düzenlenebilir.

Sonuç olarak; Türk Bankacılık Sektörü'nün, Batı ülkelerine göre kısa geçmiş olması karşın, özellikle 1980'li yıllardan itibaren bir gelişme süreci içine girdiği gözlenmektedir. Sektörün ülke kalkınmasındaki etkin rolü gözönüne alındığında; sorunların belirlenmesi ve bu çerçevede ileriyeye dönük olarak uygulanacak politikaların para piyasalarının mali sistemle bütünleşmesi doğrultusunda saptanarak sağlıklı bir şekilde uygulanması, sektör ve ekonomi açısından büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

AKGÜÇ, Özlün; «1990 Yılında Bankalar, Mevduat ve Krediler», Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Sayı 7, Temmuz 1991.

ARGİN, Aydın; «Avrupa Topluluğu Tek Pazarına Uyum Açısından Türk Bankacılık Sisteminin Uyum Gereklileri», 1993.

Türkiye Bankalar Birliği Yayınları: «Bankalarımız 1992», Mayıs 1993; «Bankacılar 4», Ocak 1991; «Bankacılar 5», Temmuz 1991; «Bankacılar 8», Nisan 1992; «Bankacılar 9».

BERK, Niyazi; «Bankacılığın Dışa Açılması ve Dış Kredi İlişkileri», 1985.

MURPHY, Paul; «The Good the bad and the ugly», The Banker, A Financial Times Publication, March 1988.

SANVER, Üstün; «U.A. Piyasalar, Körfez Krizi ve Türkiye Ekonomisindeki Gelişmelerin Işığında Türk Mali Piyasaları ve Bankacılık Sektöründe Beklentiler», Mart 1991.

TÜSİAD Yayını: «AT ve Türkiye'de Bankacılık – Uyumla İlgili Sorunlar», Yayın No. 88.12.120, 1988.

**“BİRA”
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.**

Ayın Ekonomik Olayları

Dr. YILDIRIM KILKIŞ

15 AĞUSTOS – 15 Eylül 1993 dönemi içinde, ekonomik olayları da etkileyecek olan, önemli bir politik olay yaşadık. SHP Genel Başkanı Prof. Dr. Erdal İnönü'nün başkanlıktan ayrılması üzerine, 11 Eylül 1993 günü toplanan SHP Büyük Kurultayı, Genel Başkanlığa, delegelerin çoğunluğunun oyu ile Murat Karayalçın'ı seçti. İzleyen günlerde Murat Karayalçın, Ankara Büyük Şehir Belediye Başkanlığı'ndan ayrılarak, DYP-SHP Koalisyon Hükümeti'nin Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı oldu.

Koalisyon Hükümeti'nin SHP kanadındaki bazı bakanların değişikliğine geçmesi, SHP'nin Murat Karayalçın ile daha etkili bir yapı oluşturup oluşturmayacağı (bu yazının kaleme alındığı sırada) henüz belli değildi.

Başbakan Prof. Dr. Tansu Çiller, yeni Başbakan Yardımcısı ile, Koalisyon Protokolü'nde yer alan hususları gerçekleştirme çalışmalarını sürdürecektir. Sayın Çiller, 1993 yılının ikinci 3 ayındaki % 12.9'luk ve yılın ilk yarısındaki % 9.7'lik GSMH artışından memnun olmalıdır. Bu büyüme sanayide (% 12.6) ve hizmetlerdeki (% 9.5) gelişmelerden kaynaklanmıştır. Bu durumda yıllık büyüme hızının, Sonbahar'da tarımsal gelişmenin de desteği ile, öngörülen hedef olan % 5.5'i geçeceğini söylemek mümkündür.

Ancak, Koalisyon Hükümeti'nin olumlu sonuç alamadığı en önemli husus fiyat artışlarıdır. Her ne kadar Ağustos ayında Toptan Eşya Fiyatları İndeksi (% 3.8) ve Tüketici Fiyatları İndeksi (% 2.7) son 3 yılın Ağustos aylarının altında ise de, 1993'ün 12 aylık indeks rakamları son 2 yılın üzerinde kalmaya devam etmektedir.

Dış ticaret açığındaki olumsuz gelişmeler, 1993 yılının ilk yarısının son aylarında da sürmüştür. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE)'nin açıkladığı rakamlara göre, Haziran ayında ihracat % 11.6 gerilemiş, ithalat ise % 25.2 artmıştır. 1993 Ocak-Haziran döneminde ihracat 7.1 milyar dolar, ithalat ise 13 milyar dolar olmuş, dış ticaret açığı 6.5 milyar dolara ulaşmıştır.

Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın aldığı yeni terbirler, ihracat kredileri ve dâlerini uzatmak ve kredi faiz oranlarını % 33 olarak belirlemek şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu tedbirlerin bu yıl için öngörülen 17 milyar dolarlık ihracat hedefine ulaşmaya yeterli olmayacağı görülmektedir.

Özelleştirme Hazırlıkları Hızlandı

- 1993 Ağustos ortasından Eylül ortasına kadar geçen bir aylık süre içerisinde ekonomik olaylar, özelleştirme ile ilgili hazırlıklar ve görüşmeler üzerinde yoğunlaşmıştır. Özel kuruluşlara satılması için görüşmeleri süren Süt Endüstrisi Kurumu (SEK)'na ait 34 işletmenin 2'si geçtiğimiz Mayıs ayında satılmıştı. Ağustos'un ikinci yarısında geriye kalan işletmelerin ve süt toplama merkezlerinin satışı ile ilgili kararın Kamu Ortaklığı İdaresi (KOİ)'nce verilmesi beklenmektedir. Aynı durum Yem Sanayii'nin 26 fabrikası için de söz konusudur. Teklif almak suretiyle satışa çıkarılan bu fabrikalara alıcı çıkmamıştır. Bu nedenle satışların pazarlık usulü ile yapılması yoluna gidilmiştir.

- Teletaş'ın KOİ'deki % 18 hissesini de Alcotel firması satın alarak hissesini % 26'ya çıkarmıştır.

- PTT'nin, posta ve telgraf dışındaki haberleşme hizmetleri, 14 Eylül 1993 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Türk Telekomünikasyon A.Ş.'ne devredilmiştir. Bu şirketin hisseleri daha sonra yerli ve yabancı şirketlere satılacaktır.

- Türkiye Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş. (Testaş)'nin büyük bölümü (% 99.45) KOİ'de bulunan hisselerinin satışı için, 6 Eylül 1993 tarihinden itibaren tekliflerin alınmasına başlanmıştır.

- 13 Eylül 1993 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile, Türkiye Elektrik Kurumu (TEK)'nun özelleştirilmesine ilişkin hukuki altyapı hazırlanmıştır. Özelleştirme esaslarını Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tespit edecek, hisselerin ve varlıkların satışını KOİ yapacaktır. TEK, bu KHK'ye göre, Türkiye Elektrik Üretim ve İletişim A.Ş. ile Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. olarak iki ayrı şirkete ayrılmıştır.

- SEKA'nın Balıkesir Fabrikası'nın satışı için kapalı zarf yolu ile teklif istendiği, 1993 Eylül ayı ortasında yerli ve yabancı fabrikalara duyurulmuştur.

- Bakanlar Kurulu, Türkiye Denizcilik İşletmeleri ile Türkiye Gemi Sanayii T.A.Ş.'ni özelleştirme kapsamına almış bulunmaktadır.

Bankalarla İlgili Olaylar

● Bankalar Kanunu'nda Değişiklik Hazırlıkları:

Bankalar Kanunu'nun değiştirilmesi ile ilgili KHK Ağustos ayı sonunda Bakanlar Kurulu'nda imzaya açılmıştır. Bu hususta bir açıklama yapan Hükümet sözcü-

sü, yapılacak değişikliklerle bankacılığımızın AT (Avrupa Topluluğu) kurallarına uyum sağlamanın amaçlandığını belirtmiştir. Kanunda yapılacak diğer bazı değişiklikler şunlardır: (i) Bankalar ortaklarına, öz kaynaklarının en çok yarısı kadar kredi açabileceklerdir. (ii) Bankalar iştiraklerine, öz kaynaklarının % 60'undan fazla para yatırmayacaklardır. (iii) Yeni kurulacak bankaların ödenmiş sermayeleri 250 milyar liradan az olamayacaktır.

● Eurocredit Bank Faaliyete Geçti

Yüzde 70'i Çarmıklı grubuna, yüzde 30'u bir Fransız grubuna ait olan Eurocredit Türk-Fransız Ticaret Bankası'nın Merkez Şubesi 7 Eylül 1993 tarihinde açılarak faaliyete geçmiştir. Banka Genel Müdürü, Aralık ayında sermayenin 250 milyar TL'ye çıkarılacağını ve her türlü bankacılık işleminin yapılacağını belirtmiştir.

Zamlar Devam Ediyor

Geçtiğimiz dönemde yapılan başlıca zamlar ve oranları aşağıda kısaca belirtilmektedir.

- Türk Hava Yolları, 7 Eylül 1993 tarihinden itibaren, iç hatlar yolcu taşıma ücretlerine % 5 ile % 11 arasında değişen oranlarda zam yapmıştır.
- 1 Eylül'den itibaren Tofaş otomobillerinin fiyatları % 4.5 ile % 6.5 arasında değişen oranlarda, Renault otomobillerin fiyatları ise % 4 ile % 6 arasında değişen oranlarda artırılmıştır.
- Ereğli Demir-Çelik ürünleri % 5 ile % 10 arasında değişen oranlarda zamlanmıştır.
- Tekel ürünlerine 13 Eylül 1993'den itibaren % 27 oranında zam yapılmıştır.
- PTT, 13 Eylül'den itibaren telefon ücretlerini % 60, mektup ve telgraf ücretlerini % 50 oranında arttırmıştır.
- İstanbul Şehir Hatları İşletmesi vapur ücretlerine 17 Eylül 1993 tarihinden başlayarak % 33 ile % 40 arasında değişen oranlarda zam yapmıştır.
- 6 Ekim 1993 tarihinden başlayarak Renault otomobillerinin fiyatları % 3.5 oranında artırılmıştır.
- 7 Ekim 1993 tarihinden başlayarak Tofaş otomobillerinin fiyatları % 2.5 ile % 4.5 arasında değişen oranlarda zamlanmıştır.
- Çeşitli kâğıt ürünleri fiyatlarına 1 Ekim'den itibaren % 5 ile % 15 arasında değişen oranlarda zam yapılmıştır.
- İstanbul'da ekmeğin fiyatları 10 Ekim'den itibaren % 20 oranında artırılmıştır. Böylece normal ekmeğin fiyatı 2500 liradan 3000 liraya çıkmıştır.

Yeni Yayınlar

M. TARIK YAŞA

GÜNÜMÜZDE SOSYAL DEMOKRASİ

FİNCANCI, Yurdakul; Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES) yayını, İstanbul 1993, xlv + 206 sayfa, (KDV dahil) 50.000 TL (*).

Sayın Yurdakul Fincancı, bu yapıtı ile, «Batı'daki ve Türkiye'deki sosyal demokrasinin gelişimine, tarihsel bir perspektiften bakarak, sosyal demokrat ideolojinin» temel öğelerini ülkemizde yeniden tartışmaya açıyor. Ekonomide liberal görüşlerin giderek ağırlık kazandığı bir ortamda böyle bir tartışmayı başlatmak, gerçeği söylemek gerekirse yüreklilik istiyor.

Sosyal demokrasiyi ya da sosyal demokrat görüşü benimsemeyebilir, hatta modaya uyararak karşısında da olabilirsiniz. Kitap, bu tutumda olanlar için, bazı gerçekleri dile getirmesi ve değişik görüşler arasında kıyaslama-

ya olanak sağlaması açısından da ilgi çekiyor.

Önce kitaptan bir alıntı yapalım: «Sosyal demokrasi, emekçilerle öteki sınıfların çıkarları arasında, demokratik özgürlükler ortamında, siyasal ve ekonomik yapıyı değiştirerek hakkaniyet dengesi kurmayı amaçlayan, siyasal ve ideolojik bir kitle hareketidir.» Sosyal demokrasinin, bu tanım çerçevesinde temel nitelikleri, kitapta ayrıntılı bir biçimde açıklanmaktadır.

Yazarın «Sunu»da ifade ettiği gibi; «Bu kitabın ilk amacı, insanca bir siyasal ortamı öngören liberal sosyal demokrat ideolojinin siyasal nirengi noktalarını belirlemektir. İkinci amacı, liberalleşme adına özelleştirmeciliği tutku

(*) Kitabı almak isteyenler; «TÜSES, İnebolu Sokak No. 67, Setüstü - Kabataş - İstanbul» adresine başvurmalıdır. Telefon: 252 06 08/09.

haline getirerek, 1980'lerden beri kamu kuruluşlarını yatırımdan alıkoyan ve dolayısıyla sınıai büyümeyi geriletken ekonomik muhafazakârlığa karşı, sosyal demokrat ideolojisinin ekonomik ilkelerini ortaya koymaktır.»

Kitap, «Sunu»yu izleyen sekiz bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde «Sosyal Demokrasinin Genel Çerçevesi» çizilmekte; tanımlandıktan sonra siyaset tarzı ve müdahaleciliği üzerinde durularak; «Sosyal demokrasi, kapitalizmin, otoriter iktidar disiplini yerine koyduğu ekonomi disiplini demokratikleştirerek ve hakkaniyete uygun hale getirerek ileri yürüşte yeni bir aşamayı temsil etmiştir.» denilmektedir. Sosyal demokrasinin; «kapitalizmle uzlaş» ya da «Marksizmin sulandırılmış bir türü» olup olmadığı belirlendikten sonra, sağ ve sol sınırlarının nerede durduğu açıklanmaktadır.

İkinci bölümde «Sosyal Demokrasinin Kökenleri» ele alınarak; ulus-devlet akımının, toplumsal siyasal ve ekonomik yapılar ile dinin sosyal demokrasiye etkileri incelenmektedir. «Sosyal demokrasi, siyasal bir hareket olarak Batı Avrupa'da 19'uncu yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkmıştır. Emegın ve sermayenin yapısındaki değişiklikler, ekonominin aldığı yeni biçimler ve din ile devlet arasındaki ilişkilere yeni yaklaşım, sosyal demokrasiyi biçimlendiren öğelerin başında gelir.»

«Sosyal Demokrasinin Evrensel İlkeleri, Devlet ve Demokrasi Modelleri» başlıklı üçüncü bölümde; genel bilgiler verildikten sonra, klasik ve

modern demokrasi modelleri açıklanmakta; özgürlük ve eşitliğin ölçütleri ile özgürlüğe devlet müdahalesinin sınırları belirtilmektedir. «Sosyal demokrat hareket, ekonomik devletin artık bazı koşullarda söz konusu olabileceğini, ancak düzenleyici müdahalelere her zaman ihtiyaç bulunduğunu, bir tutum olarak ortaya koymalıdır.»

Dördüncü bölüm «Sosyal Demokrasinin Sivil Topluma Bakışı»na ayrılmıştır. Devlet karşısında sivil toplumun işlevi belirtildikten sonra; «çoğulcu», «aşgari devletçi» ve «katılımcı» olarak sivil toplum modelleri açıklanmakta; Türkiye'de sivil toplum yaklaşımları incelenmektedir. «Devletin demokratikleştirilebilmesi ve bizzat halk örgütleri eliyle denetlenip yönlendirilebilmesi, ancak gerçek bir sivil toplum kültüründe mümkündür. Sivil toplum, halkın kendi kurduğu örgütler eliyle devleti denetlemesinin ve demokratik davranışlar içinde tutmasının adıdır.»

Beşinci bölümde «Sivil Toplumda Siyasal Partilerin Yeri ve İdeolojik Hegemonya», altıncı bölümde «Türkiye'de parti, Resmi İdeoloji ve Yeni Sağ'ın Gelişimi» verilmektedir. «Türkiye'de kendi ideolojisini üretmekte geciken sosyal demokrasinin, kendine özgü bir kimlikle ortaya çıkacaksa, ideolojisini açıklıkla ortaya koyması zorunludur.» Oysa «Türkiye'de partiler artık, salt gündelik politika yarışındadır. Bu yarışta koşulları belirleyen de egemen ideoloji ve Yeni Sağ akımının basındaki ve siyasetteki sözcüleri- dir.»

Yedinci bölümde «Sosyal Demokrat İdeoloji İhtiyacı» üzerinde durularak; ideolojiyi yaratan tarihsel çizgi ve bu arada dinden ideolojiye giden yol belirtildikten sonra; «İdeoloji mi, pragmatizm mi?» sorusu cevaplandırılmakta ve ideolojinin yararları açıklanmaktadır. «Tarım toplumlarında halkla politika birbirinden soyutlanmıştır. Politika halkın dışında ve üstünde bir elit işi olduğu için politikacı da halktan kopuk kalmıştır. Eğer elitler-arası bir uğraş olarak kalmaması ve kitleleri içine çekmesi isteniyorsa, politika ideoloji temeline oturtulmalıdır.» «Sosyal demokrat ideolojinin temellerini kararlılıkla ortaya koymanın üç önemli yararı»; seçmene belirli bir hedef vermesi, böyle bir ideolojik programın sosyal demokratlar arasında birliği ve disiplini sağlaması, güdülen politikanın sosyal demokratça olup olmadığına mihenk taşı işlevini görmesidir.

Kitabın ağırlıklı olan sekizinci bölümünde, sırasıyla; «sınıfların temsili», «ekonomik açıdan ideoloji», «laiklik ve ideoloji», «anayasa ve ideoloji» gibi alt başlıklar içinde «Sosyal Demokrat İdeolojinin Temel Noktaları» açıklanmaktadır. «Sosyal demokrasi, 'başkanlık sistemi mi parlamenter demokrasi mi' tartışmasına, hangi yönetim sisteminin Türkiye için daha etkin, daha demokratik olacağı» bakımından yaklaşmalıdır. «Parlamentolu demokrasi, özellikle hükümetlerin meclisleri denetim altında tutmaya başlamalarıyla demokratik özünü yitirmiştir. Günümüzde demokrasiye ve özgürlük haklarına en büyük tehdit, yasa yoluyla yaşamın her alanına müdahale edilebi-

leceğini düşünen hükümetlerden ve onların denetimindeki parlamentolardan gelmektedir. Artık asıl söz konusu olan şey, özgürlük haklarının, özellikle çoğunluk iktidarlarına karşı nasıl korunabileceğidir.»

Türkiye'de sosyal demokrat olduklarını ileri süren partiler, tabanın istemesine karşın, birleşerek güçlü bir komuna gelme konusunda görüş birliğine varamıyorlar. Bunun, -kişisel çıkarlar peşinde koşmadıklarını varsayarsak- genelde parti yöneticilerinin sosyal demokrasiye ilişkin yeterli bilgilerinin olmamasından kaynaklanması olasıdır. Öte yandan, tutumları ve dünyaya görüşleri sosyal demokrasiye yakın bazı kişiler, bilgilerinin net olmaması yüzünden, gerçekte kendilerine ters düşen partilerin örgütlerinde yer almışlardır. Kitap, sosyal demokrasi hakkında doğru bilgi edinmek ya da bilgilerini netleştirmek isteyenler için, son derece yararlı bir kaynak niteliğindedir.

Bu nitelikli çalışması için yazarı kutlar, kitabı edinmelerini ve okumalarını tüm okurlarımıza salık veririz. Yeri gelmişken, TÜSES'in, çok yararlı bulduğumuz yayın çalışmalarını sürdürmesini, bu arada tanıtma faaliyetlerine de önem vermesini dileriz.

-
- ◆ Öğrenimin nihai amacı; kahrmanca davranış, bencil olmayan sevgi ve beşeri zekâ diye bilinen başarı alanlarından birinde ya da bir kaçında çok gelişmiş bir insan meydana getirmektir.

David White

ÇELİK HALAT

EN BÜYÜK ÜRETİCİ
OLMANIN
SORUMLULUĞUNU
TAŞIYOR.

ÇOKDEMETLİ HALAT
MONOTORON
ÖNGERİLİMLİ BETON TELİ
YAYLIK TEL
GALVANİZLİ TEL ve
LASTİK TELİ

Öncü oluşumuzu bize duyduğunuz güvene borçluyuz.

ÇELİK HALAT
ve
TEL SANAYİ A.Ş.

Kabataş, Setüstü No:27 80040-Istanbul

Tel. (1) 152 45 00 (4 hat) Tlx 24230 ceha tr Fax: (1) 149 89 22

"Renault 21. Olağanüstü bir duygu bu... Yaşayın !"

Bulutları üzerinden yeryüzüne süzülürcesine özgür ve sessiz. Yükseklere çok yükselecek tımanarcasına atak ve güçlü... Geniş ufuklara egemen olmak... aydınlık, ferah bir dünyada sınırsızlığı yaşamak... Varolduğunu hissetmek... Renault 21... Olağanüstü bir duygu bu.

21. yüzyılı başlatan teknolojik gelişmeyi Renault 21'ler sergiliyor. Dış görünüşleri mükemmel, her an şatlanmaya hazır soylu bir yarış atı gibi. Renault 21'ler Türkiye'ye üç ayı tiple sunuluyor. Renault 21... Renault 21 Manager... Renault 21 Concorde...

Renault 21 ve Renault 21 Manager'in motor hacmi 1700 cc. Renault 21 Concorde'un motoru ise 2000 cc. üstelik enjeksiyonlu. Hızları 200 km/h'ı aşıyor, güçleri 135 Hp'a ulaşıyor. Renault 21'ler geniş iç mekanlarıyla sürücülere ve yolculara olağanüstü bir konfor, eşsiz güçleriyle olağanüstü bir dinamizm sunuyorlar. Bütün Renault'lar gibi Renault 21'ler de Türkiye'nin en büyük satış sonrası teşkilatının servis ve yedek parça güvencesine sahip.

Uluslararası standartlarda üstün kaliteli, geniş ve aydınlık iç mekânı, 7 fonksiyonlu bilgisayarı, enjeksiyonlu motoru, hem hidrolik hem yükseklik ayarlı direksiyonu, uzaktan kumandalı merkezi kilit sistemi

ve sürüş güvenliğiyle Renault 21, bütün kavramları değiştirecek yeniden yaratacak.

Özgür olmak. Hızın gücünü konforun tadına varmak. Ozlemleri tutkulan aşmak. Varolduğunu hissetmek. Renault 21. Olağanüstü bir otomobil bu... Tanıyın! Olağanüstü bir duygu bu... Yaşayın!

RENAULT
"Yaşanacak Otomobiller"

WOLSKEL

Renault 21 Renault 21 Manager Renault 21 Concorde